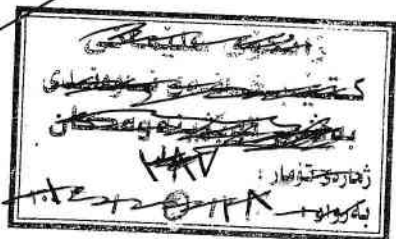

حکومهتا هه‌ریما کوردستانی- عیراق
وهزارهتا خواندنا بلند و قه‌کولینین زانستی
زانکۆیا دهوک

جورا و جوریا زمانی ل ده‌قهره‌ به‌ هه‌دینان

زمانی پێشه‌یی وه‌ک نمونه

نامه‌یه‌که

هاتیه‌ پێشکێشکردن بۆ ئه‌نجومه‌نا کۆلیژا ئادابی - زانکۆیا دهوک
وه‌کو پشکه‌ک ژ پێدقیین پلا ماسته‌ری د زمانی کوردیدا

ژ لای قوتابی

بیریشان محهمه‌د شه‌ریف

ب سه‌ره‌رشتیا

د. عه‌بد و له‌هه‌ب خاڵد موسا

12 2 1270
13 2 1270

ئەڤ نامەيە ب چاڤدیریا من ل پشکا زمانی کوردی ل کولیزا نادابی زانکویا دھوکی هاتیە
بەرھەفکرن و پشکەکە ژ پیدقیین پلا ماستەری د زمانی کوردیدا.

ناڤ: د. عبدالوھاب خالد موسی

ریککەفت: ۲۰۰۹ / ۱۲ / ۲۱

ل دویف پیشنیارا ل سەری ئەڤی نامی
پیشکیشی لیژنا هەلسەنگاندنی دکەم.

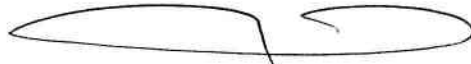
ناڤ: د. عبدالوھاب خالد موسی

سەروکی پشکا زمانی کوردی

کولیزا نادابی- زانکویا دھوکی

ریککەفت: ۲۰۰۹ / ۱۲ / ۲۱

ئەندامىن لىژنا گەنگەشە و ھەلسەنگاندنى ئەف نامەيە خواند و ل گەل قوتابى
(بېرىقان محمد شريف) گەنگەشە ل سەر نافەرۆك و لايەنن دى يىن وى كر و برىار
ھاتەدان كو باوەرناما ماستەرى د زمانى كوردیدا ب پلا) ب
قوتابى بەیتەدان.

ناف: د. صباح رشيد قادر

ئەندام

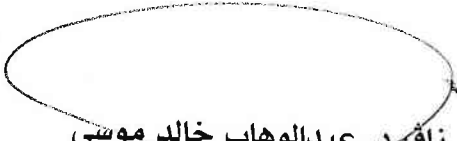
مىژوو: ۲۰۱۰ / ۱ / ۲۰۱۰

ناف: پ.د. يوسف شريف سعيد

سەرۆكى لىژنى

مىژوو: ۲۰۱۰ / ۱ / ۲۰۱۰

ناف: د. عبدالوهاب خالد موسى

ئەندام و سەرپەرشت

مىژوو: ۲۰۱۰ / ۱ / ۲۰۱۰

ناف: د. بائيز عمر احمد

ئەندام

مىژوو: ۲۰۱۰ / ۱ / ۲۰۱۰

ژ لايى ئەنجومەنا كوليژا ئادابى فە ھاتە پەسەندكرن

ناف: پ.ه.د. محمد صالح طيب صادق

راگرى كوليژا ئادابى

مىژوو: ۲۰۱۰ / ۱ / ۲۰۱۰

ههر دهر برینه کا ههژی هزر کرنی^۷ بین^۷

پیش^۷ مه یا هانیه گونن

ب ننی^۷ کاری^۷ مه تهوه

دوو باره هزری^۷ د تهوان دهر بریناندا بکهین

تهوین هزر نییدا^۷ هانیه کرن.

[[گونه]]

دياري

ٺه ڦ نامه دياريه ڪا بچويڪه ٻو:

ٺه و ڪه سين گرنگ ڏيانا مندا

ٺه و ڪه سين، و انايڪ ڏهه نه ڏيانا من

ٺه و ڪه سين، زه ڄمه نه ڪا ٻڪ سنور به منقه برين

بابڪ من

دايڪا من

خوشڪ و برايڻ من

سوپاسنامہ

سوپاسیا ماموستایں بہریز (د. عبدالوہاب خالد موسی) دکہم، کو سہرپہرشتیا ٹہفی نامی کری.

سوپاسیہ کا بی سنور ژ بو برایی من (نازادی، کو ہمی دہمان پشتہفانیا من کری بو خواندنن
ٹہگہر ہاریکاریا وی یا بہردہوام نہبا ٹہز نہدگہہشتہ فی پلی.

سوپاس بو ہہر دوو خوشکین من، کو ہمی دہما ہاندہریں سہرہکیی خواندنا من بووینہ
(غہریبا، کیفار).

سوپاسیا ہہقالا ہیژا (ریبین عبدالرحمن رشید) دکہم، کو ہمی دہما دستت ہاریکاری بو من
دریژ کر.

سوپاسیا ماموستا و ہہقالین بہریز (حکمت رسول، بہروز شوجاعی، شیلان یونس، مسعود جمیل،
شورشقان عادل، عصمت خابور) دکہم کو ب ہہر رہنگہکی ہہبیت ہہول داینہ ہاریکار بن ل گہل
مہدا.

سوپاسیا کارمہندیں پہرتوکخانا کولیژا نادابی، پہرتوکخانا مہلبہندی، پہرتوکخانا بہدرخانیاں،
پہرتوکخانا کولیژا پہروردا زاخو دکہین، بو ہاریکاریا وان یا بہردہوام ل گہل مہدا.

سوپاسیا ریٹہبہر و کارمہندیں سہندیکیین دہوکی دکہین، کو ہاریکاربووینہ ل گہل مہدا بو
کومکرنا پیزانینان.

سوپاسیہ کا بی سنور ژ بو ہمی خودان پیشہیین بہریز، کو ب دلہکی بہرفرہہ ہاریکاریا مہ کرینہ
و دہمی خو بو مہ تہرخانکرین ژ بو کومکرنا داتایان.

لیستا زارافان

ب زمانی ئینگلیزی	ب زمانی کوردی	
Case of articulation	ئاسانبوونا درکاندنئ	۱
Insertion	پهیدابوونا دهنگان	۲
Language planning	پلاندانانا زمانی	۳
Pidgin	پیچین	۴
Elision	پیک گوهورینا دهنگان	۵
Exchang	جهگوهورینا دهنگان	۶
free variation	جوراو جوریا نازاد	۷
Language variety	جوراو جورین زمانی	۸
Linguistic sex varieties	جوراو جوریا زمانی رهگهزی	۹
Dialect geography	جوگرافیا دیالیکتان	۱۰
linguistic geography	جوگرافیا زمانی	۱۱
Human geography	جوگرافیا مروقایهتی	۱۲
Sex-exclusive differentiation	جیاوازییا رهگهزی یا چارچوفه کری	۱۳
Sex-preferential differentiation	جیاوازییا رهگهزی یا لاسهنگ	۱۴
Bilingual	دوو زمانی	۱۵
Dialectology	دیالیکتۆلۆژی	۱۶
Geographical dialect	دیالیکتین جوگرافی	۱۷
Deletion	ژنافچوونا دهنگان	۱۸
Social differentiation	ژیکفه بوونا کۆمه لایه تی	۱۹
Gender	نفس	۲۰
Social science	زانستین کۆمه لایه تی	۲۱
Diachronic Linguistics	زمانانییا دیاکرونی	۲۲
Socio linguistics	زمانانییا کۆمه لایه تی	۲۳
Historical Linguistics	زمانانییا میژووی	۲۴
Marginal language	زمانی پهراویزی	۲۵

Jargon	زمانی پیشہی	۲۶
Contact Language	زمانی فیکہفتی	۲۷
Lingua franca	زمانی ھهفیشک	۲۸
Conversational competence	شیانین ناخفتنی	۲۹
Communicative competence	شیانین پھیوہندیکنی	۳۰
Grammatical competence	شیانین ریژمانی	۳۱
Sociolinguistic competence	شیانین کۆمه لئاسیا زمانی	۳۲
Colloquial	شیوازی ناخفتنا به لاف	۳۳
Slang	شیوازی کومه کا تایبہت	۳۴
Formal	شیوازی فہرمی	۳۵
Social stratification	چینچینبوونا کۆمه لایہتی	۳۶
Assimilation	گونجان	۳۷
Language shift	گوھورینا زمانی	۳۸
Multi-lingual	فرہ زمانی	۳۹
Speech community	کۆمه لگهه کا ناخفتنی	۴۰
Sociology	کۆمه لئاسی	۴۱
Sociology of language	کۆمه لئاسیا زمانی	۴۲
Social psychology	کۆمه لئاسیا دہروونی	۴۳
Isogloss	سنوری د ناقبہرا دوو دیالیکتاندا	۴۴
Anthropology	مروفناسی	۴۵
Dissimilation	نہ گونجان	۴۶
Borrowing	وہرگرتن- خواستن	۴۷
Lexical diffusion	یاسایی به لافبوونا پھیقان	۴۸

- پيشه كى ٤-١
- پشكا ئىكى: په يوه نديا زمانى ب كومه لگه هيڅه
- به ندى ئىكى: زمان د چارچووقى كومه لگه هيڅا ٥
١. زمان و كومه لگه ه ٦-٥
٢. زمانفانيا كومه لايه تى و كومه لئاسييا زمانى ٦-٧
- به ندى دوى: چه مك و جورين جوراوجوريا زمانى ٨
١. زارافى جوراوجوريا زمانى ٨
٢. چه مكى جوراوجوريا زمانى ٨-١٠
٣. بيرو بوچونين جياواز سه باره ت ده ست نيشانكرنا جوراوجوريا زمانى ١٠
- ١-٣ (نادران نه كمجيان و هنده كيڼ دى) ١١
- ٢-٣ (جورج يول) ١٢
- ٣-٣ (چين ئايچسن) ١٢
- ٤-٣ (سه لام ناوخوش و هنده كيڼ دى) ١٣
- ٥-٣ (عبدالرحمن ايوب) ١٣
- ٦-٣ (لويس ژان كالفييت) ١٤
- ٧-٣ (محمد رضا باطنى) ١٤
- ٨-٣ (محمد على الخولى) ١٥
- ٩-٣ (واردوغ Warddhaaugh) ١٥
- ١٠-٣ (ويليه م ئوگرادى و هنده كيڼ دى) ١٦
- ١١-٣ (هادسن) ١٧
٤. هه لسه نگاندا هنده ك بيروبوچونان سه باره ت جوراوجوريا زمانى ١٨-٢١
- پشكا دوى: هوكارين دروستبونو جوراوجوريا زمانى
- ١- هوكارى دهمى ٢٢
- ١-١ چه مكى گوهورپينى د زمانيدا ٢٢-٢٣
- ٢-١ شيوى به لافبونو گوهورپينى د زمانيدا ٢٣-٢٥

۲۵	۳-۱- گوهۆرپىن د ئاستىن زمانىدا.....
۲۵	۱-۳-۱- ئاستى دەنگىسى.....
۲۶-۲۵	۲-۳-۱- ئاستىن مۆرپۆلۆجى و سىنتاكسى.....
۲۶	۳-۳-۱- پەيىقن زمانى.....
۲۷-۲۶	۱-۳-۳-۱- وەرگرتنا پەيىقان-خواستن.....
۲۷	۲-۳-۳-۱- داهىنانا پەيىقن نوى.....
۲۷	۳-۳-۳-۱- گوهۆرپىنا واتايا پەيىقان.....
۳۰-۲۷	۲- ھوکارى جوگرافى.....
۳۰	۱-۲- پىناسا دىالىكتا جوگرافى.....
۳۱-۳۰	۲-۲- شىوى فەكولىنا دىالىكتىن جوگرافى.....
۳۳-۳۱	۳-۲- دىالىكتۆلۆزى مېژوو و سەرھلدا نا وى.....
۳۳	۳- ھوکارىن كۆمەلایەتى.....
۳۳	۱-۳- چىنىن كۆمەلایەتى.....
۳۴-۳۳	۱-۱-۳- چەمك و پىناسا چىنا كۆمەلایەتى.....
۳۷-۳۴	۲-۱-۳- شىوى فەكولىنا زمانى چىنىن كۆمەلایەتى.....
۳۸	۲-۳- رەگەز.....
۳۹-۳۸	۱-۲-۳- جورپىن جورا و جوريا زمانى يا رەگەزى.....
۴۱-۳۹	۱-۱-۲-۳- جياوازىيا رەگەزى يا چارچوفەكرى.....
۴۲-۴۱	۲-۱-۲-۳- جياوازىيا رەگەزى يا لاسەنگ.....
۴۳	۳-۳- پىشە.....
۴۴-۴۳	۱-۳-۳- پىناسە و چەمكى زمانى پىشەيى.....
۴۴	۲-۳-۳- زاراقى زمانى پىشەيى.....
۴۵-۴۴	۳-۳-۳- رولى كۆمەلایەتىن زاراقىن پىشەيى.....
۴۶-۴۵	۴-۳- ئاستى خواندى.....
۴۷	۵-۳- تەمەن - ژىي ئاخفتنكەرى.....
۴۸-۴۷	۱-۵-۳- قۇناغا زاروكىيى.....
۴۸	۲-۵-۳- قۇناغا گەنجىيى.....
۴۸	۳-۵-۳- قۇناغا پىراتىيى.....
۵۰-۴۹	۶-۳- نىزاد.....

۵۲-۵۰	..... شیاواز	۴-۱
۵۲	..... دابه شکر نیښ جیاواز بؤ جورین شیاوازن	۴-۱
۵۲	..... (شحه فارع وهنده کین دی)	۴-۱-۱
۵۴-۵۲	..... (جولیا اس فالک)	۴-۱-۲
۵۶-۵۴	..... (مارتن جون)	۴-۱-۳
۵۶	..... هوکارین کاریگر ل سهر گوهورینا شیاوازی	۴-۲
۵۷-۵۶	..... بابه تی ناخفتنی	۴-۲-۱
۵۷	..... په یوه نډیا کومه لایه تیا د نافه را ناخفتنکهر و گوهداریدا	۴-۲-۲
۵۸-۵۷	..... که رسته تی دهر برینی	۴-۲-۳

پشکا سیی: لایه نی پراکتیکی فه کولینی، زمانی پیشه یی وه کو نمونه

۶۰-۵۹	..... پیشه و کارین جیاواز د کومه لگه هیدا	۱-۱
۶۰	..... زمانی پیشه یی	۱-۲
۶۱	..... پولینکرنا پیشه یان	۱-۳
۶۱	..... پیشه یین نازاد	۱-۲
۶۱	..... قوناغین پیشه یین نازاد و که فناتیا وی د کومه لگه ها کورده واریدا	۱-۱-۲
۶۲-۶۱	..... قوناغی مهرداری	۱-۱-۳
۶۲	..... قوناغی کشتوکالی	۲-۱-۱
۶۳-۶۲	..... قوناغی بازرگانی	۳-۱-۱
۶۴-۶۳	..... قوناغی پیشه سازی	۴-۱-۱
۶۴	..... میژووا پیشه سازی د کوردستانا عیراقیدا	۲-۱-۲
۶۴	..... قوناغی نیوان ۱۹۲۵-۱۹۵۸	۱-۲-۱
۶۴	..... قوناغی نیوان ۱۹۵۸-۲۰۰۳	۲-۲-۱
۶۵	..... قوناغی نیوان ۲۰۰۳-۲۰۰۸	۳-۲-۱
۶۶	..... زاراقین هنده ک ژ پیشه یین نازاد و پامانا وان	۳-۱-۲
۶۶	..... جوتیار	۱-۲-۱
۶۷	..... پاله	۲-۲-۱
۶۸	..... نانپیز	۳-۲-۱
۶۹	..... دارتاش	۴-۲-۱
۷۰	..... ئاسنگهر	۵-۲-۱

۷۱	.....	۶-۳-۱۳	دروارکەر / خهيات
۷۲	.....	۷-۳-۱۳	پنيدۆز
۷۳	.....	۸-۳-۱۳	سهر تراش
۷۴	.....	۹-۳-۱۳	سهعه تچى
۷۵	.....	۱۰-۳-۱۳	زيرينگر
۷۶	.....	۱۱-۳-۱۳	زيفينگر
۷۷	.....	۱۲-۳-۱۳	كلي ساز
۷۹-۷۸	.....	۱۳-۳-۱۳	فيتهر
۸۰	.....	۱۴-۳-۱۳	باشنقىس
۸۱	.....	۱۵-۳-۱۳	شيوه كار
۸۲	.....	۱۶-۳-۱۳	شانۆفان
۸۳	.....	۱۷-۳-۱۳	موزيكرهن
۸۴	.....	۱۸-۳-۱۳	وينه گر
۸۵	.....	۲-۳	پيشه يين دوولايه نى (فهرمى ئازاد)
۸۵	.....	۱-۲-۳	هندهك سهنديكايين كارى ل باژيرى دهوكى
۸۶	.....	۲-۲-۳	زاراڤين هندهك ژ پيشه يين دوولايه نى اورامانا وان
۸۶	.....	۱-۲-۲-۳	نوشدار
۸۶	.....	۲-۲-۲-۳	نوشدارى زاروكان
۸۷	.....	۳-۲-۲-۳	نوشدارى نشته رگه ريا ئەندامين زاووزى
۸۸	.....	۴-۲-۲-۳	نوشدارى دل و هناڤان
۸۹	.....	۵-۲-۲-۳	نوشدارا ژنان
۹۰	.....	۶-۲-۲-۳	نوشدارى نيشته رگه ريا گشتى
۹۱	.....	۷-۲-۲-۳	نوشدارى فيتهر نهرى
۹۲	.....	۸-۲-۲-۳	نوشدارى ددانان
۹۳	.....	۹-۲-۲-۳	ئەندازيارى كومپيوته رى
۹۴	.....	۱۰-۲-۲-۳	پاريزهر
۹۵	.....	۱۱-۲-۲-۳	رۆژنامه فان
۹۶	.....	۱۲-۲-۲-۳	ژميريار
۹۷	.....	۱۳-۲-۲-۳	ئەندازيار
۹۹-۹۸	.....	۳-۳	ههلسهنگاندا زاراڤين پيشه ي

١٠٠	.....	ئه نجام
١١٣-١٠١	.....	باشكو
١١٧-١١٤	.....	ليستا ژنده ران
١١٨	.....	كورتيا فه كولينئ
١١٩	.....	ملخص البحث
١٢٠	.....	Abstract

پيشه‌کي

۱. نافونيشان و سنورئ فه‌کوليني:

نافونيشانئ (جوراوجوريا زماڻي ل دهفرا بههدينان- زماڻئ پيشه‌يي وهك نموونه)، بؤ جارا ئيكيه د فه‌کولينيڻ زانستيدا ل زانكؤيا دهوكئ دهيتته بكارهينان و نارمانجا مه ژ ههلبژاردا في نافونيشانئ نهوه، كو جوراوجوريا زماڻي پيشه‌يي ل دهفرا بههدينان دهستنيشانبكهين و بيخينه د سنورئ فه‌کولينه‌كا زمانقانيدا.

۲. كه‌رهستي فه‌کوليني:

كه‌رهستي في فه‌کوليني ژ ئاخفتنا خه‌لكي يارؤژانه ، ژ فان خودان پيشه‌ييڻ دهفرا بههدينان هاتيه وهرگرتن:

ژ	نافين پيشه‌كاران	پيشه	سالار دايكيوونئ	جهئ كاركرتا وان
۱	ازاد ابراهيم عادل	ئه‌ندازياري كوميپيوتهري	۱۹۷۹	سه‌روكاتيا زانكويا دهوك
۲	اسماعيل عيسي محمد	باشنقيس	۱۹۵۵	نقيسينگه‌ها اسماعيل
۳	انيس عجيل ناصر	ژميريار	۱۹۷۸	كوليژا ئادابي/دهوك
۴	جمال ملا	جوتيار	۱۹۶۰	مالتا
۵	حسين علي طه	دارتاش	۱۹۶۶	دارتاشخانا ئاسيا
۶	حكمت رسول احمد	رؤژنامه‌فان	۱۹۸۱	ماموستا ل كوليژا ئادابي
۷	خالد اكرم صالح	سه‌عه‌تجي	۱۹۷۳	ساعه‌تسازيا ره‌يان
۸	خطاب محمد اسلام	ميوزيكرهن	۱۹۸۱	بنگه‌هي ره‌وشه‌نبيري و هونه‌ري
۹	داخاز سليمان حاجي	پاريزهر	۱۹۷۵	دادگه‌ها دهوكئ
۱۰	دلشاد محمود حسن	خه‌يات	۱۹۸۳	درينگه‌ها ماجد
۱۱	دلوفان عبدالقادر حسن	زي‌رنگر	۱۹۷۵	زي‌رنگريا ئاشنا
۱۲	ديدار مصطفى احمد	ده‌ره‌ينه‌ري شانويئ	۱۹۸۰	بنگه‌هي ره‌وشه‌نبيري و هونه‌ري
۱۳	رافد صالح سرحان	ئه‌ندازياري كوميپيوتهري	۱۹۸۲	كوليژا ئادابي/دهوك
۱۴	رياض جرجيس	وينه‌گر	۱۹۷۶	وينه‌شويا دلشاد

۱۵	زاهر محمد طاهر	نوشداری زاروکان	۱۹۶۴	جادا نوشداران
۱۶	زوهیر مصطفی محمد	سه‌عه‌تچی	۱۹۷۴	جهی دلوفان
۱۷	سعید نوری محمد علی	زیفتگر	۱۹۶۹	زیفتگریا پاوان
۱۸	سیروان شاکر رشید	نیگارکیش	۱۹۶۸	پهیمانگه‌ها هونه‌رین جوان
۱۹	شلیر عبدالرحمن رشید	ماموستایا ژمی‌ریاری	۱۹۸۲	کولیزا کارگیری و ئابوری
۲۰	شونم احمد ویسی	نوشدارا ژنان	۱۹۶۵	نه خوشخانا ئازادی
۲۱	شیرزاد فیتەر	فیتەر	۱۹۷۴	تاخی پیشه‌سازی
۲۲	صبح احمد محمد	نوشداری نشته‌رگه‌ریا گشتی	۱۹۶۰	جادا نوشداران
۲۳	عباس محمد صدیق	په‌رستار	۱۹۷۹	نه خوشخانا ئازادی
۲۴	عبدالستار حجی	په‌رستار	۱۹۸۰	نه خوشخانا ئازادی
۲۵	عبدالله جاسم رجب	نوشداری گشتی	۱۹۵۷	نه خوشخانا ئازادی
۲۶	عصمت خابور	روژنامه‌فان	۱۹۷۷	روژناما وار
۲۷	عصمت عارف ابراهیم	پاریزه‌ر	۱۹۷۰	دادگه‌ها دهوکی
۲۸	عیسی عبدالله ابراهیم	ئه‌ندازیار	۱۹۷۴	ریقه‌به‌ریا چاندنی
۲۹	فادی شمشون حاجی	نوشداری ددانان	۱۹۷۸	گریباسی
۳۰	ماجد یونس نوری	خه‌یات	۱۹۷۸	درینگه‌ها ماجد ئه‌رزی
۳۲	محمد عبدی محمد	وینه‌گر	۱۹۸۰	وینه‌شویا دلشاد
۳۸	محمود احمد سلیمان	نانپیژ	۱۹۸۰	نانپیژیا رهوان
۳۳	مردان خلیل هدایت	نوشداری دل وهناقان	۱۹۶۱	جادا نوشدارا
۳۴	مروان محمد صالح	ژمی‌ریار	۱۹۷۸	کولیزا ئادابی/دهوک
۳۵	نشوان محمد رشید	نوشداری نشته‌رگه‌ریا گشتی	۱۹۷۰	جادا نوشداران
۳۶	نوری احمد صالح	فیتەر	۱۹۷۲	تاخی پیشه‌سازی
۳۷	نیجیرفان یونس طه	پنیدوز	۱۹۸۴	جهی نیجیرفان به‌رواری
۳۱	هلات دیان نجیب	نوشدارا فیته‌رنه‌ری	۱۹۸۲	ریقه‌به‌ریا پزشکیان فیته‌رنه‌ری

۳۹	هوگر احمد حسين	دارتاش	۱۹۸۳	دارتاشخانا هونهر
۴۰	ولات اسڪندر	کلیساز	۱۹۸۱	کلیسازیا وهلید
۴۱	ویسی حاجی طاهر	سهتراش	۱۹۶۷	سهتراشخانا پهروهه
۴۲	یاسین صدیق یاسین	نوشاری ددانان	۱۹۷۷	گریبسی
۴۳	یوسف حسین محمود	زیفنگر	۱۹۸۲	زیفنگریا سارا
۴۴	یونس مصطفی احمد	پههستار	۱۹۷۷	نه خوشخانا نازادی

۳. گرنګیا فه کولینې:

باھرا پتړیا لیکوله ریڼ زمانې ل زانکویا دهوکې گرنګی ب لایه نې پیکهاته یا زمانې و شروفه کرنا ناستین وی یېن شروفه کرنې دایه و هه تا راده یه کی لایه نې بکارهینان و پولی وی یې کومه لایه تی فه رامووش کریه، د قی فه کولینیدا بزاف هاتیه کرن کو لایه کی گرنګی بکارهینانا روژانه یا زمانې بهیته باسکرن، نهوژی دیاردا جوراوجوریا بکارهینانا زمانیه ژ لایې پیشه کارانقه.

۴. ریبازا لیکولینې:

نه فه کولینه ل دویف ریبازا (پونانې- نیستای) هاتیه نه جامدان.

۵. ئاریشین فه کولینې:

زمانفانییا کومه لایه تی و دیاردا جوراوجوریا زمانې- زمانې پیشه ی- دهیته هژمارتن ژ بابته تین گرنګ د زانستی زمانیدا، به لې د زمانفانییا کوردیدا ب به رفره هی لیکولین د قی بواریدا نه هاتیه کرن، له ورا د قی لیکولینیدا بزاف هاتیه کرن دیاردا جوراوجوریا زمانې، نه خاسمه زمانې پیشه یی بکه قیته د سنورې لیکولینه کا زانستیدا. بو نه جامدانا لیکولینه کا ب قی په نگی خاله کا بنه رته دهیته پیش، کو نهوژی لیکولین ژ سنورې تیوری تیدپه ریت و به رفه سنورې پراکتیکی دچیت، د بواری وهرگرتنا داتایان و دهستنیشانکرنا خودان پیشه یان و پولینکرنا وان و دیارکرنا نه وان په یف و زارافین د سنورې هه رفه پیشه یه کی ژ واندا دهیته بکارهینان.

6. پشکين ڦه کولينى:

ئەڦ ڦه کولينه ژ بلى ئەنجام و پيشه کيى سى پشکان ب خوفه دگريت:-

پشکا ئيکى پيکھاتيه ژ دوو بهندان، د بهندى ئيکيدا باسى هەر دوو چه مکين زمان و کۆمه لگه هى هاتيه کرن ههروسا باسى ههردوو زانستين کو ژ ئەنجامى فيککه ڦتنا هەر دوو چه مکين نافبرى سه ره لدهن هاتيه کرن کو ئەو ژى زمانانیا کۆمه لايه تي و کۆمه لئاسيا زمانى يه. د بهندى دويدا زارافى جوراوجوريا زمانى و چه مکى وى د زمانيدا هاتيه روونکرن. ژ بهرکو ئەڦ بابته ژ لايى گه له ک زانايين زمانيشه هاتيه پولينکرن، بيروبوچوونين ئەڦان زانايان سه بارهت دهستنيشانکرن جوړين جوراوجوريا زمانى ب شيوى هيلکاريان هاتيه ديارکرن پاشى ئەو بيروبوچوون ب کورتى هاتينه هه لسه نگاندن.

پشکا دوى پيکھاتيه ژ هوکاريين پهيدا بوونا جوراوجوريا زمانى د کۆمه لگه هيدا کو ب شيوه يه کى گشتى باس ل چوار تهوه ران هاتيه کرن بو دهستنيشانکرن هوکاريين پهيدا بوونا جوراوجوريا زمانى ئەوژى بریتينه ژ هوکاريين (دهمى، جوگرافى، کۆمه لايه تي، شيوان).

پشکا سى يى به شى پراکتیکی نامييه زمانى پيشه ي ب خوفه دگريت، کو ئيکه ژ جوراوجوريا زمانى. د ئەڦى پشکيدا باس ل پيشه و کاريين جياواز هاتيه کرن ل گه ل ديارکرن هنده ک پيشه يان کو ژ لايى خه لکيشه ل باژيرى دهوکى دهينه ئەنجامدان. ب ريکا راپرسينان نموونه ژ زاردهڦى خه لکى هاتينه وهرگرتن، کو ب ئەڦى چه ندى جوراوجوريا زمانى خه لکى ب ريکا پيشه و کاريين جياوازڦه دهيته ديارکرن و ل دوماه يى ژى ئەنجامين ڦه کولينى د چه نده خالاندا هاتيه ديارکرن.

پشکا ئیکى

په يوه ندييا زمانى ب كومه لگه هيڅه

به ندى ئيكى: زمان د چارچووشى كومه لگه هيڅه

۱. زمان و كومه لگه ه

۲. زمانقانييا كومه لايه تي و كومه لئاسييا زمانى

به ندى دوى: چه مك و جورين جوراوجوريا زمانى

۱. زاراقى جوراوجوريا زمانى

۲. چه مكى جوراوجوريا زمانى

۳. بيروبوچوونين جياواز سه بارهت دهستنيشانكرنا جوراوجوريا زمانى

۱-۳ (نادريان نه كمجيان و هنده كين دى)

۲-۳ (جورج يول)

۳-۳ (چين ئايچسن)

۴-۳ (سه لام ناوخوش و هنده كين دى)

۵-۳ (عبدالرحمن ايوب)

۶-۳ (لويس ژان كالفيت)

۷-۳ (محمد رضا باطنى)

۸-۳ (محمد على الخولى)

۹-۳ (واردوغ Warddhaugh)

۱۰-۳ (ويليه م ئوگرادى و هنده كين دى)

۱۱-۳ (هادسن)

۴. هه لسه نگاندا هنده ك بيروبوچوونان سه بارهت جوراوجوريا زمانى

پشکا ئیکی

په یوه نډیا زمانې ب کومه لگه هیڅه

به نډی ئیکی: زمان د چارچووقی کومه لگه هیڅه:

۱. زمان و کومه لگه ه:

دهمی نهم باس ل زمانې دکهین و فه کولینې ل په ه نډین وی دکهین، ئیکسه ر چه مکی (کومه لگه ه) دهیته پیش، (کومه ل و زمان دوو چه مکی پیکه گریډایینه و نه بوونا ئیک ژ وان، هه بوونا یی دیتر بی بها دکهت) [سه لام ناو خوش، ۲۰۰۹: ۱۷].

(هر د که فنډا هه تا نوکه بابه تی فه کولینا زمانې، بابه ته کی سهرنچراکیش بوویه ل دهی فه کولهران. هر چه نډه ئه و فه کولینې کول ده ستپیکې هاتینه نه نجامدان پتر لایه نی هزری و فه لسه فی ب خوفه دگرت، واته پتریا وان ل دور بابه تی چه واییا په یډابوونا زمانې بوون، به لی د هه مان دهمدا هندک فه کولهران ب چافه کی دی به ری خو دایه زمانې و فه کولینې خو به ر هف لایه نی هه ستپیکری زمانې برینه وه کی ریزمان، په یف، درکاندن... هتد. ل دوماهییا سه دی هه ژدی گه له ک فه کولهران گرنکی دایه فه کولینې زمانې و شیاینه فه کولینا زمانې بیخنه د ناف چارچووقه یه کی زانستی نویدا. ئه و فه کولینې ل وی ده می هاتینه کرن ب (فیلو لوزیا زمانې) د هاتنه نافکرن، کو گرنکی ب به راوردکرنا زمانان ل گه ل هه فدو ددا، ئانکول وی ده می پتر سه رده ری ل گه ل میژوویا زمانې ده اته کرن. پستی سالین شیستان ژ سه دی بیستی فه کولینې زمانې شیوه یه کی زانستی ب خوفه گرت و بابه تی فه کولینې زمانې ژ گه له ک لایه نانغه هاتنه به رفره کرن و گه له ک بابه تی دیتر ب خوفه گرتن. زانستی زمانې شیاپه وه کو زانسته ک جهی خو د ناف زانستین دیترا بکهت) [جورج یول، ۱۳۸۵: ۱].

پستی زانستی زمانې شیا چارچووقه یه کا زانستی ب خوفه بگریت و ژ گه له ک لایه نانغه فه کولین ل سه ر بهیته کرن، ئیدی به ر هف وی چه نډی چوو کو فه کولینا زمانې ل گه ل زانستین دیتر زی مینا جوگرافیا، کومه لایه تی، ده رووناسی... هتد، تیکه ل بییت.

(تشته کی خویایه، کو باهرا پتریا زانستان دویر یان نیریک په یوه نډیا ب هه فدووقه هه ی و کارتیکرنی ل هه فدوو دکهن. ب فی رهنگی زمان ژی ب زانستین دیتره یی گریډایه و ژ وان ناهیته جوډاکرن) [رمضان عبدالتواب، ۱۹۸۳: ۱۲۵]. زانستی کومه لایه تی زی ئیک ژ وان لقین زانستیه یین گرنکیه کا زور ب په یوه نډی د نافبه را زمان و کومه لگه هیڅه ددهت. (فه کولینا زمانې و گرنکیدان ب هوکارین کومه لایه تی، ئه وین کارتیکرنی لی دکهن خوبخو فه کولینه کا نوییه و لقه کی د نافبه را زمانانین و کومه لانسیدا دروستدکته) [کوروش صفوی، ۱۳۸۰: ۱۱۳]. کهواته چارچووقه کرنا زانستی

زمانی و تیکه‌لبوونا وی ل گهل زانستین دیتر و فهکولین ل لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تیا زمانی بوویه جهی
گرنگیپیدانی و شیایه سهرنجا فهکوله‌رین زمانی بو فی لایه‌نی رابکی‌شیت.

(گرنگیپیدان ب لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تیا زمانی ژ زانایی ب نافوده‌نگ (سوسی‌ری) ده‌ست
پیدکه‌ت ده‌می‌ نامازه ب ئەوی چهندی‌ دای، کو (زمان راستیه‌کا کۆمه‌لایه‌تییه) ئەف هزرا
(سوسی‌ری) بوویه جهی پیته‌پیدانی، چونکی زمان ب تنی نامازه‌یه‌که بو په‌یوه‌ندی‌کرنی د ناف
کۆمه‌لگه‌هیدا ده‌یته بکاره‌ینان، ژ بهر هندی‌ ژی کۆمه‌لایه‌تیبوونا زمانی راستیه‌که ناهیته
فه‌راموش‌کرن) (گورش صفوی، ۱۳۸۰: ۱۱-۱۱۳).

د که‌فندا گرنگی ب لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تییا زمانی هاتیه دان، به‌لی ب شیوه‌یه‌کی‌ ژرد ل سالی‌ن
(۱۹۶۰)یدا ده‌ستپیکریه و د ماوه‌یه‌کی‌ کورتدا ئەنجامین سهرنجراکیش د ئەفی بواریدا یین
بده‌ستقه هاتین [رابرت لارنس تراسک، ۱۳۸۰: ۱۱۵]. ب فی ره‌نگی (فه‌کولینا زمانی بی‌ی گرنگیدان ب
لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تی، دبیته ئەگه‌ری ژ ده‌ستدانا ده‌لیفین باش ژ بو پیشقه‌برنا لایه‌نی تیوری. ئیک
ژ هوکاری‌ن بنه‌ره‌تیین، کو دبیته ئەگه‌ری پیشقه‌برنا فه‌کولینین زمانقانی‌ن کۆمه‌لایه‌تی تیگه‌هشتنا
ئەوی راستیییه، کو زمان دیاردیه‌که به‌رده‌وام د گهورینی‌دایه و هوکاری‌ ئەفی گهورینی‌ ژی باهرا
پتر کۆمه‌لگه‌هه) (ترادیگیل، ۱۳۷۸: ۴۲).

۲. زمانقانییا کۆمه‌لایه‌تی و کۆمه‌لناسییا زمانی:

ژ ئەنجامی‌ کارتی‌کرننا زمانی و کۆمه‌لگه‌هی‌ ل هه‌فدوو، زانسته‌ک یان لقه‌کی‌ زانستی‌ دروست
بوو کو ل دوماهی‌ ئەف لقه بو ئەگه‌ری ب ده‌ستقه‌هینانا ئەنجامین باش‌تر ژ بو هه‌ردوو لایه‌نان.
ئەو لقی‌ زانستی‌ د نافبه‌را واندا دروستبووی، هاته دابه‌ش‌کرن ل سهر دوو پشکان؛ پشکا ئیکی‌
زمانقانییا کۆمه‌لایه‌تییه (Sociolinguistics) و پشکا دوی‌ کۆمه‌لناسییا زمانیییه
(Sociology of language). هه‌رچه‌نده ئەف هه‌ر دوو لقی‌ن نافیری گه‌له‌ک نی‌زیکی
هه‌فدوو‌نه و سنوری‌ کارکرنا وان ژی تیکه‌لی‌ ئیک‌دبیت و هه‌ردوو پشک ل دور دوو ته‌وه‌ران دزف‌رن
ئەو ژی (زمان و کۆمه‌ل) ن، به‌لی‌ گرنگیدانا وان بو لایه‌کی‌ ژ وان هه‌ر دوو ته‌وه‌ران دبیته
ئەگه‌ری‌ ژیک‌جودابوونا‌وان. هه‌روه‌کی‌ (هدسن) دبیزیت: (د زمانقانییا کۆمه‌لایه‌تیدا زمان د بیته
جهی‌ گرنگی‌پیدانی، لی‌ د کۆمه‌لناسییا زمانیدا کۆمه‌ل دبیته جهی‌ گرنگی‌پیدانی) [هدسن، ۱۹۸۷: ۲۲].
که‌واته ((رده‌ندی‌ کۆمه‌لایه‌تی بوونی‌ زمان، له هه‌ردوو‌واندا له ئارادایه، به‌لام هه‌ریه‌که و به
جوری‌ له‌م دیاردیه‌ ده‌روانی‌ت)) (سه‌لام ناوخوش، ۲۰۰۹: ۲۰).

زمانقانییا کۆمه‌لایه‌تی کو ئەو ب خو لقه‌کی‌ گرنگی‌ ئەفی زانستییه ژ لای‌ی گه‌له‌ک
فه‌کوله‌رانقه هاتیه پیناسه‌کرن. بو نموونه (ه.ج. وی‌دووسن) سه‌باره‌ت زمانقانییا کۆمه‌لایه‌تی
دبیزیت: (بریتییه له‌ دراسه‌کردنی‌ زمان له په‌یوه‌ندی‌ به‌ فاکته‌ره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان، واته چینی

كۆمەلئايەتى، ئاستى خوينىدىن و جورى خوينىدىن، تەمەن، رەگەز، گروپى ئىتنى...ھتد) [ھ.ج.وئىدووسن، ۲۰۰۸: ۱۵۱] ھەر ديسان (ئايچسن) دىيژىت: (زمانقانىيا كۆمەلئايەتى فەكولينا د نابقبەرا زمانى و كۆمەلئايەت) [ئايچسن، ۱۳۸۰: ۱۶۵].^۱

بەلى ھندەك فەكولەرىن دى ب شىوۋەيەكى بەرفرەھتر ئەف زانستە داىە نياسىن ، بۇ نمونە (ترادىگىل) سنورى كاركرنا زمانقانىيا كۆمەلئايەتى دەستنىشاندىكەت، كو لقەكە ژ زمانقانىي و ل گەل زمانى وەكى دياردەيەكا كەلتورى و كۆمەلئايەتى سەرەدەرىي دكەت. واتە (ترادىگىل) كەلتورى ژى ب دياردەيەكا كۆمەلئايەتى ل قەلەم دكەت، كو پەيوەندىيەكا يەكسەر ب زمانىقە ھەيە. ھەرودسا ئامازى ب فى چەندى ددەت، كو زمانقانىيا كۆمەلئايەتى د بواري زمانى و كۆمەلگەھىدا فەكوليني دكەت و ل گەل زانستىن كۆمەلئايەتى (Social science) ب تايبەتى كۆمەلئاسىيا دەروونى (Social psychology) و مرووقناسى (Anthropology) و جوگرافيا مرووقايەتى (Human geography) و كۆمەلئاسى (Sociology) پەيوەندىيەكا بەيز ھەيە [ترادىگل: ۱۳۷۶: ۴۲].

ھەر د فەكولينا زمان و كۆمەلگەھىدا ژ بلى زمانقانىيا كۆمەلئايەتى زانستەكى دى ھاتە پيش، كو ل دويف بۇچوونا ھندەك فەكولەران ئەفە لايەكى دىيە ژ زمانقانىيا كۆمەلئايەتى، ئەوژى كۆمەلئاسىيا زمانىيە. (كۆمەلئاسىيا زمانى ناف و نىشانەكە بەھرا پتر بۇ فەكولينا وى چەندىيە، كا ج كەس ل گەل كى و ل ج دەم و ل ج جھ و چەوا و بۇچى دناخقىت (يان دنقىسىت). ب واتايەكا دى كۆمەلئاسىيا زمانى فەكوليني ل زمانى و سروشتى وى د ھەمى بواري جياوازي كۆمەلئايەتى و كەلتورىيا ويدا دكەت) [ج.ب.پرايد، ۱۳۷۳: ۱۰].

ژ لايەكى دىقە (ويبەر) د ئەوئ باوهرىيىدايە، كو كۆمەلئاسىيا زمانى فەكوليني ل سەر جورين جياوازي كۆمەلئايەتى دكەت ئەويىن كو د ناف چوارچووقى كۆمەلگەھىدا دەينە بكارھىنان، وەكو ھەلبىزارتا زمانى ل ناف گەلەن دووزمان bilingual و فرەزمانىدا multi-lingual، ھەرودسا پلانسانا زمانى Language planning و گوھورپىنا زمانى Language shift [سەلام ناوخوش، ۲۰۰۹: ۲۱-۲۰]. (ل ژىر نافى كۆمەلئاسىيا زمانى، ھەمى ئەو فەكوليني گرىدايى ب زمانى د بىكھاتەيا كۆمەلئايەتيدا دەينە پولىنكرن. واتە فەكولينا زمانى ب وى شىوئ كو خەلكى ئاسايى د ژيانا خو يا رۇزانەدا بكاردەھىنىت) [ترادىگل، ۱۳۷۶: ۴۳]. كەواتە جوراوجورىا زمانى ئىك ژ فەكوليني گرىدايى ب زانستى زمانقانىيا كۆمەلئايەتية، كو د فى فەكولينيىدا دى ھەول ھىتەدان جوراوجورىا زمانى و ھوكارىين پەيدا بوونا وى ب تايبەت كارتىكرنا ھەبوونا پيشە و كاريين جياواز دكۆمەلگەھىدا بەيتە دياركرن.

^۱- ديسان ھەر ئەف پىناسەيە ل دەف (ھدسن) و (كرىستال)ى و زور زانايين دىترين پىسپورين فى بواري بەرچاف دكەفىت.

بهندی دوی: چه مک و جوړین جوراوجوریا زمانی

۱. زارافی جوراوجوریا زمانی

زارافی (جوراوجوریا زمانی) ئیک ژ وان زارافین گرنګه، کو د زانستی زمانفانیا کومه لایه تیدا دهیته بکارهینان و بهرامبهری نه فی زارافی د زمانی ئینگلیزیدا زارافی language variety بکاردهیت و د زمانی عه ره بیدا (التنوع اللغوي) دهیته بکارهینان و د زمانی فارسی ژیدا ژ بو نه فی مبهستی گلهک زارافا دهیته بکارهینان وهکی (گوناگونی زبان، گونه های زبان، گونه گونی زبان، زبانگونه). د زمانی کوردی ژیدا د شیاندایه زارافی (جوداهیین زمانی، جوراوجوریا زمانی) یان (شیوازی بکارهینانا زمانی) یان هر زاره فه کی دیتری گونجای بو فی مبهستی بهیته بکارهینان، کو د فی فه کولینیدا زارافی (جوراوجوریا زمانی) ب به رفره هی هاتیه بکارهینان.

۲. چه مکی جوراوجوریا زمانی:

د هر کومه لگه هه کیدا شیوین جیاوازیین زمانی هه نه و نه ف جیاوازیین زمانی ژی ژلایه کیفه خو ب شیوهی هه بوونا پتر ژ زمانه کی د ناف کومه لگه هه کیدا نیشاندهت و ژلایه کی دیتره نه ف جیاوازییه خو ب شیوهی هه بوونا جوراوجوریا ئیک زمان نیشاندهت، کو د فی فه کولینیدا نه ف لایه نی دوماهی جهی مبهستا مهیه. ل فی ری یا ب زحمه ته کومه لگه هه کا زمانی^۱ (speech community) هه بیت کو ژ زمانه کی ب تنی پیکه اتیبت، اته خه لکی وی ب تنی ب زمانه کی ب ناخفن، دیسان ب زحمه ته کو زمانه کی هه بیت یی یه ک دهست بیت و خالی بیت ژ جوراوجوریا نی نه فه زی بو وی نه گهری دزفریت کو زمان رهنګدانه فه یا باری کومه لایه تییه و هه ردهم د گوهورینیدا یه.

د هر کومه لگه هه کا زمانیدا هندهک تایبه تمه ندیین هه ین دبنه نه گهری هندی کو فه کولین ل سهر زمانی د چارچو فی کومه لایه تیدا ب زحمهت بکه فن، نه وزی نه فه نه:

۱. چ کومه لگه هه یین زمانی نینن کو نه ندامین وی ژ هه می لایانقه ب زمانه کی یه کسان باخفن.

۲. ملیونه ها کهس سهر ب دوو یان پتر ژ دوو کومه لگه هه یین زمانینه.

۳. کییم جاران رویددهت، کهسهک ب زمانه کی ب تنی، یان ب شیوازه کی زمانی ب تنی

ب ناخفیت و ب چند زمان، یان شیوازیین دیتر نه ناخفیت یان تینه گه هیت.

^۱ - گلهک پیناسه ژ لایین زمانزانه فه بو دیارکرنا چه مکی کومه لگه ها زمانی هاتینه کرن، به لی ساده ترین پیناسه د نه فی بواریدا نه فه یه ((کومه لگه ها ناخفتنی گروپه کن ژ خه لکی، کو هزر دکن ب ئیک زمان دناخفن)) [چین ئایچسن، ۱۶۶، ۱۳۸۰].

۴. باهرا پتريا كهسان ٺهو شيان يٺن ههين كو ل دويٺ بارين جياواز، شيويهين جياوازين
زمانه كي بكار بهينن.

۵. ٺهو كه سين كو ب شيويهه كي چالاك شيويهين جياوازين زمانى بكار ناهينن، باهرا پتر
شيانين هندى هه نه كو دهمى گوھ لى دبن ٺهوان شيويهان تيٺگه هن [ٺاندرى مارتينيت،
۱۳۸۰، ۲۱۶].

ژ بهر كو زمان بابتهه كي ٺالوزه ب تايبتهه فهكولينى لى د ٺافا كوٺمه لگه هيٺا، لهورا گه لهك
ريٺين جياواز يٺن ههين، كو فهكولينى ل سهر لايه نين جياوازين زمانى د كوٺمه لگه هيٺا دكهن،
وهكى فهكولين ل دياردين (چه ندمانى) (دووزمانى) (كاريگه ريا زمانان ل سهر ٺيٺك) (دوو
دياليتى) (فره دياليتى) و (جوراوجوريا زمانى).... هتد، كو بو فهكولينى ههر ديارده كي ژ فان زى
فهكوله رين پسيور ريبازين تايبتهه ب بواري فهكولينى نوكه دگر نه بهر.

جوراوجوريا زمانى ژ وان دياردايه، كو ههر ژ ميٺديه جهى سهرنجا فهكوله رين زمانى
پاكيشايى، سهربارى ٺهوى چه ندى كو سروشتى فى دياردى و دياركرنا سنورين وي ب تهواوى
كاره كي ب ساناهى نينه و فهكوله رى فى بواري پيدفا ب شاره زايه كا هوير هه د بوارين
جوداهين ديارده و كه لتورى جفاكي ٺهوى كوٺمه لگه ها فهكولينى ل سهر شيوازين ويٺن ٺاخفتنى
دهيٺه كرن. ل فيري ديارديت كو (دهمى فهكولين ل سهر زمانى دهيٺه كرن دوو ٺاريشه دكه فنه
د ريكا فهكوله راندا يا ٺيٺكي: يه كده ستبوونا زمانيه و يا دويى زى جوراوجوريا زمانيه. ب واتايه كا
گشتى هه مى زمانين مروقان د يه كسانن، واته هه مى نموونه يه كن ژ نموونين گشتى كو ٺهوى
زمانه به لى چ جارا دوو كه س پهيٺانان كو زمانى خو ب ٺيٺك شيوه بكار بهينن. ب هه ژمارا كه سين
كو زمانى بكار دهينن جورين جياوازين زمانى يٺن ههين) [جوليا-اس-فالك، ۱۳۸۳ : ۳۲۴]. كه واته
ٺهف ههر دوو تهوهره، يه كده ستبوونا زمانى و جوراوجوريا زمانى دوو لايه نين گرن گين زمانينه،
ههر ژ بهر فى چه ندييه كو ده ستنيشانكرنا جوراوجوريا زمانى كاره كي ب زهحه ته.

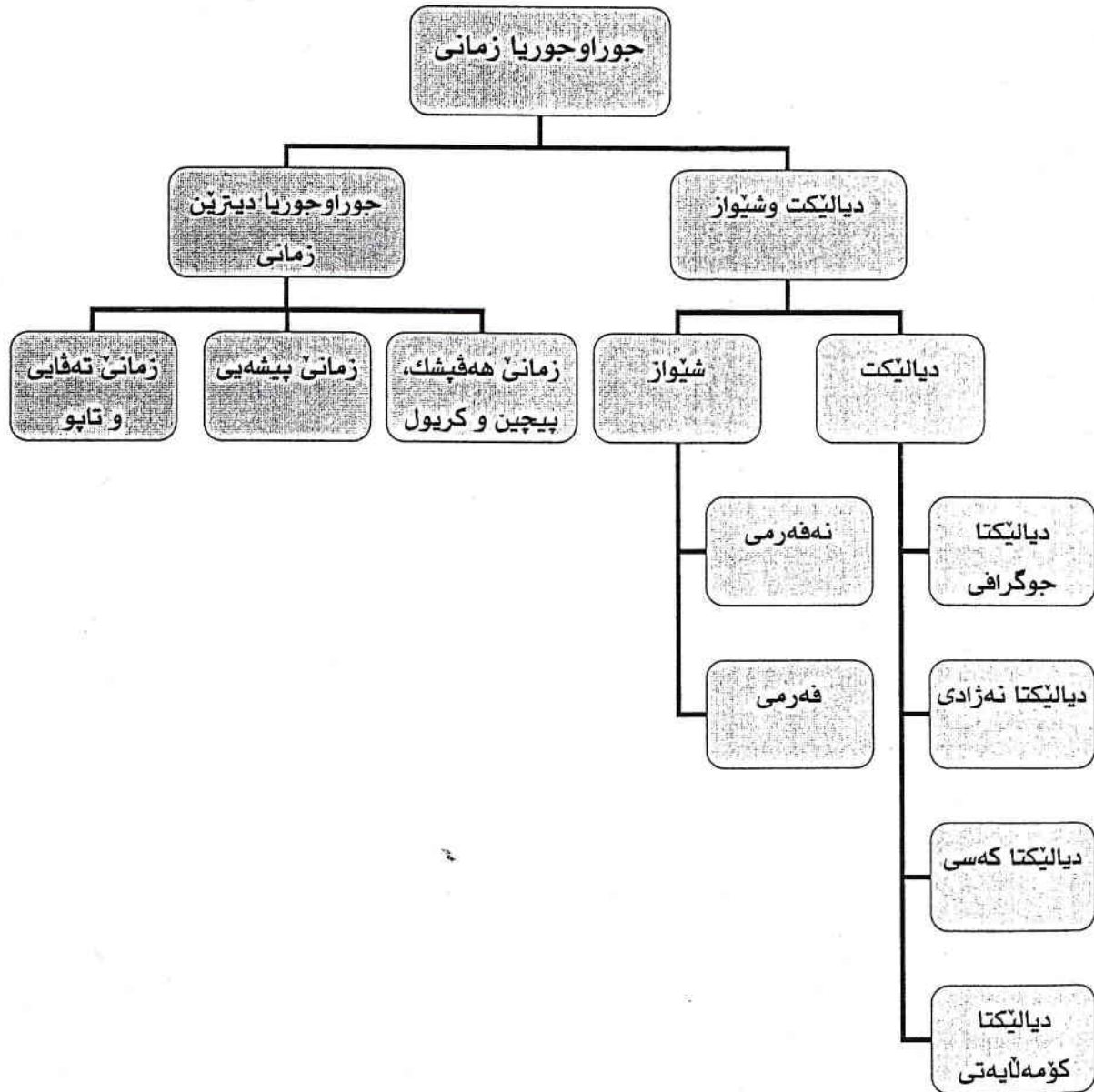
(زاراقي جوراوجوريا زمانى، يان جوراوجوريا ٺاخفتنى، بو ههر شيويهه كي جياواز ژ زمانى
دزفريت، كو ژ لايى ٺاخفتنكه ره كي فه يان گروهه كا ٺاخفتنكه رانقه دهيٺه بكارهينان) [ويليه م
ٺوگرادى و هنده كين دى، ۱۳۸۴، ۵۲۴]. واته (زاراقي جوراوجوريا زمانى زارافه كه د زمانفانيا
كوٺمه لايه تيٺا يان ب زاراقي شيوازين دهيٺه نياسين و ٺاماژى ب ههر سيسته مهه كي دهر برينا زمانى
دكهت، كو بكارهينانا وي گريدايه ب بارين جودا جودافه، يان زى ب شيويهه كي هوير تر ژ لايى
هندهك زمانفانين ديتر فه ٺهف زارافه هاتيه پيناسه كرن كو جورهه كي جودا و تايبتهه زمانيه و
دياليتان زى ب خوفه دگريت). [489 : 2003, crystal]

د ههر كوٺمه لگه هه كيٺا شيوازي زمانى ههر كه سهه كي هه لگري هندهك تايبتهه منديانه، كو
زمانى وي تاكى ژ زمانى تاكهه كي ديتر د هه مان كوٺمه لگه هيٺا جودا دكهت و ههر تاكه كه سهه كي

شیوازەکی زمانیی تاییبەت ب خوقه یی هەیی، دەربارە ی فی چەندی فندریس دیئریت: (هژمارا زمانان ل گەل هژمارا تاکە کەسان د کۆمەلگەهیدا یەکسانە) [هادی نەر، ۲۰۰۲: ۱۶۵]. ئانکو (ناخفتنا هەر تاکە کەسەکی ژ لایئ درکاندنئ، یان پەیفان و پیکهاتا سینتاکسیفە د هەمان زماندا وەکی کەسەکی دیتر نینە و ئەف جیاوازییا زمانی ل دەف تاکە کەسی ب زارافی دیالیکتا کەسی (Idiolect) دەیتە نافکرن) [جولیا اس-فالك، ۱۳۸۳: ۳۳۸]. سەرەرای کو هەر کەسەکی شیوازی ناخفتنا خو یی تاییبەت یی هەیی، بەلئ ئەف چەندە نابیتە کۆسپ د هەفدووگەهشتنی د نافبەرا تاکین یەک زماندا . ل قیئ ئەم ل سنورئ ئەف جیاوازییا د نافبەرا دیالیکتا کەسیدا راناوہستین بەلکی دئ ژ فی سنوری دەرباز بین و پینگاڤا خو هافئزینە د بازنە یەکا مەزنتردا کو گروپەکا ناخفتنکەران فەگریت و ناخفتنا وان هەلگرا ھندەک تاییبەتمەندیئ هەفپشک بیت. ب واتایەکادی (ئەگەر ئەم فەکولینی ل سەر شیوازیئ دیالیکتیئ کەسی بکەین دئ بینین کو ھندەک ژ ئەوان شیوازیئ دیالیکتان هەلگریئ ھندەک تاییبەتمەندیان کو د شیوازیئ دیالیکتیئ کەسیئ دیتر دا ناھینە دیتن و ب بەراوردکرنا ئەوان شیوہ دیالیکتان د شیاندایە زمان بەیتە دابەشکرن بو سەر چەند شیوازە دیالیکتان، کو هەر شیوہ دیالیکتەکی ژ وان ھندەک تاییبەتمەندیئ هەفپشکین هەین و د گروپا دیتردا نینن) [ھەمان ژیدەر: ۳۲۴].

۳. بیروبوچوونین جیاواز سەبارەت دەستنیشانکرنا جوراوجوریا زمانی:

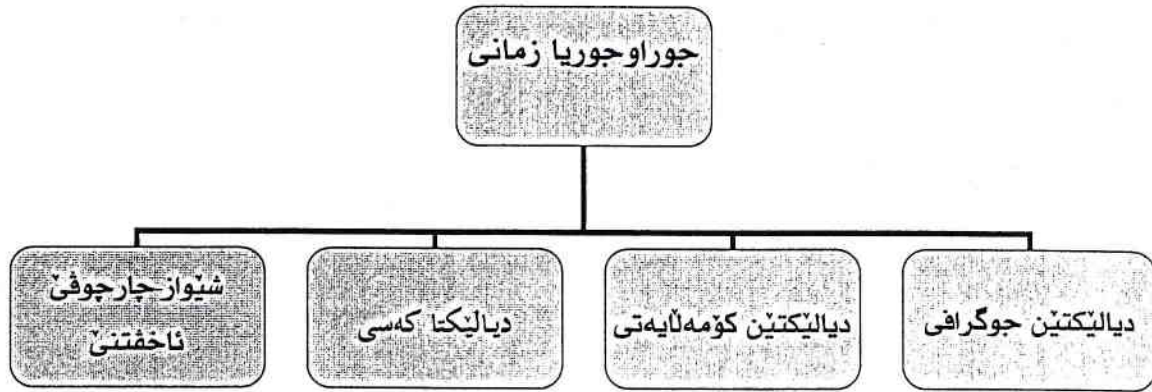
گەلەک بیروبوچوونین جیاواز سەبارەت ب دیاردا جوراوجوریا زمانی ھەنە. هەر فەکولەرەکی کو باس ل جوراوجوریا زمانی کربیت، ب شیوہیەکی جودا ئەف جوراوجوریا زمانی پولینکریە و د پولینکرنین خودا گەلەک ھوکارین دەستنیشانکرین کو د باھرا پتریا جورین دابەشکرنا دا خویا دبن، بو نموونە (جوراوجوریا زمانی جوگرافی یان کۆمەلایەتی) ژ لایئ زور ژ فەکولەرانشە هاتیە باسکرن زیدەباری وئ وەکھەقیئ ھەر وەسا جیاوازی د شیویئ پولینکرن و دابەشکرنیئا ھەیە. لەورا دئ ھەولئدەین ھندەک ژ ئەوان بیروبوچوونین جیاواز سەبارەت پولینکرنا جوراوجوریا زمانی ب ریکا ھیلکاریا دەستنیشانکەین، کو هەر فەکولەرەکی ب شیوہیەکی جودا ھەولئدایە وینە یەکی جودا بو جوراوجوریا زمانی بکیشیت و ھوکارین بەیدا بوونا وئ دەستنیشانکەت. ل قیئ خالەکا گرنگا ھەیە کو پئویستە ئامازە پی بەیتەدان کو هەر فەکولەرەکی ل دویف ئەو کۆمەلگەھا تیدا دژیت و بریکا ب بەرچاڤ وەرگرتنا ئەوان ھوکارین دەرەکی کو کارتیکرنئ ل زمانی دکەن ھەولئدایە ب شیوہیەکی ئەوان ھوکاران دابەشکەت لەورا بو پوونکرنا فی بابەتی دئ ھندەک ژ ئەفان بیروبوچوونان دیارکەین:

[نادریان نه‌کمجیان و هنده‌کین دی، ۱۳۷۳: ۲۷۲-۳۰۶]

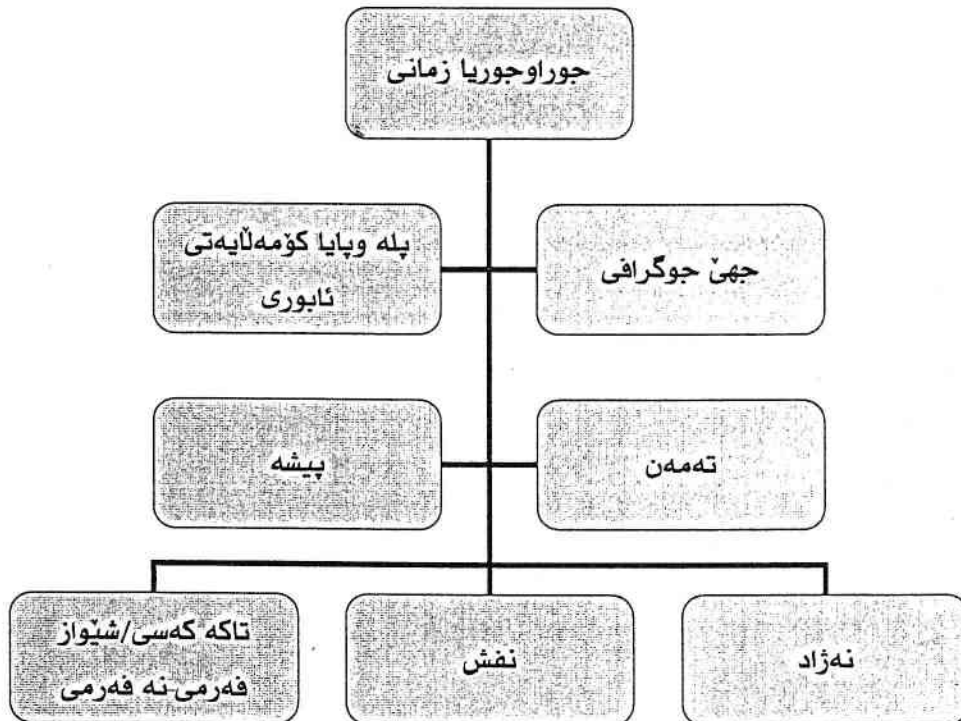

۲-۲- (جورج یول) ب فی شیوهی جوراوجوریا زمانی دهستانیشاندکته.

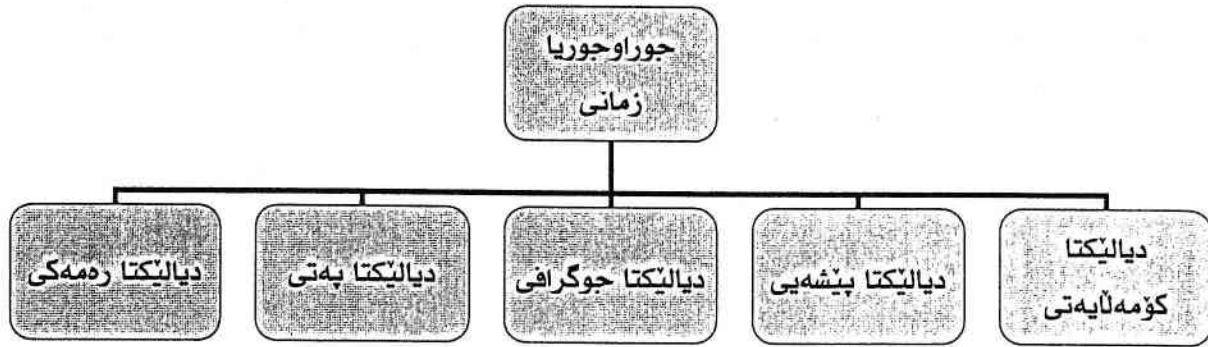
[جورج یول، ۱۳۸۵: ۲۶۴-۲۶۶]

۳-۲- (چین نایچسن) ب ئەفی رهنگی جوراوجوریا زمانی دهستانیشانگریه:

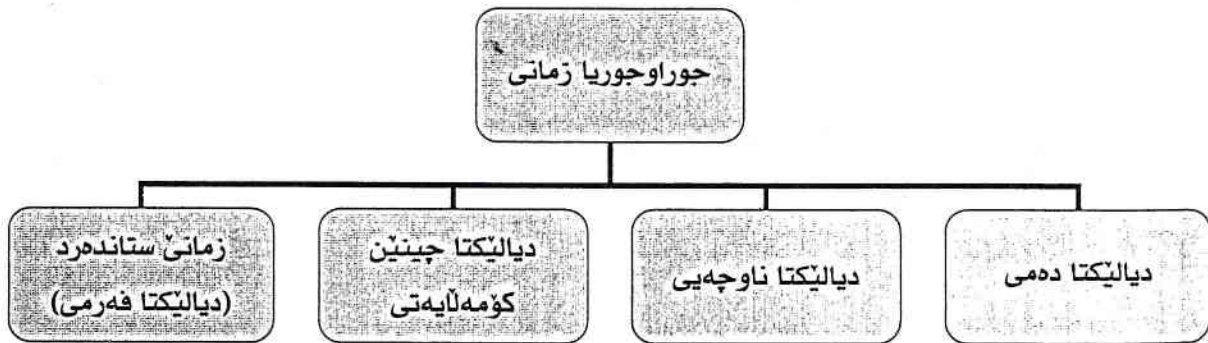
[چین نایچسن، ۱۳۸۰: ۱۸۲-۱۶۵]

۴-۳- (سهلام ناوخوش و هندهکین دی) جوراوجوریا زمانی ب ئهفی شیوهی دهستنیشاندهکن:

[سهلام ناوخوش و هندهکین دی، ۲۰۰۹: ۷۱-۷۲]

۵-۳- (عبدالرحمن ایوب) ب فی رنگی ل خواری جوراوجوریا زمانی دهستنیشاندهکته:

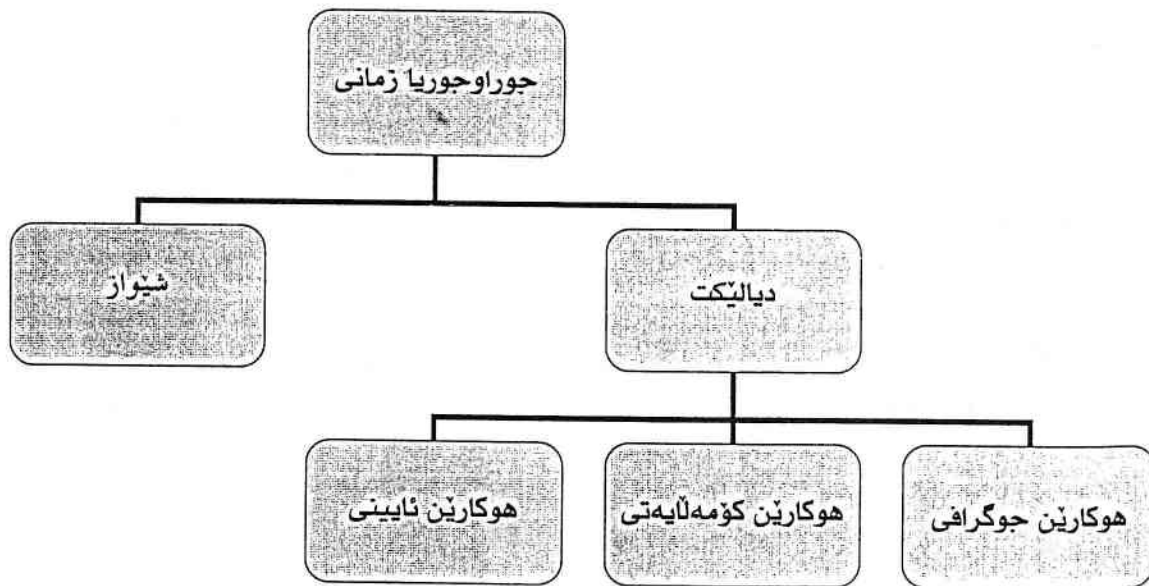
[عبدالرحمن ایوب، ۱۹۶۶: ۲۴-۳۹]

۶-۳- (لويس ژان کالفیت) جوراوجوریا زمانی ب نه فی رهنگی ل خوارى دياردکته:

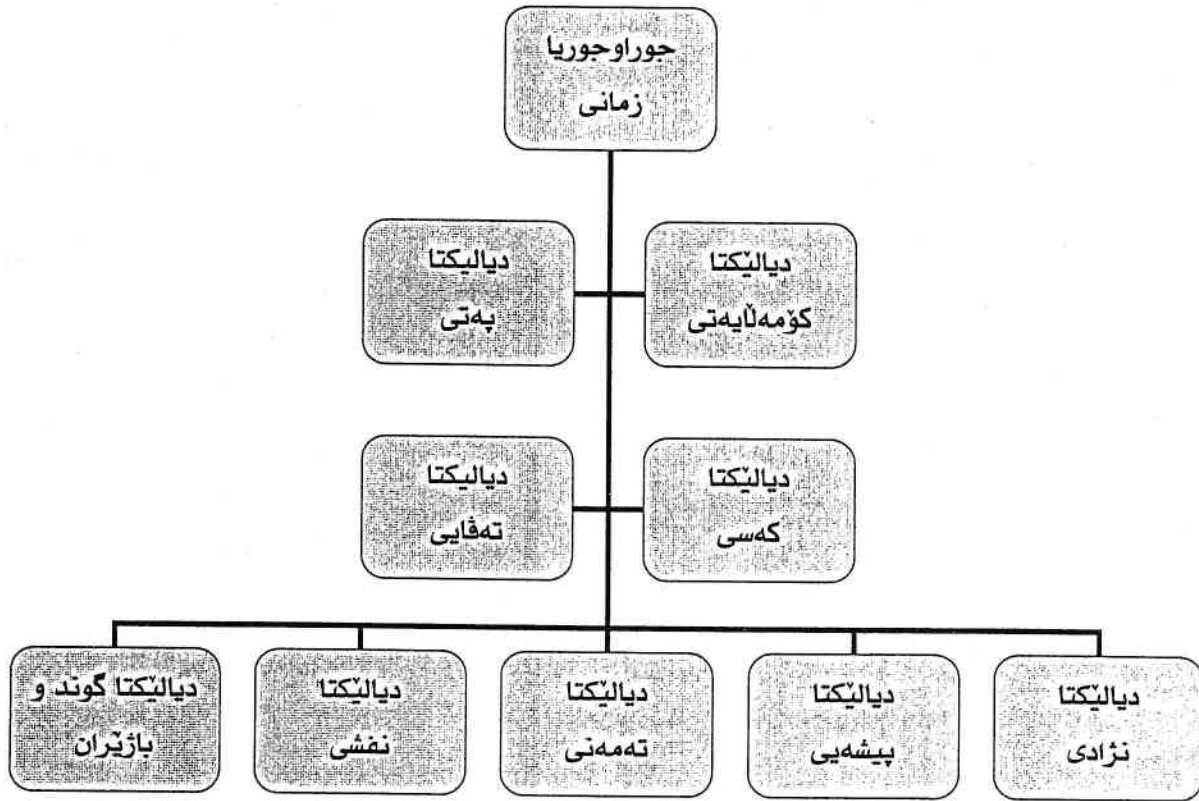
[لويس ژان کالفیت، ۱۳۷۹، ۱۳۱: ۱۳۳]

۷-۳- (محمد رضا باطنی) ب فی شیوهی جوراوجوریا زمانی دهستنی شانده کته:

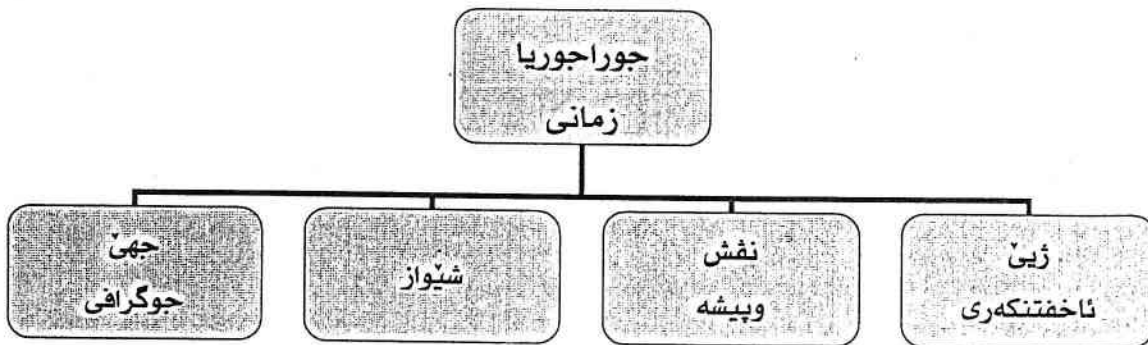
[محمد رضا باطنی، ۱۳۸۵: ۷۸-۹۳]

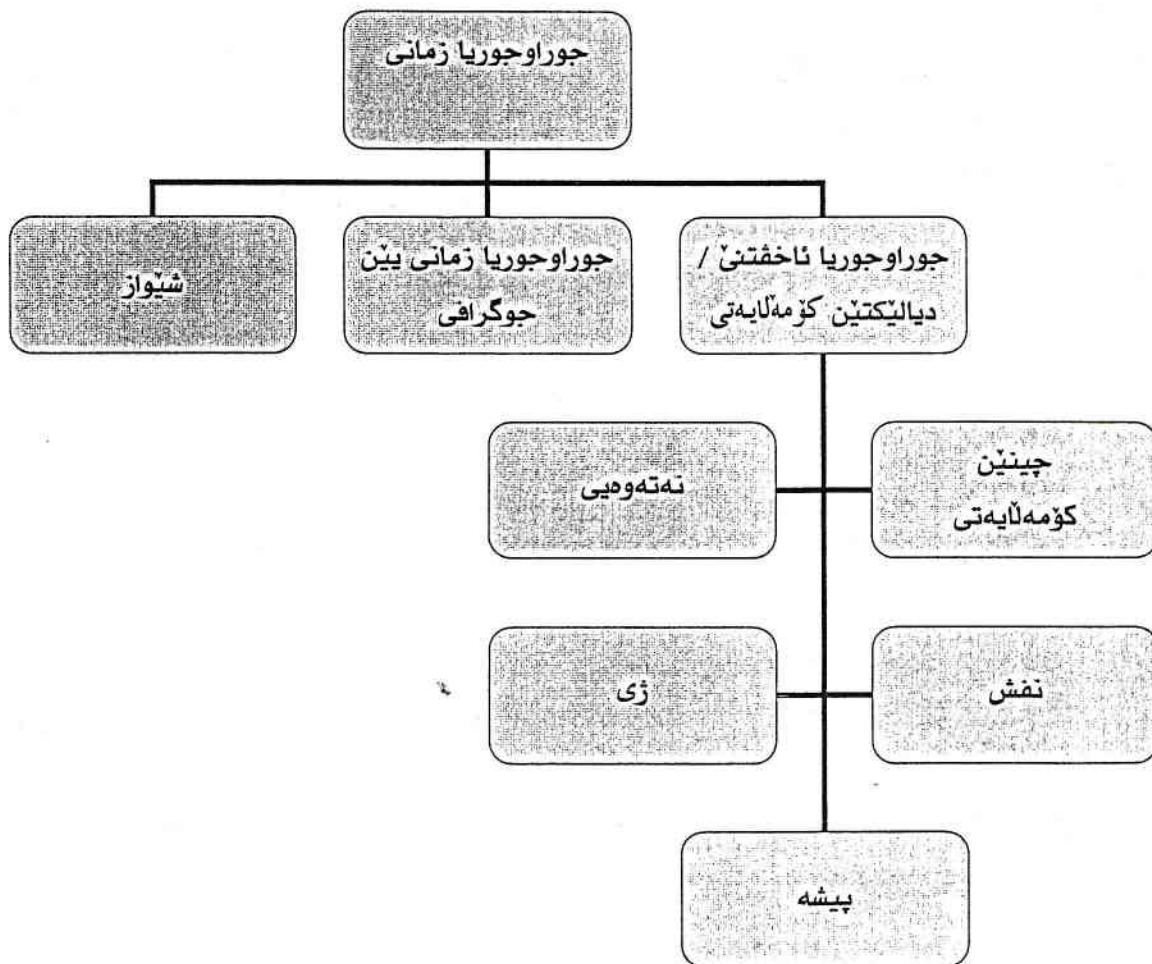

[محمد علی الخولی، ۲۰۰۰: ۱۶۳-۱۶۸]

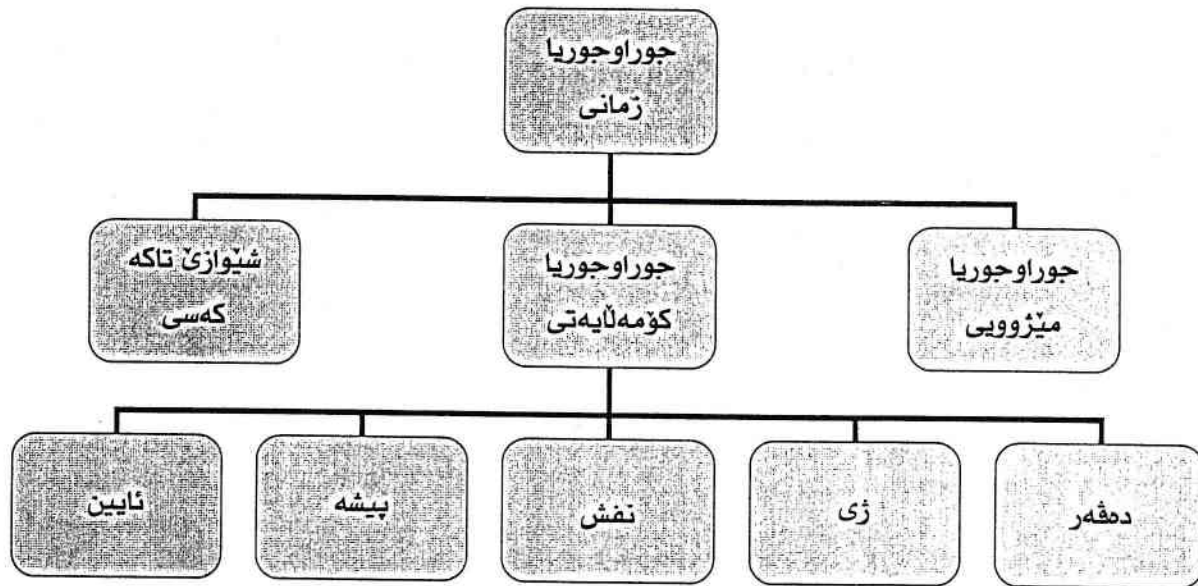
۹-۳ (واردوغ wardhaaugh) هوکارین جوراوجوریا زمانی ب ئەفی شیوہیی دستنیشاندکھت:

[محمد معروف فہتاج، ۱۹۹۰: ۱۰۳-۱۰۵]

[ویلیم ئوگرادی وهندهکین دی، ۱۳۸۴، ۵۲۴-۵۲۵]

[هادسن، ۱۳۷۸، ۵۲۱-۵۴۰]

۴. هه‌ئسه‌نگاندنا هندەك بىروبۆچوونان سەبارەت جوراوجوریا زمانى:

هەر چەندە گەلەك فەكولەرىن زمانى بزاڤ كرىه جوراوجوریا زمانى و ئەوان ھوكارىن دىنە ئەگەرى دروستبوونا ئەوان جوراوجورىيان دەستنىشانبەكەن و پولىن و شروفەكرنن پېويست ژی ژىرا بکەن، بەلئ ئەگەر پېداچوونا ھزر و بۆچوونن وان و شروفەكرنن ھەر ئىكى ژوان بکەين، ديار دبیت كو باھرا پتیا ئەوان ھزر و بۆچوونان ژ سنورى چەند خالەكین گرنگ دەرناكەفن، ھەر وەكو د قى رېزبەندىيا ژىرىدا ھاتىه دياركرن:

۱. ھوكارى جوگرافى، د ھەمى دابەشكرنن كو بۆ جوراوجوریا زمانى ھاتىنەكرن، ديار دبیت. ئەفە ژی بۆ ئەوى چەندى دزفريت، كو باھرا پتیا جوراوجورىن زمانى ژ ئەگەرى ھوكارىن جوگرافى يىن پەيدا بوويين، ديسان ئەفە ئىكەمىن خالە كو سەرنجا فەكولەرىن زمانى پاكىشای ل دور بابەتى جوراوجوریا زمانى.

۲. جورەكى دىتر ژ جوراوجورىي كو د ھەمى بىرو بۆچووناندا دەيتە بەرچاڤ ئەو ژی ئەو جوراوجوریا زمانىه يا ژ ئەگەرى ھوكارى كۆمەلایەتى وەكى (چىنا كۆمەلایەتى ئابورى، رەگەز، ئاستى خواندنئ، تەمەن... ھتد) پەيدادبیت. هندەك ژ فەكولەران ئەفە ھوكارە ئىخستىنە ژىر ئىك ھوكارى گشتى ئەوژى ھوكارى كۆمەلایەتىه و هندەك ژ زانايىن زمانى ھەر ئىك ژ فان ھوكاران ب جودا و سەربەخو بۆ دروستبوونا جوراوجورىانمانى دەژمىرن.

۳. ھوكارى دەمى، ھوكارەكى گرنگە بۆ دروستبوونا جورەكى ژ جوراوجوریا زمانى د هندەك ژ ئەوان بىروبوچووناندا ل بەر چاڤ دكەڤىت و هندەك ژفەكولەران ژی قى ھوكارى فەرامووش دكەن.

۴. جورەكى دىتر ژ جوراوجورىانمانى (شېواز)ە، كو جورەكى گرنگ ژ جوراوجورىيە و ژ ئەگەرى بكارھىنانن زمانى يا جىواز د بارن جىوازدا دروستدبیت.

۵. دىالىكتا كەسى، ئىك ژ ئەوان شىوین زمانىه كو د ھەمى زماناندا دياردبیت، واتە ھەرکەسەك ھەلگى شىوەكى جودايى ئاخفتنىيە و ژ شىوئ كەسەكى دىتر جودايە، بۆ نموونە ئەگەر دوو كەس بەينە وەرگرتن كو د ئىك دەڤەرا جوگرافىدا ب ئىك زمان باخفن و د ئىك ژىدابن و بارى وان يى كۆمەلایەتى و ئابورى ژی د ھەمان ئاستدا بىت، دى بينن كو ئەفە ھەردوو كەسە ب ئىك شىوە نااخفن واتا زمانى خو ب ئىك شىوە بكارنائىن، ئەفە شىوئ زمانى د ناڤا پولىنكرنا هندەك ژ فەكولەراندا بۆ دەستنىشانكرنا جورن جوراوجوریا زمانى بەرچاڤدبن، بەلئ هندەك ژ فەكولەران ئەفە شىوئ جىوازىا زمانى نەكرىه د ناڤا پولىنكرنا خودا، ئەفە ژی دبیت ژ بو وئ ئەگەرى بزفريت كو كارەكى ب زەحمەتە ھەمى تاكەكەسان د كۆمەلگەھىدا وەرېگرن و ئىك ب ئىك فەكولین ل سەر شىوئ وانئ ئاخفتنى بکەن. ژ بۆ ئاسانكرنا فەكولینان ل سەر جوراوجوریا زمانى، گروپن ئاخفتنكەران دەينە وەرگرتن، كو ئاخفتنا وان يا نىزىكى ئىك بىت.

٦. ژ بهر کو جیاوازی د ناقبهرا کۆمه لگه هیڼ زمانیدا هیه، له ورا هندهک چه مک د شیوازیڼ جوراوجوریا زمانیدا هه نه ل گه ل هه می کۆمه لگه هان ناگونجن، وهکی دیاردا هه بوونا چینین جفاکی کو د هه ر کۆمه لگه هه کیدا ب رهنه گه کینه و د هندهک کۆمه لگه هاندا ئەف دیارده ژور ب خافی دهیته دیتن.

٧. هندهک دیارده یان چه مک وهکی زمانی (پیچین، کریول، زمانی هه فېشک) د ئەفان پولینکراندا بهر چاف دبن، کو ئەف جوره چه مکه د بنه رهدا دگریدای نینه ب هوکارین زمانیه و ناهیه هژمارتن ب جوراوجوریهک ژ جوراوجوریا زمانی، بهلکی ئەفه هندهک جورین زمانانه کو د هندهک کۆمه لگه هاندا ژ نه گه ری هندهک هوکاران دروستدبن، کو دبنه نه گه ری دروستبوونا زمانین جیاواز د هندهک کۆمه لگه هیڼ روژنافاییدا، لقی ری ب کورتی دی باس ل هندهک ژ وان چه مکان کهین:

١. پیچین Pidgins: ب دریزاهیا میژووی دهستودارهک پهیداوو کو تیدا خه لکین خودان زمانین جیاواز پیدفیبوون په یوهندی ل گه ل هه فدوو بکه ن، به ل ج زمانین هه فېشک د ناقبهرا واندا نه بوون بو په یوهندی کرنی، بو نمونه ل دهقه رهکی گروپهک ژ لای نیا بوری-سیاسیه ل سهر گروپهکا دیتر دهسته لاتدار دبیت. ئەفه ژ هه ر ئەو بار ی ئیمپریالیزمییه، کو تیدا گروپا زال دقیت ل گه ل گروپا ژیردهست په یوهندیه کا بازرگانی دروستبکه ت. د قی باریدا پیدفی ب زمانهکی هیه داکو بشین سهرده ری ل گه ل هه فدوو بکه ن. ئەو زمانی کو د قی باریدا دروستدبیت ب (پیچین) دهیته ناقکرن کو هه لگری ئەفان تایبه تمه ندین ژیره:

١. زمانی پیچین زمانی دایکی نینه، به ل وهکی ئامرازهکی بو په یوهندی کرنی ژ لای خه لکهکی کو زمانی وان یی دایکی ژ هه ف جیاوازه، دهیته بکارهینان.

٢. زمانی پیچین، ل سهر بنه مایی تایبه تمه ندین زمانهکی یان پتر ژ زمانهکی جیگیره و زمانهکی سادهیه په یقین وی د کیمن و ریژمانا وی ژ ی یا کیمه. هندهک زمانین پیچین هه نه کو ل سهر بنه مایی زمانین ئینگلیزی، فه رهنسی، هولهندی، پورتوگالی، عه ره بی.. هاتینه دروستکرن. هندهک جاران دبیزنه زمانی پیچین، زمانی فیکه قتی Contact Language ئەفه ژ رهنگشه دانا ئەوی هزری په کو ئەف زمانه د وی ده میدا دروستدبن کو گروپین کۆمه لایه تیین جیاواز ل گه ل هه فدوو تیکه لدبن. یانژی هندهک جاران ب زمانی په راویزی Marginal language نافدکه ن، ئەفه چه نده ژی دهربرینا ئەوی راستییه کو ریژمان و په یقین وی گه لهک د کورتن. دبیزن په یفا پیچین ژ په یفا business یا ئینگلیزی هاتیه ودرگرتن، چونکی ئەفه په یفه د زمانی چینیدا ب (پیچین) واته (pidgin) دهیته درکاندن [نادریان ئەکمجیان و هنده کین دی، ١٣٧٣: ٢٩٣].

ب. کریول Creoles: دهمنی زمانه کی بیچین کو مه ل بهری نوکه ناماژه پیدابوو ب بورینا دهمنی بیته زمانن دایکی یی هندهک کهسان و وهکی زمانن دایکی بهیته بکارهینان دبیزنی زمانن (کریول). زمانن کریول دوان دهماندا دروستدبیت کو گروپهک ب نه چاری بو په یوه نندیکرنن ل گهل گروپهکا دیتر د نیک کومه لگه هدا زمانه کی دیتر بکارهینن وهکی زمانن (بیچین) و ب بورینا دهمنی د فی کومه لگه هیدا دهمنی زاروکین وان مهزن دین فیتری زمانن بیچین ببن، داکو بشین د کومه لگه هیدا بی ناریشه په یوه نندی ل گهل خه لکی بکه ن ب تایبه تی ژی زاروکین هه فزیی خو، ل وی دهمنی زمانن بیچین کو ب تنن ل دهق مه زنان بو په یوه نندیکرنن دهاته بکارهینان، ل دهق زاروکان مینا زمانن دایکی دی هیته بکارهینان و ب زمانن کریول دهیته نافکرن. نهف دهستوداره پتر د ناقبه را عه فدانند ل نه مریکا رویددا واته ل جهه کی دیارگری نه مریکیین خودان زمانین جیاواز ب تنن ب ریکا زمانن بیچین دشیان په یوه نندی ل گهل هه فدوو بکه ن و زاروکین وانزی نهف زمانه ل جهی زمانین دایک بکاردهینا [نادریان نه کمجیان و هنده کی دیتر، ۱۳۷۳: ۳۹۵].

پ. زمانن هه فپشک Lingua franca: ((زاراوهیه که له بواری زمانناسی کومه لایه تی به کاردی، بوونی زمانن هاوبهش له کومه لگه کی فره زمانن و بالادهست بوونی نهو زمانه له هه نندی بواری کومه لا یه تیدا ده گهریته وه له لایهک بو خودی زمانه که هه روه ها رازی بوونی بهشی هه ره زوری کومه لگا له سه ر زمانه که. به واتایه کی تر نه دگار و شهنگسته کانی زمانه که له لایهک بوونی خوئی به سه ر زمان و دیالیکته کانی دهوروبه ره که ده سه پیئن هه روه ها فاکته ری سیاسی و کومه لایه تی ونایینیش روئی خوین ده بین له فراوانبوون و نه شونماکردنی نهو زمانه دا)) [سه لام ناوخوش به کرب م: ۱۰۰].

سه رهلدانا نه فی زمانن بو نهوی زمانن بازرگانی دزفریت کو ل چه رخی ن ناقین ل که نارین ده ریایا سپیا نافه راست بکاردهات و نهف زمانه پیکدهات ژ زمانن ئیتالی کو هندهک ره گه زین زمانن فره نسی، ئیسپانیولی و یونانی وعه ره بی تیدا دهاتنه بکارهینان [نادریان نه کمجیان وهنده کی د، ۱۳۷۳: ۲۹۳]. ژ بلی هوکاری بازرگانی کو ببوو نه گه رهک ژ بو بکارهینانا زمانن هه فپشک، هوکاره کی دی ژی هه یه کو نه وژی ئایینه کو روله کی مه زن هه بوویه بو بکارهینانا زمانن هه فپشک بو نمونه (د سه رده مه کیدا ل نه وروپا زمانن لاتینی بوونه زمانین ئایینی مه سیحیه تی د روژهللات و روژنافاییدا نهف زمانه وهکی زمانه کی هاوبهش دهاتنه بکارهینان، ب تنن ژ بو به لاقبوونا ئایینی و زانست و خواندنن نه بوو، به لکی وهکی زمانن نه ده بی ل دهق نقیسه ری و سه رده می بکاردهات. د روژهللاتدا د سه رده می خیلافه تا ئیسلامی د ناف گهل و نه ته وه دیین ئیسلامیدا زمانن عه ره بی بوو زمانن هه فپشک کو کاروبارین زانستی و کارگری و دهسته لات و نه ده بی ب فی زمانن ب ریفه دچوون، به لی د نه فی سه رده میدا زمانن ئینگلیزی یی

بوويه زمانى ههفېشك د بوارين ههره گرنگين زانستيدا وهكى ئينته رنيت، كۆمپيوتهر...هتد،
ههروهسا ئەف زمانه رولهكى مهزن د بوارى بازرگانىييدا دگيريت) [سهلام ناوخوش بهكر، ب م
:۱۰۳-۱۰۱].

۸. پيدقيه ئاماژى ب خالهكا گرنگ بدهين، كو ژ وان شيوين جياوازين زمانى شيوهيهك ژ ئەوان
شيوهيان دببته (زمانى ستاندرد) د كۆمه لگه هيدا، كو ئەف شيوى زمانى ژ ناف شيوين ديترين زمانى
دهيته ههلبژاردن و ل دهف كۆمه لگه هى ئەفى شيوهى بهايى خويى ههيبى، ژ لايى زمانقانيقه چ
ديالكت نينن ژ ديالكتين ديتر د زمانيدا باشتر بن، هه مى ديالكت يان شيوين زمانى يهكسانن
ههر هزرهكا كو ب ديالكتهكى بهيته دهربرين د شياندايه هه مان هزر ب ديالكتهكا ديتر ژى بهيته
دهربرين و ل فيرى ئەو هزرا كو ديالكتهك ژ ديالكتهكا ديتر باشتر دهيته ته ماشا كرن
دزفريته فه بۆ نه گهرين كۆمه ئايهتى، راميارى...هتد. ئەف ديالكته دهيته په سهند كرن ژ لايى
خهلكيه د كاروبارين فهرمى، خواندن، نقيسين...هتد دهيته بكارهينان.

۹. ب بهرچاڤ وهرگرتنا ئەفان بيروبوچوونين ل سهرى دهربارهى جوراوجوريا زمانى ديار دببته
كوهزرا سهرهكى يان دابهشكرنا جوراوجوريا زمانى د قى فهكولينيدا ههتا رادهيهكى ژ (گروفه
هادسين) هاتيه وهرگرتن چونكى فهكولهرى ناقبرى بۆ ژي كجودا كرنا جوراوجوريا زمانى باس ل
ههر سى تهوهرين (دهمى، كۆمه ئايهتى، تاكه كهسى) وهكو هوكارين سه رهكيين جوراوجورى ب
بهرفرهى كرىه ل گهل ئەوى چهندي د ئەفى فهكولينيدا مفا ژ بيروبوچوونين هه مى فهكوله ران ژ
بۆ دهستنيشانكرنا جوراوجوريا زمانى و هوكارين وى هاتيه وهرگرتن و هزرا مه بۆ دهستنيشانكرنا
جوراوجوريا زمانى و هوكارين وى پوختهيهكه ژ ئەوان هزروبيران.

پشکا دوی

ھوکارین دروستبوونا جوراوجوریا زمانی

۱- ھوکاری دھمی

- ۱-۱- چھمکی گوھوڑپینی د زمانیدا
- ۲-۱- شیوی بہ لافبوونا گوھوڑپینی د زمانیدا
- ۳-۱- گوھوڑپین د ناستین زمانیدا
- ۱-۳-۱- ناستی دھنگسازی
- ۲-۳-۱- ناستین مؤرفوٹوؤجی و سینتاکسی
- ۳-۳-۱- پھیقین زمانی
- ۱-۳-۳-۱- وەرگرتنا پھیشان-خواستن
- ۲-۳-۳-۱- داھینانا پھیقین نوی
- ۳-۳-۳-۱- گوھوڑپینا واتایا پھیشان

۲- ھوکاری جوگرافی

- ۱-۲- پیناسا دیالیکتا جوگرافی
- ۲-۲- شیوی فھکولینا دیالیکتین جوگرافی
- ۳-۲- دیالیکتوٹوؤژی میٹروو و سەرھلدانا وی

۳- ھوکارین کۆمہ ئایه تی

- ۱-۳- چینین کۆمہ ئایه تی
- ۱-۱-۳- چھمک و پیناسا چینا کۆمہ ئایه تی
- ۲-۱-۳- شیوی فھکولینا زمانی چینین کۆمہ ئایه تی
- ۲-۳- رھگہز
- ۱-۲-۳- جورین جوراوجوریا زمانی یا رھگہزی
- ۱-۱-۲-۳- جیاوازییا رھگہزی یا چارچو فھکری
- ۲-۱-۲-۳- جیاوازییا رھگہزی یا لاسھنگ

۳-۳- پيشه

۱-۳-۳ پيئاسه و چه مكي زمانى پيشه يى

۲-۳-۳ زاراقى زمانى پيشه يى

۳-۳-۳ رۆلى كۆمه لايه تى زاراقىن پيشه يى

۴-۳- ئاستى خواندنى

۵-۳- تهمەن - ژيى ئاخفتنكەرى

۱-۵-۳ قوناغا زاروكىي

۲-۵-۳ قوناغا گەنجيى

۳-۵-۳ قوناغا پىراتيى

۶-۳ نژاد

۴- شىواز:

۱-۴ دابه شكرنىن حياواز بو جورىن شىوازن

۱-۱-۴ (شجده فارع ويىن دى)

۲-۱-۴ (جوليا اس فالك)

۳-۱-۴ (مارتن جوز)

۲-۴- هوكارىن كارىگەر ل سەر گوهورىنا شىوازي

۱-۲-۴ بابەتى ئاخفتنى

۲-۲-۴ پەيوەندىيا كۆمه لايه تيا د ناقبەرا ئاخفتنكەر وگوهدارىدا

۳-۲-۴ كەرەستى دەربرينى

هوکارین جوراوجوریا زمانی ژ لای گهلهك فهكوله رین زمانیشه هاتنه باسکرن، بهلی ب شیویهکی گشتی ئه و هوکارین کارتیکرنی ل ناخفتنا خهلكی دکهن و دبنه ئه گهری پهدابوونا جوراوجوریا زمانی ئه فین ژیرینه:-

۱- هوکاری دهمی:

هوکاری دهمی دهیته هژمارتن ئیک ژ هوکارین سهره کیین پهدابوونا جوراوجوریا زمانی، چونکی ههر زمانهك ب دریزاها میژووی قوناغ بو قوناغی دگوهورپینیدایه، ئانکو شیوین زمانین نوی د ههر قوناغه کیدا خویادبن کو ئه فهژی جوره که ژ جوراوجوریا زمانی و زوی ب زوی ههست پی ناهیته کرن. (زمان بهردهوام د گوهورپینیدایه، بهلی باهرا پتر جارن ئه فه گوهورپینه ب شیویهکی وه سایه، کو ههست پی ناهیته کرن و ئه گهری ئه فهی چهندی ژئ وه کو گوهورپینین زمانی گهلهك هیدی رویددهن و ب شیویهکی و هسا کو ئه و شیوه و یاسایین نویین زمانی، جهی شیوه و یاسایین که فنین زمانی دگرن. ئه فه گهورپینه ژ نه فیه کی بو نه فیه کی دپتر ناهیته دپتن. بهلی د وی دهمیدا ئه م ههست ب وی گوهورپینی دکهن دهمی ته ماشای نه فیین بهری خو بکهین کو ب شیوین جیاواز مفای ژ ئه و شیوین زمانی ئه وین ئه م بکاردهینین، وهر دگرن یانژی دهمی یاسا و شیوین زمانین جیاواز بکاردهینین) [هادسن، ۱۳۷۸، ۴۵۰].

۱-۱ چه مکی گوهورپینی د زمانیدا:

(گوهورپینا زمانی ئیک ژ ئه وان لقین گریداییه ب زمانفانییا میژوویشه historical Linguistics مه بهست ژ زمانفانییا میژووی ئه و لقی زمانفانییه کو فه کولینی ل زمانه کی یان چهند زمانان دکهت ژ لای میژوویشه. هندهك جارن زارافی زمانفانییا دیاکرونیک diachronic Linguistics ل جهی زارافی زمانفانییا میژووی بکاردهیت، مه بهست ژئ فه کولینا زمانه کی یان چهند زمانانه د دهمین میژوویین جیاوزدا. ئه فه په یقه واته زمانفانییا دیاکرونیک بهرام بهری زمانفانییا نیستایی رادوهستیت و مه بهست ژئ فه کولینا زمانی یان چهند زمانانه د دهمه کی دهستنی شانکریدا بیی کو گرنگیی بدهته قوناغین پیشتر) [نادریا ئه کمجیان و هنده کین دی، ۱۳۷۳: ۳۱۱]. ئه گهر ههول بهیته دان بو دهستنی شانکرنا میژوویا زمانه کی ل گهل تایبه ته مندیین وی، پیدفیه کومه کا بهلگه یان ل بهردهست ههبن (واته تشتی نقیسیای وهکی په رتوک، دهستنیقیس)، دا کو گوهورپینا زمانی دهم ب دهم بهیته تومارکرن بهلی باهرا پتر جارن ئه فه چهنده بو ههمی زمانان دهست نادهت. بو نموونه زمانفانین کو ب فه کولینا زمانی لاتینی رادبن هه لگری ئه فهی

دسته‌لایینه کو بنه‌مایئ فه‌کولینا وی زمانی دنیاسن و ژلایئ میژوویقه هژماره‌کا به‌لگان ژ نه‌فی زمانی ل بهر دست هه‌نه کو ب هاریکاریا ئه‌فان به‌لگه‌یان دشین گوهورپینا ئه‌فی زمانی ب دریژاها میژوویئ ده‌ستنیشانیکهن [دیسوسیر ۱۳۸۲، ۳۱۵]. دیاردا گوهورپینا زمانان دیارده‌یه‌کا ئاساییه کو د ههمی زماندا به‌رچاڤ دکه‌فیت. چونکی ((ههر وهک چۆن زمان به پی ی شوین ده‌گورئ و ده‌بیت به چهند زاریکی جیا‌جیاوه، هه‌روه‌ها زمان به تیپهر بوونی کات ده‌گوری و به‌م پی یه کوردی سه‌ده ی هه‌ژده و حه‌فده ده‌بئ له کوردی ئه‌مرو جیا‌واز بوو بیت. ده‌بارهی گۆران به شیوه کی گشتی ده‌بئ سی راستی له بیر نه‌که‌ین:

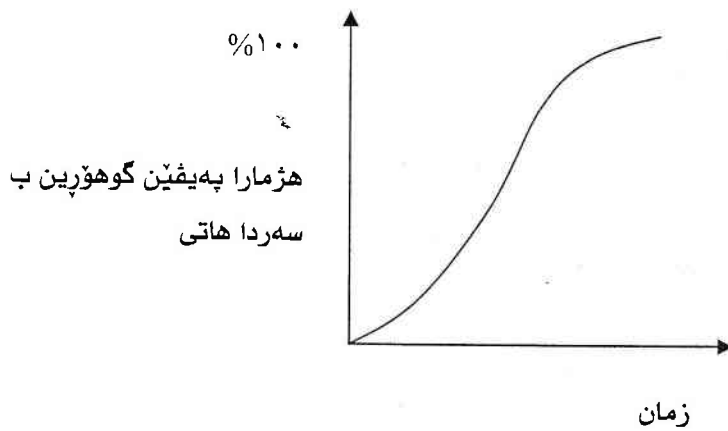
۱. هه‌موو زمانه‌کانی جیهان هه‌میشه له گوراندن وله توانای که‌سدا نی یه ئه‌م گۆرانه راگری یان که‌می بکاته‌وه یان به ته‌واوی نه‌هیلئ چونکه گۆران له گه‌ل هه‌لکه‌وتی زمان خۆیدا‌یه.
۲. مه‌رج نی یه گۆران زمان به‌ره‌و تیکدان و هه‌لوه‌شانندن و له ناوچوون به‌ری وهک هه‌ندی که‌سی ساویلکه باوه‌ریان وابوو، به‌لکو گۆران له وانه‌یه زمانه‌که ئاسانتر بکات ووزه پارێزی.
۳. گۆران به پی ی یاسا و ده‌ستوور رووده‌دات و له خۆوه و بی سه‌روشوین نابیت ههر له بهر ئه‌مه‌شه که ته‌نیا چهند جوړیک له گۆران له زمانی مروڤدا ده‌بیریت و ههر ئه‌مانه‌ش به گۆرانی ئاسایی داده‌نرین.)) [محمد معروف فتاح، ۱۹۹۰، ۱۱۴-۱۱۵].

۲-۱ شیوی به‌لاقبوونا گوهورپینی د زمانیدا:

گه‌شه‌وگوهورپین د زمانیدا ژ که‌سه‌کی بو که‌سه‌کی دیتر ده‌یته فه‌گوه‌استن، بو نموونه هندهک جاران دایک و بابین قوتابیان گازندی دکهن کو زارۆکیئ وان د قوتابخانی‌دا فی‌ری دیالیکتین سه‌یر یان نه‌خوش دبن، به‌لی ئه‌ف چهنده ب حه‌زا وان رویدده‌ت مروڤ ههمی ده‌مان بی کو هه‌ست ب هندی بکته لاساییا نه‌وان که‌سان دکته ئه‌وین پی دکاریگهرن. ههر ب ئه‌وی شیوه‌یی زارۆک و سنیه لاساییا هونه‌رمه‌ندان یان خوشتقیه‌کی خو دکهن، تشته‌کی ب زه‌حمه‌ته کو ریک ب وان نه‌هیته‌دان کو لاساییکرنا دیالیکتین هه‌قالین خو بکه‌ن. هندهک ژ ئه‌فان گه‌شه‌وگوهورپین د زمانیدا ب حه‌زا مروڤی رویدده‌ن به‌لی هندهک ژ بی کو مروڤی ئاگه‌ه ژئ هه‌بیت رویدده‌ن. هه‌رچا‌وابیت ئه‌ف گوهورپینه میکانیزما به‌لاقبوونا وی ژ که‌سه‌کی بو پی دیتر یا جیا‌وازه. ده‌می کو گوهورپین د زمانیدا رویدا هه‌لبه‌ت دی شیوازیئ جیا‌واز د زمانیدا په‌یدا‌بن، کو په‌یدا‌بوونا ئه‌فان شیوازیئ جودا د زمانیدا ل ده‌ستیکی ریکخوشکه‌ر و ل دوماهیی ژئ به‌رجه‌سته‌بوونا گوهورپینییه د زمانیدا [چین ئایچسن، ۱۳۸۰، ۲۱۴-۲۱۵].

شیوی به‌لاقبوونا گوهورپینی د زمانیدا ب ریکوپیکی ل دویف یاسایان ب ریقه‌دجیت. بو نموونه ئه‌گه‌ر ئه‌م گوهورپین ده‌نگی وه‌رگیرن واته ئه‌گه‌ر ده‌نگه‌ک به‌یته گوهورپین بو ده‌نگه‌کی دیتر د په‌یفه‌کیدا ب بورینا ده‌می ب شیوی میکانیزمی ئه‌ف ده‌نگه د ههر په‌یفه‌کیدا کو هه‌لگرا وی

دهنگی بیت دئ گوهوړين ب سهردهيت بو نموونه د زمانئ ئينگليزدا پهيقا (Wyf) هاتيه گوهوړين بو (wife) و پهيقا (lyf) ژى هاتيه گوهوړين بو (life). واته د ئەفان پهيقاندا [ai] هاتيه گوهوړين بو [i:]. زمانانئ سهدئ نوزدئ د وئ باوهرئدا بوون كو نهگهر گوهوړينهكا دهنگى د زمانيدا روبيدهت ههمى پهيقئ كو هه لگريت نهوى دهنگينه دئ هينه گوهوړين بئ ناويزه و چ پهيقان ل پشت خو ناهيلىت. بهئ هندك پهيق د زمانيدا دميين كو ناكهفته بهر كاريگهريا گوهوړينئ. ژبو ئەفئ چه ندئ ژى زمانقان د ئەوئ باوهرئدا بوون كو نهو پهيقئ نهرسهن واته نهوئ ژ زمانهكى هاتينه د ناف زمانيدا ناكهفته ژير كاريگهريا گوهوړينئ بو نموونه پهيقا (gas) كو ژ ئينگليزيا بريتانى هاتيه د ناف ئينگليزيا ئه مريكيذا، نه هاته گوهوړين چونكى د وى دهميدا ههمى دهنگئ [æ] بهرى [s] هاتنه گوهوړين بو دهنگئ [a;] وهكى پهيقئ pass, fast, disaster بهئ ئەف ئەگهره ژى ئەگهرهكا وهسا نينه كو پشت پئ بهيته بهستن بو بهرسفا نهوئ پسيارى، كو بوچى هندك پهيق ناكهفته بهر بارئ گوهوړينئ. زمانقان دياركريبه كو گوهوړينئ دهنگى د دهمه كيدا ب سهر ههمى پهيقاندا ناهين بهلكى كيم كيم دكهفته بهر بارئ گوهوړينئ ئەف خستئ ل خواري شيوئ به لاقبوونا گوهوړينئ د زمانيدا دياردكهت.

هر وهكى د ئەف خستهيدا ديار گوهوړين هيدى هيدى رويددهت و ل دهستپيكي هندك پهيقان ب خوفه دگريت ئەفه ژى ب وى پهنگيه كو دركاندنا نوى ل گهل دركاندنا كهفن دهيته بكارهينان پاشى هيدى هيدى يانوى جهئ يا كهفن دگريت. ئەف گوهوړينا پهيقا هيدى هيدى بهرف زور بوونيفه دچت هه تا رادهيهكى وهسا كو ژ نشكه كيئه گهلهك پهيقئ زمانى ب خوفه دگريت بهئ ئەف گوهوړينه ل ديماهيئ هيزا خو ژ دهستدهت ب تنئ هندك پهيقان ب جه دهيلىت ئەف ياسائ گوهوړينئ ژ پهيقهكى دهيته فه گوهاستن بو پهيقهكا ديتر و هندك پهيقان ب خوفه

۳-۱ گوھۆرین د ئاستین زمانیدا:

د زمانقانا نویدا زمان هاتیه دابهشکرن بۆ سەر چەند ئاستین جوداجودایین شروفه کرنی، کو ب شیوهیهکی گشتی باهراپتیا زمانقانان ل سەر وی چەندی د ریککهفتینه کو شروفه کرنا زمانی چار ئاستین سەرەکی بخوفه دگريت، ئەوژی ئاستین (دەنگسازی، مۆرفۆلۆژی، سینتاکس، واتاسازی)نە. ل قیڕی مەبەست ژ دیارکرنا ئاستین شروفه کرنا زمانی ئەوه، کو باس ل دیاردا گوھۆرینا زمانی بکەین د هەر ئاستەکی ژ واندا و ب فی رەنگی ژیری:-

۱-۳-۱ ئاستی دەنگسازی: (دەکرئ گورانە میژووویەکان کاریگەری بخەنە سەر هەمو پیکهاتە کانی زمان. گورانئ دەنگەکان ئەو پانتایانە ی گۆرانی زمانە کە شاشی زۆرتین لیکولینەوه بەر کەوتوو) [بیئرنارد کەمری، ۲۰۰۷: ۴۷]. (گوھۆرینا دەنگی باهرا پتر ژ بۆ ئاسانبوونا درکاندنیه (Case of articulation) [هادسن، ۱۳۷۸: ۴۷۴]. مەبەست ژ ئاسانبوونا درکاندنئ ئەوه دوو دەنگ دەمی ل دویف ئیکتردا بهین ب شیوهیهکی ئاسان بهیتەدرکاندن، داکو درکاندن و بهیستنا وان بۆ ناخفتنکەر و گوهداری ئاسانتریبیت. ئەف دیارده ژ د هەمی زماناندا دەیتە دیتن کو چەند یاسایەکان ب خوفه دگريت ژ وان یاسایان د زمانئ کوردیدا (گونجان assimilation، نە گونجان Dissimilation، ژنافچوونا دەنگان Deletion، پەیدابوونا دەنگان Insertion، پیکگوھۆرینا دەنگان Elision، جە گوھۆرینا دەنگان Exchang، لیکدانا دەنگان) [دیار عەبدولکەریم سەعید، ۲۰۰۷: ۵۷-۸۶] هەر ئیک ژ ئەقان یاسایین دەنگی ئەوان دیاردین دەنگی نیشاندهت کو ب دریزاهیا دەمی ب سەر دەنگین زمانیدا دەین و دبنە ئەگەرئ ئاسانبوونا درکاندنئ.

۲-۳-۱ ئاستین مۆرفۆلۆژی و سینتاکسی: باهرا پتر گوھۆرین د ئاستی ریزمانیدا چ مۆرفۆلۆژی بیت یان سینتاکس گەلەک هیدی رویددهت واتە هیدیتەر ژ ئاستین دیتەر. ئەگەر تەماشای میژووویا هەر زمانەکی بکەین ئەف گوھۆرینە ب بەراورد کرنا قۆناغین زمانی یین جوداجودا دەیتە دیتن بۆ نموونە د زمانئ ئنگلیزیا نویدا شیوازی بنەرەتیئ رستی ب ئەفی شیوهیه (بکەر-کردار-تەواوکه) وەکی د فی رستییدا دەردکەفیت (I know John) واتە (ئەز دنیا سم جونی) و جورەکی دی ژ هەر ژ بۆ ئەفی یاسای پەسەندە و بکاردهیت ب ئەفی شیوهیه (تەواوکه-بکەر-کردار) واتا وی ژ ب کوردی (جونی ئەز دنیا سم)، بەلئ ئەگەر ئەقان شیوان ل گەل ئینگلیزیا کەفن بەراورد

بكهين دى بينين كو ئىنگلىزىيا كهفن رىكى ب ههمى شىوازين ريز بهنديى ددهت وهكى (بكه- تهواوكه- كردار) وهكى ئهقى رستى (Gif hie aenigne feld secan wolden) كو واتايا (ئهگه ره وه وهز بكه بؤ هه ر كىلگه يهك بگه رين) ژ دهست دانا ئهوى ئازاديا رىكخستنا شىوازي رستى ئىك ژ ئهوان جىاوازيين سينتاكسيه كو ئىنگلىزىيا كهفن ژ يا نوى جودا دهت [بىرنارده كه مرى و هنده كين دى، ۲۰۰۷: ۵۱۵۰]. بؤ نموونه د زمانى كوردى ژيدا گورانكارى د ريزمانيدا ب بورينا ده مى رويددهت ((له ئاستى مؤرفؤلؤجيدا گوران زياتر له گيره كه كاندا درده كه وى، به واتاي ئه وهى گيره كى زمان زووتر له رهگ ده گورى. ديسانه وه گوران له گهردانهى كار و له دارشتنى وشه دا ده بىنرى. بؤ نموونه، هه ندى گيره كى كوردى به تىپه ربوونى كات له ناو چوون (وهك مورفيمى بچو كرده وهى /ك/ كه له وشهى ((كرمهك)) دا وهك پاشماوه يهك ماوه)) [محمد معروف فتاح، ۱۹۹۰: ۱۲۱]. به لى د ئاستى سينتاكسيدا گوهورين گه له ك كيمتر رويددهت بؤ نموونه د زمانى كورديدا ((له كورى ئه مرودا رىكه وتنى بكه ر و كاريش گورانىكى تى كه وتووه بؤ نموونه، له كوردى پىشتردا ناوى كو به دواى ژماره دا (له يهك زياتر) دى و كاره كهش دهكات به كو:

- سه د كه سان مردن.

له كوردى ئىسته دا ناوى دواى ژماره و كاره كهش به تاكى ده مينى ته وه

- سه د كه س مرد)) [محمد معروف فتاح معروف، ۱۹۹۰: ۱۲۲]

۳-۳-۱ پهيقين زمانى: ههمى زمان ب درى ژاهيا ميژوويا هه بونا خو دهينه گوهورين پهيقين نوى دهينه د ناف زمانيدا و پهيقين كهفن ژ كاردكهفن، واتا و دركاندنا وان ژى دهيته گوهورين [جوليا اس فالك، ۱۳۸۳: ۷۴]. گوهورينا پهيقان بهرچاقترين جورى گوهورينييه كو هه تا راده يه كى د شياندايه رۆژانه ههست پى بهيته كرن ((فه رهنگى وشهى زمان بهر دهوام له گوراندايه. گورانى فه رهنگى ده گه رى ته وه بؤ چه ند هويهك: (۱) خواستن (۲) گورانى واتايى (۳) گوران له شيوهى دارشتنى وشه دا)) [محمد معروف فتاح، ۱۹۹۰: ۱۲۱] واته گوهورينا پهيقان ب چه ند رىكه كا دهيته ئه نجامدان ژ وان رىكان دشين نامازى ب ئه قين ل خواري بدهين:

۱-۳-۳-۱ وهرگرتنا پهيقان خواستن: رىكهك ژ رىكىن گوهورينا پهيقان دياردا وهرگرتنا پهيقانه ژ زمانه كى ديتر borrowing يان هاتنا پهيقين زمانه كى بؤ ناف زمانه كى ديتره. دياردا وهرگرتنا پهيقان ل زير هوكارين تايبهت دهيته ئه نجامدان ئه ق هوكاره ژى دزورن بؤ نموونه ده مى ته ماشاى ميژوويا هه ر وه لاته كى بكهين دى بينين ژ ئه نجامين هندهك رويدانان وهكى هه ر ملله تهك ل چ جهه كى نيسته جىبوويه، چ كه سان داگير كرينه ، گه شه كرنا كۆمه لگه ها وان چاوا بوويه .... هتد

هندەك پەيشين بياني دهينه د نافع زمانيدا. د فيريدا زمانانيي پەيوەندی ب ميژوويشە هەيه
بو دەستنيشانكرنا ئەگەرین هاتنا پەيشين بياني بو نافع پەيشين رەسەنيان زماڤي [جوليا اس
فالك، ۱۳۸۳: ۶۱-۶۰].

۲-۳-۳-۱ داهينانا پەيشين نوي: ريكةكا ديتر ژ گوهورپينا پەيشان د زمانيدا دروستكرنا پەيشين نوييه
وهكي ناشكرايه كۆمه لگه هەمي دەمان د گەشە و گوهورپيني دانە، پەيشين نامير و تشتين نوي ژ بو
پيدفياتي سەر دەمي دروستدين، كار و پيشه يين نوي پەيدا دين، بو نافع رنا ئەفان تستان يان
ئەفان كارين نوي نافي نوي دهينه دارشتن [ئاندرئ مارتينييت، ۱۳۸۰: ۲۵۰].

۳-۳-۳-۱ گوهورپينا واتايا پەيشان: هەروسا ديار دەكا دي يا هەرە گرنكا گوهورپيني، گوهورپينا واتايا
پەيشانە. واتە مەرج نينه ب تني پەيشەك بەيته لادان يان پەيشەكا نوي بەيته د نافع زمانيدا، دا
دياردا گوهورپينا زماڤي ژ لايي پەيشانفە بەيته رويدان بەلكي دياردا گوهورپينا پەيشان، چيدببيت
واتايا پەيشاندا بەيته رويدان. يان ژي چيدببيت هاتنا پەيشين نوي ژ بو دەربرينا واتايين نوي
بزقريت ژ بەرکو كۆمه لگه هەمي دەمان د گوهورپينيديا لهورا پيدفيە ژ بو هزرين نوي
دەربريني نوي د زمانيدا هەبن ئەفەژي ژ بو تايبەتمەنديا بي دوماهيا زماڤي دزقريت كو وەل
زماڤي دكەت ب ساناھي پەيشين نوي ژ بو هزرين نوي د زمانيدا دروست بن [هادسن، ۱۳۷۸: ۴۷۹].

هەمي دەمان ئەگەر د زمانەكيدا و د دەمەكي دەستنيشانكرنا د هەر سي لايەنيان سەري كو
نامازە پيها تەدان، گوهورپينهكا بەر چاف روپبدمت واتە هەم ژ لايي دەنگ و فونيمين زماڤي وەهەم
ژ لايي ياسايين زمانيدا كو ياساين مۆرفۆلۆژي وسينتاكسينە و هەروسا ژ لايي پەيشان واتە ژ لايي
كيمبوون يان زي دەبوونا پەيشين نوي يان كەفن هندەك گوهورپين بەيته روويدان، قوناغەكا
گوهورپينا ميژوويي ژ بو زماڤي دهيته هژمارتن [مەري باقري، ۱۳۸۳: ۳۹].

۲- هوکاري جوگرافي:

ئيك ژ ئەوان هوکاريڤ دبنە ئەگەر كو ئاخفتنا خەلكي ژ هەف يا جياواز بيت و
جوراوجوريا زماڤي ژي پەيدا ببیت هوکاري جوگرافيە. مەبەست ژ هوکاري جوگرافي ئەو
دياردين سروشتينە، ئەوين دبنە ريگر د ناقبەرا پەيوەنديين جفاكيدا. ئەف هوکارە، هەر وهكي
هوکاريڤ كۆمه لايەتيين وهكي (چينا كۆمه لايەتي، ئاستي خواندني، تەمەن، رەگەز، نژاد) كاردكەت
كو د نافع كۆمه لگه هەكيدا د بەلافن و دبنە ئەگەرئ ژيك دويركەفتنا خەلكي و جياوازابوونا
ئاخفتنا وان ژ هەفدوو. ل دور في چەندي كا ئايا هوکاري جوگرافي ب هوکاري سەرەكيي
پەيدابوونا جوراوجوريا زماڤي دهيته هژمارتن؟ يان نە. هزرين جياواز هەنە بو بەرسفا في

برسیاری بۆ نموونه هندەك فهكوله‌ران ئەف هوكاره، واتە دیاردین سروشتی(جوگرافی) ب هوكاره‌كی سهره‌كیی دروستبوونا جوراوجوریا زمانی ده‌ژمی‌رن. ئی ئەگەر ب هویری تەماشای ئەفئ چەندی بکەین، دئ بینین گو دیاردین سروشتی وه‌کی (دەریا، ریبار، چیا...هتد) نابنە هوكارین سهره‌كیین دروستبوونا شیوین جیاوازین ئاخفتنی. (دیسوسیئر) ئیک ژ وان زانایانە گو باوهری ب هوكاری جوگرافی وه‌ك هوكاره‌كی سهره‌كیی پەیدابوونا جوراوجورین زمانی نینە و هوكاری نافبری بۆ دەمی فه‌دگه‌رینیت و دەم ل دەف وی (هوكاره‌كی سهره‌كییە ژ بۆ پەیدابوونا جوراوجوریا زمانی) [دیسوسیئر، ۱۳۸۲ : ۲۹۱-۲۹۴]. ب دیتنا وی پیدقیه جوراوجوریا جوگرافیین زمانی بۆ دەمی بهیته زفراندن. تشته‌كی ئاشکرایه د سهرده‌میین بۆریدا کۆمه‌لگه‌هین مروفان پیکفه دزیان به‌ئ ژ بهر زیده‌بوونا هه‌ژمارا وان ب بۆرینا دەمی پیدقی ب هندئ بوون گو ژیکفه‌ببن واتە بۆ ده‌قه‌رین دیتر کۆچ بکەن و ئەف چەنده ژ بۆ ئەگه‌ری دویرکه‌فتنا وان ژ هه‌قدوو. ب ئەفی شیوه‌یی ل گه‌ل بۆرینا دەمی خه‌لك ب شیوی کۆمه‌ل کۆمه‌ل، ژ هه‌ف جودابوون و هه‌ر ئیک د ده‌قه‌رین جوگرافیین جیاوازا نیشه‌جیبوون و ژ بهر فئ ئەگه‌ری ب دریزه‌ایا دەمی گوهورین ب سهر زمانی هه‌ر کۆمه‌له‌كی ژ واندا هاتن.

(هه‌لبه‌ت د سهرده‌میین بۆریدا ئەف هوكاره ب ناف و ده‌نگترین هوكاری کاریگه‌ری پەیدابوونا جوراوجوریا زمانی ده‌اته هژمارتن، واتە ئەف هوكاره هوكاری ئیکانه بوو ل وی دەمی زمانفانان هه‌ستپیکری ، هه‌روه‌سا هه‌ر کهسه‌كی ژ وه‌لاته‌کی چووبا وه‌لاته‌كی دیتر یان ژ ده‌قه‌ره‌كی چووبا ده‌قه‌ره‌كا دیتر هه‌ست ب وی جیاوازا زمانی دکر) [دیسوسیئر، ۱۳۸۲ : ۲۸۱].

(هادسن) ئیک ژ وان فه‌كوله‌رانە گو هوكاری جوگرافی ب ئیک ژ هوكارین کۆمه‌لایه‌تی ده‌ژمی‌ریت. ب دیتنا وی، دەمی دیارده‌یه‌کا نوییا زمانی هاته د ناف زمانی ده‌قه‌ره‌کا تایبه‌تدا ئیکگرتن و دویرکه‌تنا ریزه‌یا وان دبیته ئەگه‌ری وی چەندی گو به‌لافبوونا وی دیاردا زمانی بهیته سنوردارکرن. د ئەنجامدا ئەو دیارده‌یا نوییا زمانی دئ یا تایبه‌ت بیت ب وی ده‌قه‌ریقه و دئ بیته ئیک ژ تایبه‌تمه‌ندیین زمانی ئەوی ده‌قه‌ری. دەمی گو هه‌ست ب تایبه‌تمه‌ندیی هاته‌کرن و هه‌تا راده‌یه‌کی شیوازی ئاخفتنا ده‌قه‌ره‌كی ژ یا دیتر جودابوو ل وی دەمی دئ جوره‌ك ژ جوراوجوریی د ئیک زماندا دروستبیت گو یی تایبه‌ته ب ده‌قه‌ره‌کیقه و ئەف دیارده ژ ب دیالیکت دهیته هژمارتن، واتە ب دیتنا وی، باری جوگرافی راسته‌وخۆ نابیته ئەگه‌ری پەیدابوونا جیاوازیین دیالیکتی، به‌لکی ئەف هوكاره دهیته هژمارتن ب ئەگه‌ره‌كی پەیدابوونا جوداهیا کۆمه‌لایه‌تی (مه‌به‌ستا مه ژ جوداهین کۆمه‌لایه‌تی دویر کهفتنا خه‌لکی ژ هه‌قدوووه گو دبیته ریگر دا په‌یوه‌ندیین جفاکی لاوازیبن). ئەو تایبه‌تمه‌ندیین گری‌دای ب باری جوگرافیقه گو دبنه ئەگه‌ری هندئ گو ریکئ نه‌دهن بۆ پەیدابوونا په‌یوه‌ندیین جفاکی بریتینه ژ دەریا، چیا، ریبار..هتد؛ ئەفه ژ ب دبنه ئەگه‌ری پەیدابوونا دیالیکتان [هادسن، ۱۳۷۸ : ۵۲۶]. به‌ئ به‌روفازی هزرین ئەفان

فهكولهريين نافبري باهرا پتريا فهكولهان هوكارى جوگرافى ب هوكارهكى سهرهكى دهزميرن ژ بو
 پهيدا بوونا جوراوجوريا زمانى. د ههر وهلاتكيدا پتر ژ هوكارهكى جوگرافى دببته كوَسپ و نهگه
 بو ژ ههفجودابوونا كومهلگهان و پهيدا بوونا شياواز و دياليكتين جياواز د يهك زماندا ((هوى
 جوگرافى كه له جياوازي سروشتى ناو وهلاتدا، دهردهكهوييت و له پرووى جياوازي، كهش و ناوو
 ههوا و زينگهه و شيوه و شيني وهلاتهكه خوى دهنويين و دهبيته هوى جياگردنهوهى، ههر
 ناوجهيهك له يهكتر، له چيا و رووبارو و دهرى و دهشت و گردولكاوى، كه جياوازي دهخاته ناو
 سروشتى وهلاتهوه. نهجامهكى جياوازي و جيابوونهوه له زماندا، دروست دهكات. له كوردستاندا
 نهم ديارده تا رادهيهك دهورى بينيوه، نهگهرچى رووبارى كه مى تيدايه، بو نمونه ناوجهى
 جوگرافى نيوان ههردوو زيى گهوره و زيى بچووك كه شوينى دهسهلات و پيكيهينانى ميرنشينى
 (سوران) بوو. زارى سورانى له زمانى كوردى، شيوهى كرمانجى خواروو دروست كردووه.)) [رهفيق
 شوانى، ۲۰۰۱: ۶۷].

ههلبهت ههر كومهكا مروغان كو ل دهفهرهكا جوگرافيا تايبهتدا دزين زمانى وان دكهفبته
 ژير كارتيكيرنا بارودوخى جوگرافيا نهوى دهفهرى، واته بارودوخى جوگرافى زى كارتيكيرنى ل
 زمانى دكهت بو نمونه هاتيهدياركرن، كو (نهو كهسين ل دهفهرين جياييدا نيستهجيينه ژ بهر
 زوربوونا بهفرو باران و سهقاين تهزى، ليقيين وان دهى ناخفتنى ب باشى ناهيته فهكرن ب تنى
 ب شيوى بازنهيهي (Rounded-lips) فهدين. ژ نهجامى فى چهندي كورتكيرنا ناخفتنى د
 شيوازين واندا پهيدا بوويه، چونكى دهى نهو مژويلى كاركرنى د سهرماييدا، نهخاسمه كارى
 جوتيارى پيدى ب وى چهندي ههيه كو ل گهل ههفدوو بناخفن، لهورا گهلهك دهنگيت(اوو،وو)
 د ناخفتنا خودا بكاردهينان، واته د هه مى پهيفاندا نيك ل دويف نيكي نهف دهنگين نافبرى
 دهردهكفتن. نهف ديارده ب زمانى وانقه هاته بهستن و ل دوماهيى نهف ديارده بو نيك ژ
 تايبهتمنديين وى زمانى و ب هزرا نفيسهري نهو كهسين ل دهفهره ههكاريا ل دهفهره باشورى
 روزهلاتا توركيا نيستهجيينه و ههتا باكورى روزهلاتا عيراقى، بامهرنى، بهروارى

دهفهره زيبارىيا ب نهفى شيوهى د ناخفن. ديسا نهگهه نهو دهفهرين كه
 وهربگرين، دى بينين كو خهلكى نهقان دهفهران دهى دناخفتن
 ناكهفنه بهر ژبهركو ليقيين سهري و بنى
 دهردهكفبته (Open-lips). نهف ديارده زى ل
 دياربهكر، كو دياليكتا وان ب نهفى چهندي بهرنى
 چهندي رادگههينيت كو نهو ههوايى كو ژ گهورى
 ناكهفنه بهر و نافا دهفى ههتا دوماهيك راده فهدببته

داکو ههوا بچيته د ژوردا و له ره لهر چې نه بيت و نهو دهنگه د نافا دهفيدا ب شيوهيه كي بازنه يي د نافبه را هه دوو ليقاندا دهر دكه فثيت [مسعود ياسين، ۲۰۰۶: ۱۷].

۱-۲ پيناسا ديالېكتا جوگرافي:

دبيژنه نهوي شيوي جياوازي ئاخفتني كو د دهفهرهكا جوگرافيدا دهپته بكارهينان ديالېكت^۱. گه لهك پيناسه بو ديالېكتي ژ گه لهك لايه نانغه هاتينه كرن، به لي ب شيوهيه كي گستي (نهو جياوازييا، ئاخفتني كو د زمانه كيدا رويددهت و ژ دهفهرهكي بو يا ديتر يا جياوازه ، زارافي ديالېكت دهپته بكارهينان و دبيژنه نهفي جوري ديالېكتي ژي ديالېكتا جوگرافي) [محمد رضا باطني، ۱۳۸۵: ۸۰]. هه ر بو نهفي مهبهستي ژي ديالېكتا ناوچه يي يان دهفهره ديپته ب كارهينان.(هه ر ژ كه فندا دهفهرين جياواز خودان ديالېكتين جياوازن و هه لگرين هندهك تايبه تمه نديين زمانينه كو ژ هه فندو دجياوازن و دبيژنه نهفي جياوازييا زمانى، ديالېكتا ناوچه يي Dialects locax [على عبدالواحد الوافى، ۱۹۵۱: ۱۳۵] و هندهك جار انژي ب ديالېكتين جوگرافي geographical dialect دهپته نافكرن. هه ر ژ نافى وي دياره كو نهف نافكرنه بو دهفهرهكا دستنيشانكري دهپته بكارهينان، سه رباري تيكه لبوونا سنوري وان هه ر هندهك جياوازي د نافبه را وندا هه نه [كمال بشرى، م. ۱۹۴: ۱۹۴]. (ديالېكتا جوگرافي ناسناما دهفهره ددهته ئاخفتنكهرى دايكي يى هه ر دهفهره كي، واته بكارهينانا ديالېكتا تايبهت دياردكهت كا نهو كهس خه لكى چ دهفهره جوگرافيه) [مهدي مشكوه الدينى، ۱۳۸۴: ۸۳]

۲-۲ شيوي فهكوليننا ديالېكتين جوگرافي:

ل دستپيكي فهكولينين ديالېكتولوزي ب شيوي گوتار به لاقديبون، به لي بهر چافترين شيوي رهنگفه دانا نه نجامين فهكولينين وان د نه تله سا ديالېكتاندا رهنگفه ددهت. هه ر نه تله سه كا ديالېكتان هه لگرا هندهك نه خشانه كو جوراوجوريا زمانيا دهفهره ان نيشاندهت. د نه فان نه خشاندا سنوري د نافبه را ديالېكتاندا ب (سنوري د نافبه را دوو ديالېكتاندا Isogloss) هاته نافكرن. نهف سنوره

^۱ ژ هه ژي نامازه پيكرنييه ژ بهر كو د سه رده مين كه فندا ل دستپيكي ب تنى فهكولين ل جوراوجوريين زمانى بين جوگرافي دهاته كرن. په يفا ديالېكت ب تنى د وي بو اريدا دهاته بكارهينان به لي باشى سنوري كاركرنا وي بهر فهره تر ليها ت و بو نه وان جوراوجوريين زمانى كو ژ نه گهرى هو كاري كومه لايه تي وهكى (بيشه ،چينا كومه لايه تي، ئاستى خويندنى.....هتد) پهيدا دبیت، هاته بكارهينان. ل دويف نهفي چهندي دبينين كو ديالېكت ژ گه لهك روانگه هانغه هاتيه پيناسه كرن وهكى (نه ته وه يي، جفاك، دهر ونى.....هتد) بو پتر پيزانينان بنيره:- [عه بدوله ناف ره مهزان نه حمه د، ۲۰۰۹: ۱۲-۹].

باھرا پتر ب گرنگی دان ب تایبہ تمہندیہ کا زمانی وہکی (فونیم یان پھیف) دھاتہ کیشان. ئەف سنورہ نہ نیشاندەرئ ئەوئ چہندی بوو کو ل دویف تایبہ تمہندیہ کا زمانی خەلکئ رەخەکئ سنوری ب شیوہیہکی و خەلکئ رەخئ دیتر ب شیوہیہکی دیتر دناخفن. [ویلیم ئوگرادی و ہندہکین دیتر، ۱۳۸۴: ۵۲۵]. (دیالیکتۆلۆجین دەستپیکى باھرا پتر فەکولین ل زمانی خەلکئ گوندان، ب تایبەت ئەوین گەلەك دویر دکرن، چونکی د ئەوئ باوهریدابوون کو ناخفتنا خەلکئ گوندین دویر یا پاقرتر و سەرنج پراکیشتربوو ژ ناخفتنا خەلکئ باژیران، لەورا دئ بینین ئەوان پتر گرنگی ب ناخفتنا گوندان ژ یا باژیران ددا) [ویلیم ئوگرادی و ہندہکین دیتر، ۱۳۸۴: ۵۲۷]. (ب شیوہیہکی گشتی ل سەدئ بیستی فەکولین ل سەر ناخفتنا کەسین ئاسایی، مشەختەنەبووی، رگەزئ نیر، پیر، خوچہیین گوندان دھاتەکرن، ژ فەگەریان بو پھیفا (ریسا NORMS) ب ئاویئ (Non-mobile, Older, Rural, Males Speakers) ہاتە وەرگرتن [جورج یول، ۱۳۸۵: ۳۶۰].

۳-۲- دیالیکتۆلۆژی میژوو و سەرھلانا وئ:

فەکولینا دیالیکتان ب تایبەت دیالیکتین دەفەری بابەتەکئ فەکولینیہ کو ب شیوہیہکی گشتی گەلەك ناف بو ہاتینە دانان بو نمونە دیالیکتۆلۆژی dialectology یان جوگرافییا زمانی linguistic geography¹ یان جوگرافییا دیالیکتان dialect geography . ئەف فەکولینە ل سەر ہندەك بنەمایان ہاتیہ ئافاکرن ئەوژی د دەمی بووریدا و د بەرہەمین زمانفاناندا دەرکەفیت کو ب شیوہیہکی سادە و گەلەك کیم ئامازہ ب دیالیکتان دابوو ئەف ئامازہ پیکرنہ ژ بو روونکرنا زمانی پەتیوو. فەکولینا دیالیکتان ل دوماھیکا سەدئ نوزدئ ہاتیہ دەستپیکرن و گەشەکرن و ہیدی ہیدی بەرفرہہ بوو، ہەتا کو نوکە کیانەکئ سەر بەخو د ناف زانستی زمانفانیدا وەرگرتیہ [کمال بشر، ب م. ۱۹۵-۱۹۶].

(میژوو یا سەرھلانا جوگرافییا زمانی دزقریتەفہ بو پیدفیا دویفچوون و فەکولینا بنەمایین دیالیکتین جیاواز، واتە ژ بو کومکرنا پیرانیان دەربارہی دیالیکتین زمانەکئ دیارگری و بەلافبوونەفہیا جوگرافییا وان دیالیکتان و تایبەتمەندیین ہویرین وان ب رەنگەکئ گشتی) [میلکا ئەفیتش، ۱۹۹۶: ۳۲]. ل دیمایا سەدئ (۱۹) ئ و دەستپیکا سەدئ (۲۰) ئ دەستپیکا گرنگیپیدانی ب جوگرافییا زمانی دەستپیکر و نەخشە ہاتە دانان و تیدا زانیاریین تایبەت ب یەکەیین زمانیفہ ہاتنە دیارکرن [رشید عبدالرحمن عبیدی، ۲۰۰۲: ۳۲]. واتە جوگرافییا زمانی د

¹ - د فی بواریدا زانستەکئ دیتر سەرھەلدەت کو ژ لای بنەما و کارکرنیئفہ نیژیکی جوگرافییا زمانیہ، ئەوژی (زمانفانیا جوگرافی) یە کو فەکولینی ل بەلافکرنا زمانان ل دەفەرین جیہانی یین جیاواز دکەت، دا کو گرنگی وان یین سیاسی، ئابوری... ہتد بہیتە دیارکرن و کارتیکرنا زمانان ل گەل ئیک فەدکولیت... ہتد. بو پتر پیرانیان بنیرہ:- [محمد حسین عبدالعزیز، ۱۹۸۲: ۱۵۶-۱۵۸].

سهدئ بيسٽيدا رڀبازا خو يا تايبه تا فهكولينئ د چارچوڦئ دياركريئ كاريء خودا گرتة بهر، ههر چنده رههين بابتهئ فهكولينا دياليكتان دزفرنه فه بؤ سهدئ نوزديء، واته بنه مايين جوگرافيا زمانئ ل دهوروبهريء سالا ۱۸۷۰ز دهسٽيكر ل سهر دهسٽئ ئهويء گروپا ريژمانقائين ئهلماني ئهويين رهنجهكا باش د بواريء فهكولينين زمانيدا مهزاختئ و ل دهميء خو هاتيه نافكرن ب (ريژماننقيسين لاء) ئهقان زانايان گرنگيهكا تايبهت ب فهكولينا دياردا هه بوونا دياليكتان دا، چونكي د ويء باوهريء بوون كو دياردا هه بوونا دياليكتان دسٽت باشترين بهلگه يان ب دته دست وان، دهربارهي تيورين وانين تايبهت ب گه شهكرنا زمانئ و بهراوردكرنا زمانين ئيڪ خيزان، نه خاسمه خيزانا زمانئ هند و ئه وروپي [ميلكا ئه فتيش، ۱۹۹۶: ۱۱۵-۱۱۶].

تيورا جوگرافيا زمانئ ژ كارين مهيداني دهسٽيكر و گه شهكرنا ويء يا ل بهر چاڦ د سنوريء نه خشه كيشان و بهرهه فكرنا ئه تله سين دياليكتان دابوو و ل دهسٽيكيء زمانناسين فهره نسي رابه رين ئهفيء رڀبازيء بوون، پشتي وان زمانناسين ئيتالي روله كيء بهرچاڦ هه بوو ب تايبهت لايه نگرين قوتابخانا زمانناسيا نوي كو ئهقان ئه نجامين گرنگ د زانستيء دياليكتاندا پيشكيشكرن و ژ ئه نجاميء كارين بهرچاڦين وان نافه كيء نوي د مهيدانا دياليكتولؤجيبدا سهره ه لدا؛ ئه وزيء زمانناسيا (روبه ر) بوو. دوماهيا سهدئ نوزديء دهسٽيكا كاركرنهكا بهرهه م دابوو د بواريء بهرهه فكرنا ئه تله سين دياليكتين چهند زمانين هند و ئه وروپين جياوازا، ب تايبهتي زمانين جيروماني و روماني. ئيڪه مين ئه تله سا مهزنا دياليكتان (ئه تله سا زمانئ ئهلماني) بوو كو ل سالا ۱۸۷۶ز ژلاييء زمانناسيء ئهلماني (جورج فينگه ر) فه هاتيه دانان و ئه فء كاره د مهيدانا جوگرافيا زمانيدا ب كاره كيء ل بهرچاڦ دهيت هژمارتن، ههر چنده ژ لايي رڀبازا بهرهه فكرنيقه قاله نينه ژ هندهك كيماسيان و ژ لايه كيء ديترفه هزرين سهره كيپن زانا (جول چيروني ۱۸۵۴-۱۹۲۶ز) ي به لافه بوون، كو لايه نگرئ ب نافوده نغيء جوگرافيا زمانئ بوو ل دوماهيا سهدئ نوزديء و ل دهسٽيكا سهدئ بيسٽئ. ژ هه زيء دياركرونييه ئهفيء زانايي ل ژير كاريگه ريبا قوتابخانا زمانناسيا فهره نسي فهكولينين خو ئه نجامدان. (چيرون) ي د فيء بواريء كاره كيء بهرچاڦيء كريبه، ئه وزيء دانانا ئه تله سا زمانئ فهره نسي د چهند بهرگاندا بوو و ل نافبه را سالين (۱۹۰۲-۱۹۱۲) ئه فء ئه تله سه يا هاتيه به لافه كرن و داته يين ئهفيء كاري زيء ل نافبه را سالين (۱۸۹۷-۱۹۰۱ز) يين هاتينه كومكرن ب راستي ئه فء ئه تله سه ب كاره كيء بنه ره تيء زانستيء دياليكتان دهيت هژمارتن، پشتي زانا (چيرون) ي، چهندين زمانناسين ديء كارين ژ وي رهنغي ئه نجامدان؛ بؤ نمونه ژ وان زانايان ههر دوو فهكوله رين سويسري (يابرگ و ج. پود) ئه تله سهك ب ناقئ (ئه تله سا زمانئ و چهند تشتهك دهربارهي ئيتالي و زمانين باشوريء سويسرا) و ل سالين (۱۹۲۵-۱۹۴۰) بهرهه فكر. [ميلكا ئه فتيش، ۱۹۹۶: ۱۱۶-۱۱۷]. د ئهقان فهكوليناندا ل دهسٽيكيء ب تنئ فهكولين ل سهر په يقان واته واتا و دركاندن و بيكه اتنا وان هاته كرن، ئه فه زيء ب زيكا بهراوردكرانا چهند دياليكتان ل گه ل هه ف دوو ب تايبهت ئه وان په يقين

كو ژ دىالېكتهكى بۇ دىالېكتهكا دىتر د جياوازن و دياركرنا وان پەيقان لسەر ئەتلەسا زمانى و ب ئەقى رەنگى دىياندايه بهيته دەستنيشانكرن كا ئەق دىالېكته كەنگى و ل كىرئ دەستپىكره و كەنگى ب دوماهيك هاتيه و ل كىرئ تىكەلى د نافبەرا واندا دروستدبىت [كمال بشر، ب. م : ۱۹۶].

۳- هوكارپن كۆمەلایهتى:

۱-۳- چىنپن كۆمەلایهتى:

هوكارەكى دىتر كو دبىته ئەگەرئ پەيدابوونا جوراوجورپا زمانى (چىنپن كۆمەلایهتى)نە. تشتهكى ئاشكرابه كو جياوازی د نافبەرا كۆمەلگەهاندا هەيه و ئەق جياوازا كۆمەلگەهان ژى دزفريتهقه بۇ هەبوونا دياردين كۆمەلایهتپن جياواز، چونكى زمان ژى دياردهيهكا كۆمەلایهتیه، ئەق دياردين كۆمەلایهتى د هەبوونا چىنپن كۆمەلایهتیدا، د شىوازين جوراوجورپن بكارهينانا زمانيدا رەنگدەنهقه.

۱-۱-۳- چەمك وپیناسا چىنا كۆمەلایهتى:

چەمكى چىنا كۆمەلایهتى ژ زانستى كۆمەلایهتى هاتيه وەرگرتن. د زانستى كۆمەلناسىيدا گەلەك پیناسپن جوراوجور بۇ دەستنيشانكرنا چەمكى چىنا كۆمەلایهتى هاتينه كرن، بۇ نمونە چىنا كۆمەلایهتى هاتيه پیناسەكرن كو(گروپىك له كەسەكان چەند پىگەيهكى كۆمەلایهتى تا رادەيهك هاوشپوهيان هەيه و له روى چەند هوكارىك وەك جياوكە خىزانەكان و هەلومەرجى (پيشەى-خويندن-داهات) تارادەيهكدا يەكسانن) [منوچهرموحسنى، ۲۰۰۷: ۲۲۴]. هەر چەندە زانايپن كۆمەلناسى ژى ل سەر پیناسەكرنا چىنپن كۆمەلایهتى درىككەفتى نینن بەلى ل قىرئ ئەم دى ب شپوهيهكى گشتى چەمكى وئ روونكەين ئەوا گریدايى ب كاری مەقه. ديسا سەبارەت چىنا كۆمەلایهتى هاتيه (برىتپيه ژ كومهكا مروقان كول دويش هندەك هوكاران وەكى: كار، چەندايەتيا دەرامەتى، جەئ نيشتهجىبوونى، ژ گروپپن دىتر جياوازدبن) [مهدى مشكوه الدينى، ۱۳۸۴: ۸۵].

د هەر كۆمەلگەهەكىدا ژىكفەبوونا كۆمەلایهتى (social differentiation) هەيه كو د ناف كۆمەلگەهيدا خەلك ژى ب شپوئ كۆمەل ژ هەق جودادبن ئەق ژ هەقجودابوونە بۇ گەلەك هوكاران دزفريت وەكى (تەمەن، رەگەز، نژاد، ئايپن، چىنا كۆمەلایهتى...هتد) ل قىرئ مەبەست ژ گرنگيدان ب چىنچىنبوونا كۆمەلایهتى (social stratification) ئەوه كو د هەر كۆمەلگەهيدا زنجيرپن پلەوپايەپن كۆمەلایهتى پین هەين و ئەق ديارده ل كۆمەلگەهپن رۇژ ئافايدا ب شپوئ چىنا كۆمەلایهتى خو نيشاددەن [ترادگيل، ۱۳۷۶: ۴۷].

چىنچىنبوونا كۆمەلایهتى د كۆمەلگەهپن دىتردا ب شپوهيهكى جودايە بۇ نمونە (جورەكى تايبەت ژ قى چىنچىنبوونى د وەلاتى هنديدا دەپتەديتن، كو د وى وەلا تيدا خەلك دابەشى چوار

کۆمەلان دېن کو دېئرنى کاست (caste) و ئەف چوار کاسته ژى پيکدهين ژ } براهمهکان (تايفا کاهينانا)، کشاتريا (شوره شقان)، وسيا (کاسبکار، پيشهکار)، سودرا (خزمه تکار) } . هه ژى نامازه پيکرنىيه کو ههر کاستهک ژ کاستا ديتر جودايه و تيکه لى د ناقبه را واندا يا کيمه و دفيا ههر ئيک ب کارى خو رابيت، کو بؤ هاتيه دهستنيشانکرن (منوچهرموحسنى، ۲۰۰۷: ۲۲۸-۲۲۹]. واته د ههر کۆمه لگه هه کيدا شيويههک ژ چينچينبوونا کۆمه لايه تي هه يه کو د زمانيدا رهنگده ته فه . فه کولين ل په يره وى کاستان ژ لايى زمانيقه ب ساناهيتره ژ فه کولين ل چينين کۆمه لايه تي، ژ بهر کو تيکه ليا کۆمه لايه تي د ناقبه را وان چيناندا يا کيمه، له ورا زمانى وان ژ هه فدوو يى جياوازه و ئەف جياوازيه ب ساناهى دهيتته دهستنيشانکرن. فه کولين ل فان جوراوجوريا زمانى کو د په يره وى کاستاندا هه يه ل هندستانى گه له ک ب ساناهيتره ژ فه کولينا جوره کى ديتر ژ چينچينبوونا کۆمه لايه تي بؤ نمونه چينين کۆمه لايه تي ل وهلاتين ئينگليزى زمان چونكى د ئەفان وهلاتاندا تيکه ليه کا کۆمه لايه تي د ناقبه را چينين کۆمه لايه تييدا زوره، له ورا فه کولين ل دياردين زمانى ب ريکا هوکارين دهره کى وه کى چينا کۆمه لايه تي کاره کى نالوز و ب زهحمه ته .

ژ بهر نه وى جوداهيا کۆمه لگه هان ل گه ل هه ف، چه مکى چينا کۆمه لايه تي ب واتايا ژ هه ف جياوازبوونا گروپين خه لکى هه تا وى رادى کو ژ لايى کۆمه لايه تيقه ژ هه ف بهيتته جوداكرن ب تنى بؤ هندهک وهلاتان دهستدهت، چونكى ئەف چه مکه نه د گشتى و پيفه رينه بؤ ههر کۆمه لگه هه کى ل جيهانى، له ورا دهستنيشانکرن و نافکرنا چينين کۆمه لايه تي ژ وهلاته کى بؤ وهلاته کى ديتر يا جودايه بؤ نمونه د هندهک وهلاتاندا بؤ ئەفان چينان نافين وه کى (چينا کريکاران، چينا نافين، چينا بهرز، ...) دهيتته بکارهينان. ئەف زارافه بؤ هندهک وهلاتان دهستدهت وه کى وهلاتين ئيکگرتيىن ئەمريکى و بریتانيا کو د شياندايه ئەفان زارافين چينان بؤ وان هه ردوو وهلاتان بکاربينين، به لى سه ربارى فى چهندي ئەف وهلاته ژى د ناف خودا چه مکى ئەفان زارافين مه ديارکرين ل دويش کۆمه لگه ها خو ب شيويهه کى تايهت بکاردهينن، واته په يره وى چينايه تيى ژى ل ههر وهلاته کى يى جياوازه [ويليه م ئوگرادى و هنده کين دى، ۱۳۸۴: ۵۳۱].

۲-۱-۲- شيوى فه کولينا زمانى چينين کۆمه لايه تي:

هندهک شيوازين جياوازين ناخفتنى د هندهک کۆمه لگه هاندا دهاتنه ديتن کو بؤ هه بوونا چينا کۆمه لايه تي دزفرين ل دهستپيکى هزر ل نه وى چهندي نه هاته کرن کو دياردا جوراوجوريا زمانى ب چينا کۆمه لايه تيقه بهيتته گريدان به لى نه گهر ئەم ته ماشاى هندهک ژ جوراوجوريا زمانى بکهين دى بينين ل بازيان پتر ئەف جوراوجوريا زمانى ف بهرچا ف دکهفن بؤ نمونه درکاندنا هندهک دهنگان د هندهک په يقاندا دهيتته گوهورين واته تاکه کهس د دهمين جياوازا هندهک دهنگان ب شيوين جياواز ددرکينيت. ل دهستپيکى هزر ل هندي هاته کرن کو ئەف جوراوجوريا

زمانی ب شیوهیه کی ههرمه کی یه و چ هویهک بو نینه. زمانفانی کهن ئەف جوره جوراوجوریا
 زمانی ب جوراوجوریا نازاد (free variation) نافکریوو [ترادیگیل، ۱۳۷۶: ۵۴]. به ئی پشتی
 زمانفانی ئەمریکی ب نافودهنگ (ویلیام لایوڤ William Labov) ل سالا (۱۹۶۶ز) فهکولین ل
 سهر ئەفی جوراوجوریا زمانی کری، ئەف چهنده سهلاندا کو ئەف جوراوجوریا د زمانیدا ژ بو
 چینین کۆمه لایهتی دزفریت و نه جوراوجورییه کا زمانیا نازاده، واته پشتی ئەوی فهکولینا خو ل
 باژیری (نیویورک) نه جامدای کو (نیویورک) ئیک ژ وان باژیرانه، ئەویین چینین کۆمه لایهتیین
 جیاواز ههین، ئەو راستیه سهلاندا. بو نمونه دهنگی /r/ ئیک ژ وان دهنگانه کو خه لکی وی
 باژیری د هندهک هه لکه فتناندا ددرکین و د هنده کین دیترا نادرکین. (لایوڤ) ئەف دیارده ب
 چینین کۆمه لایه تیغه گریدا. ئەوی ژ بو نه جامدانا فهکولینا خو سی فروشگه هین مهزن د باژیری
 نافریدا هه لباژاردبوون، کو هه ر فروشگه هه ک ژ وان نیشاندی دهستوداره کی کۆمه لایه تی جیاواز
 بوو؛ کو بریتیبوون ژ فروشگه ها (saks fifth arenu) وه کو داتا بو باره کی کۆمه لایه تی
 ئاست باش و فروشگه ها (macy, s ffhv nQ) بو باره کی کۆمه لایه تی ئاست نافین و فروشگه ها
 (siklein) بو باره کی کۆمه لایه تی هه ژار. جو ری هزرکنا وی بو هه لباژارتنا ئەفان فروشگه ها
 ئەو بوو کو خه لکین ئەفی باژیری ل دو یف با ری خو یی کۆمه لایه تی سه ره دانا ئەفان فر شگه ها
 دکهن، فهکولینا وی گه له ک کهس ب خوقه گرتن و ئەوی شیا دهنگی وان تومار بکهت پشتی کو
 پرسیاره ک ژ ئەوان کری کو به رسفا وی قاتی چواری بوو واته ب ئینگلیزی (forth floor) بوو.
 ههروه کی دیاره ئەف ههردوو په یقه هه لگری دهنگی /r/ بوون، کو هندهک جارا نه دهاته درکاندن.
 پشتی کو ئەوی فهکولین ب شیوه کی ناماری نه جامدای، دیار بوو کو چینا بهرز بههرا پتر
 دهنگی /r/ د فان هه ر دوو په یفاندا ددرکین و چینا نافین درکانده کا جودا هه یه، واته هندهک
 جاران ددرکین و هندهک جارا نه. چینا نزم باهرا پتر فی دهنگی نادرکین. ئەو درکاندا جودا یا
 چینا نافین بو دهنگی نافیری بو وی چه ندی دزفریت، کو هه ردهم چینا نافین چه زدکه ن ئاخفتنا
 خو نیزیکی چینا بهرز بکه ن واته لاساییا وان دکر و ئەو چه ز ل دهف وان هه بوو کو ئاخفتنا خو
 به رهف سروشتی ئاخفتنا بهرزا ستاندر بهن [نادریان ئەکمجیان و هنده کین دی، ۱۳۷۳: ۲۲۷-
 ۲۲۸].

ئەف دیاردا گوهورپنا درکاندا دهنگی ب تنی د باژیری نیویورکدا نه بوو به لکی جوراوجوریا
 زمانی ژ ئەگه ری چینا کۆمه لایه تی د گه له ک وه لاتین دیترا بهرچا فدیبت بو نمونه (وه لاتی
 بهریتانیا ئیک ژ وان وه لاتانه کو زور نمونین دیالیکتین کۆمه لایه تی تیدا بهرچا فدیبن و مه زترین
 جیاوازی دیالیکتین چینایه تی د باژیری له ندهندا خویادبیت، چینین هه ژار کو ئاخفتنا وان یا
 دایکی هه ر یا باژیری له ندهنه و دبیزنه دیالیکتا وان (کۆکنی cockney). کۆکنی ل هه می
 ده فه رین هه ژارین له ندهن دخوجهن، به ئی سه نته ری وان ل که نارین رۆژه لاتا رویباری

(تایمز themes) ۵. دیالیکتا کوکئی ژ لایئ خه لکئ بهریتانیافه دهیته هرمارتن ب دیالیکتها کهفتی ب شیوهیه کئ ولسا کو بهیستنا وئ دیالیکتئ ژ لایئ چینئ دیرفه یا نه خوشه. بهئ که نارین رۆژنآفایئ رۆببارئ (تایمز) باهرا پتر چینا دهوله مهند دنیشته جینه کو دیالیکتها دیر ههیه گهلهک جیاوازه و دبیزنه وئ دیالیکتئ (دیالیکتا لهندن). ئهفئ دیالیکتئ نافودهنگیا خو یا تایبته ههیه. بهئ دیالیکتا دهفه رین پیشهیی وهکی دیالیکتئ باژیرین (لیدز، مانچستر، بیرگهام، لیفرپول) ژ لایئ چینا بهرزفه زۆر دپهسهند نینن. د بهریتانیادا پیکفه گریدانا چینایه تی د چینا بهرزدا دبیته ئه گهرئ یهک دیالیکتیا وان و دشیت دویراتیا دهفه ران ژئ ژ نافا ببهت، بۆ نموونه ناخفتنکهرئ زمانئ دایکئ خه لکئ (ئوسکاتلاندا) یان (لیدز) یان (مانچستر) کو ژ چینا بهرز بیت ب دیالیکتا ئوکسفۆرد، کمبرج یان لندن دنآخفتیت ههرچهنده جیدبیت ج جارن ل فان باژیران نه ژ یابیت [محمد رضا باطنی، ۱۳۸۵: ۳۰-۳۱]. ههروهکی دیار چینا کومه لایه تی ئیک ژ دیاردین هه ره به لافه ل بهریتانیا کو بوویه ئه گهرئ دروستبوونا دیالیکتئ ژ ههف جیاواز کو دویراتیا جوگرافی دبیرت، واته ل فیئرئ دیالیکت نیشاندهرئ پلا کومه لایه تی و ئابوریا هاووه لاتیانه پتر ژ هندئ کو نیشاندهرئ جهئ جوگرافی وان بیت.

ئیک ژ سه رنج راکیشترین فه کولینئ د فی بواریدا سه ره لدا ی کو جوراوجوریا زمانئ ب چینئ کومه لایه تی فه گریددهت، ژ لایئ زمانفانئ ب نافودهنگئ بریتانی (بیر ترادیگل) ل سالا (۱۹۷۰) ئ و ل باژیرئ (نورویج Norwich) هاتیسه ئه نجامدان ل سه ر شیوهیه کی یان پیکهاته یهک ژ زمانئ کو بهردهوام دگوهورینیدا بوو، نهوژی (ing) بوو کو ب دوو شیوهیین جیاواز ژ لایئ تاکه که سیفه دهاته درکاندن، بۆ نموونه د پئهیفا (going) دا (ing) ب دوو شیوان دهاته درکاندن یا ئیکئ (going) و یا دویئ (goin). ل دهستیپیکئ زۆر گرنگی ب فی جیاوازیئ نه دهاته دان و ب جوراوجوریه کا نازاد دهاته هرمارتن، بهئ پستی کو (ترادیگل) ی فه کولین د فی بواریدا کری، دیار بوو کو ئهف جیاوازییا درکاندنئ ژ بۆ ئه گهرئ کومه لایه تی دزفریت. (ترادیگل) ی ژ بۆ ئه نجامدانا فه کولینا خو پشت ب فه کولینه کا چه ندا یه تی (quantative approach) بهستبوو، هه ر ئه و ریباز بوو کو (ویلیام لافوفا) ی د فه کولینا خودا بکارهینای بۆ نموونه دئ کارئ (ترادیگل) ی د چه ند خالاندا دیار کهین:

۱. کومه کا خه لکئ نه رویج ئه وین تایبه تمه ندیئ جیاوازییا بکارهینانا فی دهنگی ل دهف ههین، هه لبژارت.

۲. هه ر ئیک ژ وان د جوار باراندا تاقیکر کو ئه فین ل خوارینه:

أ. د بارئ ناخفتنا ئاساییدا کو گمتوگوکرنه کا نه فه رمی بیت.

ب. د بارئ ناخفتنا فه رمیدا بۆ نموونه ئه وا د چا پییکه فتناندا دهیته بکارهینان.

ت. د باردهکیدا، کو ناخفتنکهر ب دهنگه کی بلند دهقه کی نفیسی بخوینیت.

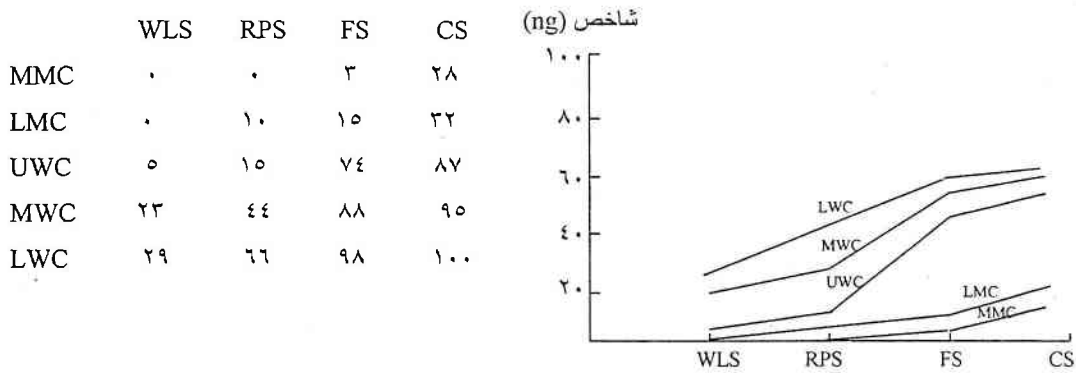

پ. Word-list speech کو ناخفتنکەر په یقین لیسته کی، ئیک ب ئیک دخوینیت.

۳. دهنگی ههمیان تومارکر.

۴. ب مفا ودرگرتن ژ تافیکرین خو، ئەو ناخفتنکەر دابهشی پینج چینان کرن، ئەوژی بریتیبوون ژ) چینا کریکاران یا نزم، چینا کریکاران یا نافین، چینا کریکاران یا بهرز، چینا نافین یا نافین، چینا نافین یا بهرز)

۵. و ل دیمایی ریژا درکاندا جورئ (go in) بو هەر پینج چینین کۆمه لایهتی د هەر چار باراندا ئەوین مه نامازه پیدای دهرئیخست و ئەنجامی ئەوی ب دەستفەئینای د ئەفی خشتی خواریدا دیار کر^۱.

ب شیوهیهکی گشتی (ترادگیل) گه هشته وی ئەنجامی، کو هەر ئەو کەسین فەکولین ل سەرکری چەند بەرهف ناخفتنا نه فەرمی بچن ریژا بکارهینانا شیوی (in) پتر لی دهیت و هندی بەرهف ناخفتنا فەرمی بچن ریژا بکارهینانا شیوی (ing) پتر لی دهیت [تراسک، ۱۱۵، ۱۳۸۰-۱۱۸]. ل قیری باس ل گریدانا جوراوجوریا زمانی ب چینین کۆمه لایهتی هاته کرن، ب تایبهتی د کۆمه لگه ها زمانی ئینگلیزیدا، چونکی ئەف جوره دیارده واته هه بوونا چینا کۆمه لایهتی _ ئابووری د وه لاتین رۆژناییدا بهر چاف دبیت و کارتیکرنی ل زمانی دکهت د ناف کۆمه لگه هیدا، د کۆمه لگه ها کورده واریدا یا لاوازه؛ له ورا ئەف شیوی جیاوازی نینه.

۱- شیوازی فەرمی formal speech; (FS) شیوازی نه فەرمی casual speech; (CS)
خواندنا دهقه کی reading-passage speech; (RPS) خواندنا په یقین لیسته کری word-list speech; (WLS)
چینا کریکاران یا نزم lower working class; (LW) چینا کریکاران یا نافین middle working class; (MWC)
چینا کریکارین بهرز upper working class; (UWC) چینا نافین یا نزم lower middle class; (LMC)
چینا نافین یا نافین middle middle class; (MMC)

هوکارهکئی دیتر کو دبیته نهگهري دروستبوونا جوراوجوریا زمانی د کومه لگه هیدا (رهگهز) ئا خفتنکهریه. مه بهستا مه ژ رهگهزی، ههردوو رهگهزین نیر و مینه. ههردو وکو دیار کومه لگه ه ژ نهفان دوو رهگهزان پیکدهیت و ههردو ئیک ژ نهفان ههردو رهگهزان ژ بلی نه رکین هه فیشک، نه رکین جیاواز ژی د کومه لگه هیدا هه نه و کومه لگه ه ژی ل دویف تایبته مندییا ههردو رهگهزهکی ب شیوهیهکی جیاواز ژ زور لایانقه سه رده ری ل گه ل فان ههردو رهگهزان دکهت، هه لبت نه ه چهنده ژی ژ کومه لگه هکی بو یا دیتر جیاوازه، نه وژی ل سه ر نه وان دابونه ریت و دیاردین تایبته ب ههردو کومه لگه هکیفه دمینیت.

(ژ بهر کو زمان ژی دیاردهیه کا هه رده سه رهکیا کومه لایه تییه و گریدانه کا موکم ب کومه لگه هیقه هیه، رهگهزین نیر و می ژ لایئ کومه لایه تیقه ژ هه ه د جیاوازن و کومه لگه ه رولین کومه لایه تیئن جیاواز بو ههردو رهگهزهکی ژ وان دهستنی شانکته و نموونین رهوشتن جیاواز ژ وان دخوازیت، زمان رهنگه هانا نه فئ راستی دکته و نه فه ژی دبیته نه گهري پهیدا بوونا جوراوجوریا زمانی رهگهزی (Linguistic sex varieties) [ترادیگل، 1376: ۱۱۶].

ناشکریه کو ههردو کومه لگه هکی هندهک تایبته مندیئن خو یئن ههین، مینا رادی سه رده ری کرنا ژن و زهلامان ل گه ل هه ه و نه و نه رکین کو بو ههردو رهگهزهکی هاتینه دهستنی شانکر، چه وانیا سه رده ری کرنا وان ل گه ل ئیک و رادی نه وئ سه رده ری کو نه فه ژی ژ کومه لگه هکی بو یا دیتر جودایه. جوراوجوریا ئا خفتنا رهگهزین نیر و می د وان کومه لگه هاندا بهر فرده تر دبیت، یئن کو رهگهزی نیر تییدا یئ دهسته لاتذاره. دهسته لاتداری وئ رامانی ددهت کو زهلام نه رک و مافی ژنان دهستنی شانکته. د فان کومه لگه هاندا سنور د ناقبهرا تیکه لیئن ژن و زهلاماندا دهیته دانان، واته بو دیارکرنا په یوهندیان کومه لگه ه یاسا و دهستورین جودا ددانیت و قه دربوونا په یوهندیئن د ناقبهرا ژن و زهلاماندا دبنه نه گهري ژیک دویرکهفتنا شیوازی زمانی وان و ده رنه نجام شیوازیئن جودا جودایئن ئا خفتنئ د زمانی واندا په ییادین.

(ب شیوهیهکی گشتی ئا خفتنا ژنان د ههردو کومه لگه هکیدا هندهک تایبته مندیئن ههین کو ژ ئا خفتنا زهلامان د جیاوازن و نه ه جیاوازیه ژی یان د ئاستی په یقاندایه، یان لایه نی دهنگی بخوفه دگریت یان ژی د پهیره وئ ری زمانیدا رهنگده ته فه. هندهک جارن ژی تیکه لیهک ژ فان جیاوازیان دبیته نه گهري جودا بوونا ئا خفتنا ژن و زهلامان) [محمد رضا باطنی، ۱۳۸۵: ۸۳].

۱-۲-۳ جورین جوراوجوریا زمانی یا رهگهزی:

ب شیوهیهکی گشتی فه کولهردو شیوین جوراوجوریا زمانی یا رهگهزی دهستنی شان دکهن: یا ئیکئ؛ جیاوازییا رهگهزیا چارچوفه کریه، کو د نه وان کومه لگه هاندا بهرچا ف دبیت یئن جوداهیه کا زور د ناقبهرا ئا خفتنا ژن و زهلاماندا هه ی. یا دوی؛ جیاوازییا رهگهزیا لاسهنگ، کو د

ئەوان كۆمەلگەھاندا ۋ بەرچاڧدكەڧت يېن جياوازيەكا كېم د ناڧبەرا ناخڧتتا ژن و زەلاماندا
 ھەي [ويليەم ئوگرادي و ھندەكېن دي، ۱۳۸۴: ۵۳۶].

۱-۲-۳ جياوازييا رەگەزى يا چارچوڧەكرى Sex-exclusive differentiation:

ئەڧ جورە جياوازييە، واتە ژئېكجودابوونا ناخڧتتا ژن و زەلامان د ئەوان كۆمەلگەھاندا
 ديار دبېت، ئەويىن ئەرکېن كۆمەلئايەتيا ژن و زەلامان و بواريىن كاركرنا وان و سەرەدەريكرنا وان ل
 گەل ھەڧدوو گەلەك ژېك دجياوازن، واتە سەرەراي ھندئى كو ھەردوو رەگەز د ناخڧتتا ھەڧدوو
 دگەھن، لئ شيوازئى ناخڧتتا وان ژېكجياوازه و ئەڧ جياوازييە زى بو ئاستيىن زمانىيىن جياواز دزڧرن
 بو نمونە د ئاستئى دەنگسازيدا ھندەك دەنگيىن ھەين ژن و زەلام ب شيوەكئى جياواز ژ ھەڧدوو
 ددرکيىن، ديسان د ئاستئى ريژمانئيدا ھندەك جياوازي دياردين كو ھەردوو رەگەز پەيرەويىن
 ريژمانىيىن جياواز ژ ھەڧدوو بكاردەھينن و ژ لايى پەيڧ و ئيديوۆمانژيڧە، ھەر رەگەزەك پەيڧ و
 ئيديوميىن جياواز بكاردەھينيت.

د ھندەك كۆمەلگەھاندا جياوازييا رەگەزىيا چارچوڧەكرى ب ئاشكرايى دەردكەڧت بو
 نمونە زانا(ترادگيل) باس ل جورەكى ژ جياوازييا رەگەزىيا چارچوڧەكرى دكەت، كو (نايابترين
 شيوئى جوراوجوريا ناخڧتتا ژن و زەلامان د زمانئى (ببىلاسكى)دا كو زمانەكئى مرييە ژ خيژانا
 زمانئى (سويى) بەرچاڧدكەڧت. واتە د ڧى زمانيدا رەگەزئى ناخڧتنكەرى و گوھدارى د زمانيدا
 ديار دبن، كو كارتئىكرنى ل ريژمانا زمانى دكەت واتە د ريژمانا ڧى زمانيدا پيىكھاتا كارى ل دويڧ
 رەگەزئى ناخڧتنكەرى دەيتە گوھوڧين. بو نمونە؛ ھەمى شيوين كارئى (ببە) ل دويڧ رەگەزئى
 ناخڧتنكەرى و گوھدارى و تاك و كوم دەيتە گوھوڧين مينا:

كوم	كت	بكارهينانا وان
Kìtakankò	Kikankò	زەلام بو ژن
Kítatki	Kitki	زەلام يان ژن بو ژن
Kítatuté	Kitaté	ژن بو زەلام

ھەژى ئامازەكرنىيە بو جارا ئيىكى د سەدى(۱۷)يدا ھەست ب جودابوونا ناخڧتتا ژن و
 زلامان ھاتە كرن ئەوژى د وى دەميدابوو كو ھندەك كەسيىن ئەوروپى سەرەدانا دورگەھيىن

رؤژئاقایا هندئ کر، ب تایبته دهمئ سهردهری ل گهل (کارائی)یان کری کو ل(کوما دورگههین ئانتیلا بچیک)دا نیشتهجینه، ههست ب دیاردهیهکا گهلهک سهیر هاتهکرن، نهوژی ژیک جیاوازا زؤرا ئاخفتنا ژن و زهلامان بوو. نهف جیاوازیه ب وئ رادئ بوو کو هزر دکرن ژن و زهلام ب دوو زمانین جودا ژ ههف دئاخفن. د راستیدا نهو جیاوازییا زمانیا رهگهزی یا نهوان بهحس لی کری ژ بو دوو زمانین جیاواز نهذقزی، بهلکی ب تنئ ئیک زمانبوو کو دوو شیوین ژیک جیاواز ههبوون. نهف جیاوازییه زی ژلایی ژن و زهلامین وئ دهفهرئفه دهاتنه بکارهینان کو پهیشین جیاواز بو ئیک مهبهست بکاردئینان)[ترادگیل، ۱۳۷۶: ۱۰۵-۱۰۷]. ههروهسا د شیاندایه ئاماژه ب هندهک کؤمهلگههین دیتر بهیته دان کو نهف دیارده تیدا بهرچاڤ دکهفیت مینا زمانئ (کوئاستی koasati) کو ژلایی گهلهک فهکولهرائفه هاتیه بهحس کرن [محمدرضا باطنی، ۱۳۸۵: ۸۳-۸۴] [ویلیم ئوگرادی و هندهکین دی، ۱۳۸۴: ۵۳۷] [ترادیگیل، ۱۳۷۶: ۱۰۸-۱۱۱] [تراسک، ۱۳۸۰: ۱۳۱].

د فهکولینین زمانئ نافبریدا — کو لقهکه ژ زمانئ (موسکوگی maskogeam) کو ل دهفهر (لویزیانا) پی دهیته ئاخفتن. هاتیه دیارکرن: ل دویف رهگهزی ئاخفتنکهری پیکهاتا کاری و تونا tone وی دهیته گوهورین بو نمونه:

شيوئ ئاخفتنا می	شيوئ ئاخفتنا نیر	واتا
/Kā:/	/Ka:s/	دبیژیت
/lakaučín/	/lakauči:s/	نهوئ رادکته
/mol/	/mols/	قهلیکی وئ سهررادکته
/o:st/	/o:sč/	ئاگری ههلهکته

نمونهیهکا دیتر ژ نهو زمانین کو جیاوازیهکا زؤر یا رهگهزی د ئاخفتنا واندا بهرچاڤ دکهفیت زمانئ (سیدامو) یه کو تیدا ههر دوو رهگهز پهیشین جیاواز ژ بو ئیک مهبهست بکاردهینن بو نمونه:

په یقین ژنان	په یقین زهلامان	واته
Gurda	ada	شیر
Basara	maala	گوشت
Rore	sole	چوار
R'uma	danca	باش

[هادسن، ۱۳۷۸ : ۵۳۷-۵۳۸].

ئەف کۆمەلگەهین مه ئاماژە پیداین نمونین ههره باشن ژ بو دیارکرنا ئەفی دیاردی. ئەو جیاوازی د زمانی واند باهرا پتر بو ئاستی ریزمانی دزفریت ل گهل جیاوازییا بکارهینانا په یقان ئەف شیوی جیاوازییا زمانیا رهگهزییا چارچوفه کری د هندهک کۆمەلگههین دهستنیشانکریدا دهردهکفیت، کول سهری ئاماژه ب هندهک ژ ئەوان کۆمەلگههان هاته دان.

۲-۱-۲-۳ جیاوازییا رهگهزی یا لاسهنگ Sex-preferential differentiation:

ئەف جورئ جیاوازییا رهگهزی یا زمانی ل باهرا پتریا کۆمەلگههاندا دهیته دیتن، ئەوژی جیاوازییهکا کیمه، د ناقبهرا ئاخفتنا ژن و زهلاماندايه. د فان جوره کۆمەلگههاندا ژن و زهلام رۆل و ئهرکین وان د کۆمەلگههیدا نیزیکی ههفدونه و پتر سهردهری ل گهل ههفدو دکهن واته ئەو بهربهستین کۆمەلایهتی کو دبیته ئەگهري ژنیکیجودابوونا ههر دوو رهگهزان کو کارتیکرنی بکهنه سهر ئاخفتنا وان نینه، بهلئ سهرهراي هندئ جیاوازییهکا کیم یا زمانی د ناقبهرا واند پهدا دبیت.

گهلهک فهکولین ل سهر ئەفی شیوی جیاوازییا رهگهزی هاتینه کرن ب تایبهت د زمانی ئینگلیزیدا و کو گهلهک ئەنجامین باش ب دهستکهفتینه، دی ب کورتی د ئەفان خالین خواریدا بهسکهین. ههژی ئاماژه کرنیه ئەف ئەنجامین کو د زمانی ئینگلیزیدا سهبارمت ژیکجودابوونا ئاخفتنا ژن و زهلامان دهرکهفتین، د گهلهک کۆمەلگههین دیتژی دا بهرچاف دکهن بو نمونه:

۱: ژ لایئ دهنگیقه: (دهنگی ژنان باهرا پتر تیزتر و بلندتره ژ دهنگی زهلامان ئەفهژی دزفریتهفه بو هویین بایوئۆزی. ژن ب شیوهکی ئاشکراتر ژ زهلامان د ئاخفن واته پهیف و رستان ب شیوهیهکی ئاشکراتر ژ زهلامان ددرکینن) [نايف خرما، ۱۹۷۹: ۲۴۰-۲۴۱]. (فهريژا لهره یان لقینا ژین دهنگی یین ژنان پتره ژ یین زهلامان واته بو ژنان د بهرفرههیا ۱۰۰-۴۰۰ و بو زهلامان د بهرفرههیا ۲۰۰-۸۰ لهره د چرهکهیهکیدايه) [هادسن، ۱۳۷۸: ۵۳۶]. ئەفهژی دبیته ئەگهري هندئ کو ئاوازه د ئاخفتنا ژناندا پتربیت ژ یا زهلامان.

۲. ژلايى بكارهينانا پهيئانفه: هر وهكى دياره ژن و زهلام د هندك بواراندنا شارهزانه كو پتر ب وانفه گريداينه يان پتر سهردهريى تيدادكهن. لهورا دى بينين هر رهگهزهك ل دويث شارهزابوونا وى دبوارهكيدا پتر وشا ژ رهگهزى ديتز بكاردهينيت بو نمونه (د كومهلگهها ئهمرىكا باكوردا پشتى كو فهكولين ل سهر هاتيهكرن دياربوو كو ژن پتر زهلامان پهيئيت همهرهنگ ژ بو رهنگان ب كاردهينن ئهفه زى وى چهندي ناگههينت كو شيانا ديتن يان ههستپيكرنا ژنان ژ بو رهنگان ژ يا زهلامان پتره بهلكى ژ بهر هندييه كو ژن پتر سهردهريى ل گهل رهنگان دكهن لهورا دى بينين كو نافين جياواز ژ بو رادا هر رهنگهكى بكاردهينن) [ويليهم نوگرادى و هندهكپن دى، ۱۳۸۴: ۵۳۸]. (هروهسا ههمان تشت ل دهف زهلامان ههيه بو نمونه زهلام پتر نافى ترومبيلان دزانن و ئهفه زى ژ بو شارهزابوونا وان د فى بواريديا دزفريت. بهلى ب شيوهكى گشتى پهيئيت زمانى ژنى پترن ژ پهيئيت زمانى زهلامى). [هادسن، ۱۳۷۸: ۵۳۶]

۳. ژ لايى بكارهينانا شيوئ ستاندر: د گهلهك فهكوليناندا دياربوويه كو ژن پتر ژ زهلامان ههزدهكهن ب شيوهكى ستاندر باخفن يان ئاخفتنا خو نيژيكى زمانى ستاندر بكهن [تراديگيل، ۱۳۷۸: ۱۱۲]. نهگهريى ئهفى چهنديى ژى ژ بو گهلهك هوكاران دزفريت ئهوژى ئهوه كو (ژن ههستيارترن ژ زهلامان د ئاخفتنا خودا واته كومهلگهه ل سهر ژنان دسهپينيت كو رهفتارهكا جوان ههبيت، ئهفهزى د زمانيدا رهنكددهتهفه ههروهسا ئهه وپوئى كو ژن ژ بو پهروهدهكرنا زاروكان دگيرن ل سهروان دسهپينيت، كو جوان باخفن يان وهسا زاروكى خو فيرى ئاخفتنا جوان بكهن كود پاشهروژيدا شيوازهكى ئاخفتنى يى جوان ههبيت د كومهلگههيدا...هتد) [جين نايچسن، ۱۳۸۰: ۱۸۲].

زمانى كوردى زى ل گهل جورى دوى ژ جوراوجوريا زمانيين نافبرى دهيتته پولين كرن و د هندك خالاندا ئاخفتنا ژن و زهلامان ژ ههفجودادبيت بو نمونه ((پياو و ژن جياواز قسه دكهن. ههندي وشه له فهرههنگى پياودا نييه و (وهك: بهساقه، گيانه، دايقى بمرى، جگهرهكيش دائهنيشم، باوانت شيوى، سهري زمانت به برين جى، سكت ئهسووتى...هتد) جنيويش له لاي پياو زياتر بهكاردى. له ئاستى تريشدا) ئاستى دهنگ) (رسته سازيشدا) زمانى پياو له زمانى ژن جيا دهكرتتهوه. جگه لهمهش شيوازى قسه كردنمان له گهل ژن و پياودا جياوازه، بو نمونه، ئاساييه به ژن بوتري. ((ئهمرو له روژان جوانترى))، بهلام به پياو واناوترى)) [محمد معروف فتاح، ۱۹۹۰: ۱۰۴].

پيشه نيك ژ ئهوان هوکارين گرنکه، کو دبته ئه گهرئ پهدابوونا شيوازين زمانين تايبهت. ئاشکرايه کو د ههر کو مئه لگه هه کيدا پيشه و کارين جودا هه نه و ههر که سهک سهر ب گروپه کئ کاريقه يه، بو نمونه (نوشداري، ئه ندرزياري، دارتاشي... هتد) و ههر پيشه يه که هه لگرئ زمانه کئ تايبهته مه به ستا مه ژ وی زمانى ئه و زارافين تايبهت ب کار و بسپوري يقه نه و سيسته مئ کارکرنئ و هه بوونا پيشه يان ژ کو مئه لگه هه کئ بو يا ديتر ده يته گو هو پرين. ئه فه زى کار تي کرنى ل زمانئ تاکه که سين ئه وئ کو مئه لگه هئ دکهت. نمونه يه که بهر به لاف يا ره نگفه دانا پيشه يان ل سهر زمانى د وه لاتئ (هندي) ده يته ديتن (له هجه پيشه يه کان له و ناوچانه ي که رژيمى تايقه گهرى تيدا هه يه زور زور ليکجيا ده بنه وه (rejime des costes) له ويدا ههر چينه پيشه يه کئ تايبهت ده گريت به ده ستوه تا پشتى پشتيان نايگورئ ههر ئه و پيشه ده کات و کهس ناتوانئ وازى لي بهينئ و نه وه کانين ناتوانن پيشه يه کئ تر بکهن. ههروهک زور له وه لاتئ هيندا هه يه، پيشه ي خويان هه لده بزي رن ده توانئ پيشه يه کئ جي بهي لئ و بجيته پيشه يه کئ تر، به مه وه چينه کو مئه لايه تيه کان شارد رانه وه و وونبوون. له م ميلله تانه دا له هجه پيشه يه کان چوونه پال يه کتر و هه نيکيان چونه زي ربارى يه کتر جيا وازى نيوانيان که م بو وه وه که م ده يته وه و مومه يزاتيان لاواز ده يتئ) [عه لى عه بدولواحد ئه لوافى، ۲۰۰۷: ۲۱۰]. چيدببت جورا و جوريا زمانئ پيشه يى ل وه لاتئ (هندي) نمونه يه که بهر به لافببت ژ ئه فئ دياردئ به لي پيدقيه ژ بير نه که ين کو ل ههر وه لاته کئ سيسته مئ کارکرنئ و جورين پيشه يان ژ هه فچودانه و ئه ف جوره جورا و جوريا زمانى ل ههر وه لاته کئ بهر چاف دکه قيت. کو مئه لگه ها کوردى زى نيکه ژ ئه وان کو مئه لگه هين کو ئه ف ديارده ب ئاشکرايى تيدا ده ردکه قيت و ئه ف چه نده ل پشکا سيين ب دريژى دئ ه يته باسکرن.

۳-۳-۱- پيناسه و چه مئى زمانئ پيشه يى:

زمانئ پيشه يى ب گه لهک شيوه يان هاتيه پيناسه کرن کو هه مئ نيك مه به ست دگه هينن بو نمونه (شيوين ئاخفتنئ، ئه ووين گريدايى ب کارين تايبهتفه) [ويليه م ئوگرادى و هنده کين دى، ۱۳۸۴: ۵۴۹] يان (باهرا پتر ههر پيشه يه کئ تايبهت و ديار زارافين تايبهت ب خو فه هه نه کو بيدقياتيا نه وى پيشه يى ب جه ده ينيت کو دبيزنه ئه فان په يقين تايبهت زمانئ پيشه يى) [ئادريان ئه کمجيان و هنده کين دى، ۱۳۷۲: ۲۲۹] يان ژى ئه فئ دياردئ ب ديا ليکتين پيشه يى ناف دکهن ((ههر پيشه يه که خاوه نئ شيوازى ئاخوتنى خو يه تئ، که به هو يه وه، له گه ل ئاخوتنى پيشه کانئ تر جيا دکريته وه، بو نمونه پزيشک، فيتهر، ئه ندرزيار، ماموستا، کريکار، ..... هتد. هه ريه که يان کو مئه لئ وشه و زاراوه به کار ده هينن، که تايبهته به ئاخوتنى خو يانه وه)) [سه لام ناوخوش، ۲۰۰۹: ۷۱] ب شيوه کئ گشتى زمانئ پيشه يى ئه وان هه مئ زاراقان ب خو فه دگريت کو تايبهت بيت ب بواره کئ

کارکرنی یان بسپوریه کی فه و واتایا ئه فان زاراقان ژ بو خه لکی دیتر کو د ئهوی بواریدا کار ناکهن یا ئاشکرانینه.

۳-۳-۲- زاراقی زمانی پیشهیی:

زمانی پیشهیی ب (جارگون Jargon) دهیته نافکرن. ئهف په یقه ژ زمانی فره نسی هاتیه ودرگرتن. ئهف په یقه بو جارا ئیکی ل سه دی سیزدیدا د چاپمه نیاندا ب واتایا زمانی نه دیار یان لیل پهیدا بوو. نوکه د ئینگلیزییدا ب واتایا زمانی (مزاوی / نادیار و تایبهتی) په یقین تایبهت د بواره کیدا بکاردهیت. زاراقه کی دیتر ژی بو زمانی پیشهیی بکاردهات، ئه وژی (کینت cant) بوو، کو د ئینگلیزییدا ل دهستیکا سه دی شازدی پهیدا بوو و ل دهستیکی ب واتایا شیوازی ئاواز گوتنا قهره چان بکاردهات یان زی بیروبو چوونه کا دیتر هیه کو دبیزیت، چیدبیت ئهف په یقه ژ فره نسی هاتبیت کو د سه دین نافیندا وهکی کاره کی ژ بو وهسفرنا ئاواز گوتنا دهروشان بکاردهات. چه مکین ئه فان زاراقان واته (کینت) ل گهل (جارگون) و زاراقه کی دیتر کو (ئارگوت argot) ه د بواری زمانی پیشهیییدا بکاردهاتن و ژ لای بکارهینانیقه تیکه لی هه فبوون و بو ئه گهری دروست بوونا لیلی، له ورا زاراقه کی نوی یی دیتر ب ناقی (زمانی لوهکی) ب واتایا دیالیکتا کومه لایه تیا پیشهیی پهیدا بوو کو هه می زاراقین ل سه ری ئامازه پیهاتیه دان ب خوقه دگرتن [ویلیم ئوگرادی و هنده کین دی، ۱۳۸۴ : ۵۴۹-۵۵۰].

۳-۳-۳- رولی کومه لایه تی زاراقین پیشهیی:

سه ره رای رولی سه ره کیی زمانی پیشهیی کو دهربرینی ژ زمانی گروپه کا کاریبا دهست نیشانگری دکهت دی بینین کو په یقین پیشهیی ب کیمیشه ب ریکا سی مه بهستی کومه لایه تی ژ لای ئاخفتنکه رین و یقه دهیته بکارهینان کو ئه وژی ئه فنه:

۱. زمان و په یقین پیشهیی دشین رولی زمانه کی مزاوی بگین ژ بو قه شارتنه بابته کی واته دبنه ریگره ک کو که سین دیتر تینه گهن، په یقا فره نسیا (argot) هنده ک جارن هاوواتایا په یقا (jargon) ه بو ئه فی مه بهستی بکاردهیت.

۲. هنده ک جارن په یف و زمانی پیشهیی دشین ببنه ئه گهری سفکرنا واتایین نه په سه ند یان کو نه و واتایین ژ لای خه لکیفه نه جهی رازیبوونینه نمونه بو ئه فی مه بهستی د زمانی ئینگلیزییدا بریتیه ژ preowned car جهی په یقا used car, pas away ل جهی په یقا die و هروسا Department of defence ل جهی Department of war بکاردهیت.

۳. بکارهينان و زانينا ئهفان زاراقان ريکه که بو ئهندامبوونى د گروپه کيدا. ئه و په يقين پيشه يى ژ بلى هندى کو مهبهستين ل سهرى ئامازه پى هاتيه دان ب جه دهينن، هه لگرى ئارمانجه کا ديترن کو چيدبيت ل ژير دهسته لاتا مروقى نه بيت. ئه وژى نيشانده رى ئهندامبوونى د گروپه کيدايه in-group marker. ئه فه دبته ئه گهرى هندى کو ئهندامين گروپه کا پيشه يى، هه فدوو ژ شيوى ئاخفتنى بنياسن تايه تمه نديا ئهندامين گروپه كى چ يونيفورم واته جل و بهرگين تايهت ب كاريقه بيت، چ ناسناما كاري بيت دبته ئه گهرى هندى کو ئهندامين ئه وى گروپا كاري ههست ب ئيگرتن و هه قبه ستيه كى بكن [هادسن، ۱۳۷۸: ۴۸۲]. د فيريدا هاته دياركرن كو چيدبيت په يقين پيشه يى ب تنى د بواري كاركرنى يان پيشه يه كيدا بكار نه هين، بهلكى ژ بو هندهك مهبهستين ديتر كو ل سهريدا ئامازه پيا هاته دان بكار دهينن. ئه فه ژى ژ بو ئه وى چهندي دزفريت كو ل دهستپيكي چه مكي زماني پيشه يى نه هاته دياركرن و ل گه ل چه مكين ديتر وهكى زماني فهشارتى تيكل بوو. ئه فه جوړه زمانه ژى هندهك جاران د ناقبه را هندهك كه ساندا بكار دهيت ب مهبهستا وى چهندي كو چ كهس د ئاخفتن و مهبهستا ئه وان نه گه هن. تيکه لكرنا ئهفان چه مكن ل گه ل هه فه ژ بو ئه وى چهندي دزفريت كو زاراقين پيشه يى و زماني فهشارتى هه ر دوو ژ بو خهلكى نه دروون و ئاشكرانه.

۳-۴- ئاستى خواندنى:

هوکاره كى دى يى گرنگ كو كارتيتكرنى ل ئاخفتنى دكهت و هه تا رادهيه كى دبته ئه گهرى ئه وى چهندي كو شيوازين زماني يين جودا جودا دروستبين ئاستى خواندنپيه. سهره را يى ئه وى چهندي كو خواندن كارتيتكرنى ل سهر ئافاكرنا كه سايه تيا مروقى دكهت، دى بينين هوكارى ناقبرى كارتيتكرنا خو ل سهر ئاخفتنا مروقى ژى هه يه.

(هه بوون و نه بوونا خواندن و رادا وى دشيت هه تا رادهيه كى شيوهيه كى زماني يى تايهت ل ده فه مروقى دروستبكهت يان ب دهربرينه كا ديتر جوړى ئاخفتنا مروقى رهنگفه دانا پلا خواندنپيه و پلا خواندن نوينه راتيا پلا چينه كا چكاكيا تايهت دكهت) [محمد رضا باطنى، ۱۳۸۵: ۸۰-۸۳].

(د هندهك فهكولينين كومه لايه تيدا هاتيه ئاشكرارن، كو ئه و كه سين خواندنا خو د ساليين دهستپيكيديا هيلايه يانژى نه خوينده وارن، ئه فه خودان شيوازه كى ئاخفتنى يى جياوازن ژ ئه و كه سين كو خواندنا خو هه تا قوناغين بلند بريه سهرى، ئاشكرايه ئه و كه سين كو باهرا پتريا ده مى خو بو خواندن ته رخانده كن يان هه مى ده مان سهره دهر يى ل گه ل په رتوكان دكهن ئاخفتنا وان ب ريك و بيكتر و جوانتره و هه لگرى زاراقين هه مه رهنگتره، ئه فه ژى دزفريته فه ل سهر كارتيتكرنا زماني نفيسيلى ل سهر ئاخفتنا وان. بو نمونه هندهك كهس گازندان ژ پروفيسوران دكهن كو بو

چی ب زمانی نقیسینی د ئاخفن. ئەفەژی دزقریتە ل سەر کارتیکرنا زۆر یا خواندنی ل سەر ئاخفتنا وان) [جورج یول، ۱۳۸۵، ۲۸۰-۲۸۱].

د هەر کۆمه‌لگه‌هه‌کیدا کهسین خویندهوار و نه‌خویندهوار هه‌نه. گه‌له‌ک جاران ده‌می گوئی خو ددهینه ئاخفتنا کهسه‌کی دی ئەف چهنده دیاردبیت کو ئاستی وی یی خواندنی هه‌تا چ رادهیه‌کییه. د کۆمه‌لگه‌ها کوردهواریدا ئەف دیارده ب زۆری به‌رچاقدبیت بۆ نموونه د کۆمه‌لگه‌ها کوریدا دیاردا نه‌خویندهواریی دبیته ئەگەر کو کهسین نه‌خویندهوار شاره‌زایه‌کا باش ل سەر فۆرمی هنده‌ک په‌یقان و درکاندا وان نه‌بت له‌ورا دی بینین ئاخفتنا فان کهسان هه‌لگری هنده‌ک په‌یف وزارافانه کو ب خه‌له‌تی دهینه درکاندن ئەفە ژ ی بۆ ئەوی چهندی فهدگهریت، کو پیکهاتا فۆنه‌تیکا هنده‌ک په‌یقان نزانن یان هنده‌ک په‌یقین نوی یین زانستی هه‌نه کو د درکاندا واندا شاره‌زا نین بۆ نموونه:

ئە حلام=ئەلحام

قه‌ره‌بالغ=قه‌ره‌باغل

ئوتوماتیک= ئوتوفه‌تیک

دیسان جوړی خواندنی ژی کارتیکرنی ل سەر ئاخفتنی دکهت بۆ نموونه ئەو کهسین کو خواندنا وان ب زمانی عه‌ره‌بی بوویه گه‌له‌ک په‌یقین عه‌ره‌بی د ئاخفتنا خودا بکاردهین کو ئەفە ژی دزقریتە ل سەر رهنگه‌دانا ئەو زمانی کو پی دخوینن و دنقیسن یان هه‌که‌ر ب زمانی ئینگلیزی خواندین رهنگه‌دانا زمانی ئینگلیزی دی ل سه‌ژ زمانی وان دیار بیت و گه‌له‌ک په‌یقین ئینگلیزی د ئاخفتنا خودا بکاردهین بۆ نموونه په‌یقین وه‌کی (by, hi, see you, ok, really) به‌ردهوام بکاردهین یان ئەگەر کهسه‌کی پسپور د بواره‌کی تایبه‌تدا وه‌رگرین دی بینین جور و پسپوریا خواندنا وی د ئاخفتنا ویدا رهنگه‌دده‌ته‌فه بۆ نموونه شیوی ئاخفتنا توره‌فانه‌کی کو پسپوری د بواری ئەدبیاتاندا هه‌بیت جودایه ژ کهسه‌کی دیتر واته شیواز و ده‌برینین جوان و په‌یقین جوان د ئاخفتنا خودا بکاردهینیت، هه‌ر ب ئەفی رهنگیه کو ئاستی خواندنی کارتیکرنی ل زمانی مروقی دکهت.

ئاشكرايە ھەر كەسەك ب دريژاھيا ژيى خو شيوازين جودايين ئاخفتنى بكاردهينيت. ئەف چەندە ژى بۇ ئەوئ راستىي دزفريت كو زمان بەردەوام د گوھورپيندايە و ب دريژاھيا ژيى مروفي گوھورپين ب سەر زمانيدا دەيت، واتە چەنداييەتيا ژيى ھەر كەسەكى د ئاخفتنا ويدا رەنگدەتەفە. ((زمان بە پى ي تەمەنى قسەكەر دەگوړئ. ئەم گوړانە دەگەرئتەوہ بۇ ئەوہى كە زمان بە فيربوون لە نەويەكى بۇ نەويەكى تر دەروات و ئەم فيربوونەش ھەرچەندە لە تەمەنى شەش سالى ساواكە دا تەواو دەبى كاتى دەوئ وبە چەند قۇناغئكدا تيپەر دەبى. ھەموو كەس ھەست بەوہ دەكات كە ھەرە پيرەكان وەك ھەرە گەنجەكان قسە ناكەن و بوشاييەكى زمانى لە نيوان نەوہكاندا ھەيە)) [محمد معروف فتاح، ۱۹۸۴: ۱۰۳-۱۰۴]. ھەلبەت دابەشكرنا ژيى مروفي ل دويف ئەو شيوازين جياوازين كو تاكە كەس ب دريژاھيا ژيى خو بكاردهينيت ب ساناهى نينە، بەلى ب شيوہكى گشتى د شياندايە سى قۇناغئ سەرەكى د ژيى ھەر تاكە كەسەكىدا دەستنيشان بكەين كو دبنە ئەگەرئ پەيدا بوونا شيوازين جياوازين زمانى، ئەوژى ب ئەفى رەنگيە (قۇناغا زاروكىي، قۇناغا گەنجي، قۇناغا پيراتيى) بكارهينانا زمانى د ئەفان سى قۇناغئ نافريدا تايبەتمەنديين خويين ھەين كو دى د چەند خالەكاندا دياركەين:

۱-۵-۳- قۇناغا زاروكىي: زمانى زاروكى د ئەفى قۇناغئدا ھەلگري ئەفان تايبەتمەنديانە:-

أ. (زاروك ل دەستپيكا وەرگرتنا زمانى ب تنى فيرى بنەرەتى زمانى دبن، لەورا ھژمارەكا كيم ژ ياسا و دەستورين زمانى ل گەل ھژمارەكا كيم ژ پەيقان د ئاخفتنا واندا بەرچاقدبن. ئاشكرايە ل گەل كرياتا فيربوونى و زوربوونا پەيوەنديين كۆمەلایەتيين وان ھەروەسا ل گەل وەرارا ميشكى ھىدى ھىدى ئاخفتنا زاروكان ژ لايى پەيقانقە و ژ لايى ياسا و دەستورين زمانيقە بەرفرەھتر و ئالوزتر ليدهيت) [مەھدى مشكوه الدينى، ۱۳۸۴: ۸۴].

ب. (ژ بەرگو زاروك ب ريكا فيربوونى زمانى ژ نەفيين بەرى خو وەردگرن د ئاخفتنا واندا ھندەك بەيف و پيکھاتين زمانى يين نوى پەيدادبن، ئەف پيکھاتين نوى ئاخفتنا زاروكى ژ ئاخفتنا نەفيين پيش ويدا جودادكەت. بۇ نموونە ھندەك تايبەتمەنديين دەنگى و ريزمانى ھەروەسا پەيفين تايبەت د ئاخفتنا زاروكاندا دەينە ديتن ئەوئ چەندئ ديار دكەت كو زاروك د كرياتا فيربوونيدا وەراريكەن مينا دركاندنا نەتەواو يا ھندەك دەنگان مينا دەنگين [س]، [ر]، [ژ] ھەروەسا زاروكان شيانين وئ چەندى نينن كو ب دروستى كونترول ل سەر واتايا ھندەك پەيقان بكن) [مەھدى مشكوه الدينى، ۱۳۸۴: ۸۴-۸۵].

ج. زاروك باھرا پتر پەيفين سادە بكاردهينن و گرنگي ددەنە بەشى نافی پتر ژ بەشى كارى ھەروسا زاروك پەيفەكى ب تنى بۇ مەبەستين جياواز بكاردهينن و واتايا ئەو پەيفين كو زاروك

بكاردهين د دهستنيشانكرينه يان ههست پيكرينه واته نافي ئهوان كههستانه كو دزينگهها دهورو بهريين واندا ههنه. ئهه رستين كو زاروك بكاردهين سادهنه ژ پهيفهكي يان ژ دوو پهيفا پيك هاتينه واته زاروكان شيانين هندئ نين، كو رستين ليكداي و ئالوز بكار بهينن [كمال بشر، ب.م: ۲۰۵-۲۰].

د. زمانى ههه تاكه كهسهكي ب دريژاهيا ژيى وي دهيته گوهورين بهلى گوپيتكا گوهورينا زمانى دقوناغا زاروكييدانه [نايف خرما، ۱۹۷۹: ۲۳۸].

۲-۵-۳- قوناغا گهنجيى: د ئاخفتنا گهنجاندا پيكهاتهيين ريزمانيين ئالوز ههروهسا هژمارا زور يا پهيفان دهيته ديتن واته ئهوين د ئهفي قوناغييدا دزين د ئاخفتنا خودا رستين دريژ ب پيكهاتهيين ريزمانيين جوراوجور بكاردهينين. سهريبارى ئهوي چهندي دركاندنا نهتهواو ئهوا ل دهف زاروكان ف بهر چافدكهفيت د ئاخفتنا واندا ناهيته ديتن. گهنجان پيچهوانهه زاروكان شيانين ئهوي چهندي ههنه كو ل دويش بارين كومه لايهتيين تايبهه شيوازين تايبهه و گونجاي بكاربهينن [مهدي مشكوهالديني، ۱۳۸۴: ۸۴]. ههروهسا د ئاخفتنا گهنجاندا هندهك پهيف بهردهوام دهينه بكارهينان كو د ئاخفتنا زاروك و بيراندا ناهينه ديتن ئهوژى هندهك پهيفين تايبههتن كو د شيوازي ئاخفتنا چينهكا تايبهه (slang) دا بكاردهين [هادسن، ۱۳۷۸: ۵۳۴].

۳-۵-۳- قوناغا پيراتيى: ئهه كهسين پير د ههه كومه لگههكييدا نمونهيهكا هههه باشن بو بكارهينانا شيوازين جوراوجورين ئاخفتني، ئانكو د ئاخفتنا ئهه كهسين كو د ئهفي قوناغييدا دزين ئالوزيا پيكهاتا ريزمانى يان ئاخفتني، ههروسا بهرفرههيا هژمارا وشان بهرچافدكهفيت. ديسا د شياندايه ئاماژي ب ئهوي چهندي بدين كو ئاخفتنا وان يا پارازتیه، مهبهست ژ ئهفي چهندي گوهورينين كيم ب سهه فهرهنگا وشا و ريزمانا زمانى واندا هاتيه. ههروهسا بهرفرههيا بكارهينانا شيوازين جياواز ل بارين كومه لايهتيين جياواز د ئاخفتنا واندا دهيته ديتن [مهدي مشكوهالديني، ۱۳۸۴: ۸۵]. كهسين پير پتر شارهزايي ل سهه پهيفين كهقنارين زمانى ههيه ههروهسا زمانى ئهه كهسين پير كيمتر گوهورين ب سهه رداهاتيه و پهيفين نوي يين سهردهمي كو د زمانيدا دهيته بكارهينان د ئاخفتنا ئهواندا ب كيمي دهينه ديتن. ئهه ههههسي قوناغين تهههني يين مه دياركرين كاريگهريي ل سهه زمانى تاكهكهسي دكهه ب ئهوي شيوهه كو دهمي گوهداريا ئاخفتنا كهسهكي بهيتهكرن د شياندايه ژيى وي بهيته دهستنيشانكرن.

نژاد نیک ژ ئەوان ھوکارانە کو ژ لایئ ھندەك فەكولەرانفە بو دەستنیشانكرنا جوراوجوریا زمانی ھاتیە باسكرن. پیکفە گریډانا نەژادی ب زمانیفە بابەتەكی ھەستیارە ژ بەر کو ھزرین جیاواز دەربارە فی بابەتی ھەنە بو نمونە ھندەك فەكولەر مینا (ھادسن) یان (نایچسن) ھوکاری نافرێ ب ھوکارەكی سەرەکی ژ بو پەیدابوونا شیوازیڤ جیاوازیڤ ئاخفتنی دھژمیرن. ل فیڤرئ ئەگەر تەماشایی بوچوونا (ھادسن) ی بکەین ئەو چەندە دئ دیاربیت کو نەژاد ھوکارەكی سەرەکیە بو پەیدابوونا جوراوجوریا زمانی، بو سەلماندا ھزرا خو ژ ی کۆمەلگەھا زمانی ئینگلیزی کرێە نمونە ھەرودکی فەكولەرئ نافرێ دیاردکەت کۆمەلگەھا زمانی ئینگلیزی ژ سی گروپین مەزنیڤ نەژادین ژیکجیاواز پیکھاتیە ئەوژ ی بریتیه ژ (ئەمریکین ئەفریقی، ئەمریکین ئیسپانی، ئەمریکین ئەوروپی) ئەف ھەر سی کۆمەلین نافرې ب شیوازیڤ جودایین زمانی ئینگلیزی د ئاخفن. ئاخفتنا ھەر نیک ژ فان گروپین ژ نەژادین ژئیکجودا تایبەتمەندیڤ خو یڤن ھەین. د فیڤردا (ھادسن) گەلەك داکوکی ل سەر پیکفەگریډانا نەژادی ب زمانیفە دکەت بەلئ ئەگەر تەماشای بیرو بوچوونین زانایین دیتر بەیتەکرن دئ دیاربیت ئەفئ ھزرئ پەسەندناکەن بو نمونە (دی سوسپ) ل گەل ئەوئ ھزرئ نینە، کو نەژاد ب زمانیفە بەیتەگریډان وەکو دیاردکەت (شاشیەکا مەزنە ئەگەر زمان ژ ی وەکی ھەر تایبەتمەندیەکا نەژادیا دیتر مینا رەنگئ پیستی یان شکلی قافا سەری.. ھتد، بەیتە ھژمارتن) [دیسوسپ، ۱۳۸۲: ۲۸۱-۲۸۲]. دیسا فەكولەرەكی دیتر مینا (ترادگیل) نمونین زۆر دەینیت داکو ئەوئ چەندی ب سەلمینیت کو زمان و نەژاد پیکفە ناھینە گریډان) چ پەیوەندیەکا ئیکسەر و پیدفی د نافرەرا زمانی و نەژادیدا نینە، ھندەك تایبەتمەندیڤ زمانی ب گروپەکا نەژادیا تایبەت دەیتە گریډان بەلئ ئەف چەندە ژ ی بو ھوکارین کۆمەلایەتی دزفرتە فە ([ترادگیل، ۱۳۷۶: ۷۱-۷۲].

(بو نمونە ئەو کەسین پیست رەش کو گروپەکا نەژادی د ئەمریکادا پیک دەینن ب شیوازەکی تایبەت یی زمانی د ئاخفن کو دبیژنی (ئینگلیزیارەشان). ئەف شیوئ ئاخفتنا وان بو چینەکا کۆمەلایەتی-ئابوووریا کەفتی دزفرت کو د ئەفی وەلاتیدا ھەیه و باھرا پتریا ئەو کەسین پیست رەش سەر ب فی چینا کۆمەلایەتینە، ئانکو ئینگلیزیا پیست رەشان دیالیکتەکا کۆمەلایەتیە نەك دیالیکتەکا نەژادی. ھەروسا ئەگەر ئەم تەماشای ئەفئ کۆمەلگەھئ بکەین دئ بینین کو ھەمی کەسین پیست رەش ب ئەفئ دیالیکتی ئاخفن بەلکی ھندەك کەسین پیست سپی ژ ی یڤن ھەیین کو ب ئەفئ دیالیکتی د ئاخفن. د سەردەمیڤ کەفندا د ئەوئ باوەریدا بوون کو ئاخفتنا ئەو کەسین پیست رەش ل گەل ئەو کەسین پیست سپی ب ئەوئ چەندی جیاوازه، کو جیاوازیەکا تەنی و میشکی د نافرەرا ئەواندا ھەیه، بەلئ د فەكولینین ھویردا زانایان دیارکر کو ج جیاوازییا میشکی د نافرەرا نەژاداندا نینە و ئەو جیاوازیڤ تەنی کو د نافرەرا ئەواندا ھەنە کارتیکرنئ ل

زمانی وان ناکهت) [جولیا اس فالك، ۱۳۸۳: ۳۶۱-۳۶۲]. هه بوونا نه ژادین جیاواز د کۆمه لگه هیدا رهنگمه دانین خویین باش و خراب یین ههین به ئی ناهیته هژمارتن وهکی هوکارهکی سهرهکی بۆ پهیدا بوونا جوراوجوری د زمانیدا، بیروبوچونین گهلهک زانایان دیارکر، کو نه ژاد کارتیکرنی ل زمانی ناکهت و زمانی که سین پیست رهش کو دیالیکته کا کۆمه لایه تی بوو، ساده ترین نمونه یه بۆ سه لماندنا ئەقی راستیی.

۴- شیواز:

ژ بلی ئەو جوراوجوریا زمانی کو ژ ئەگه ری هوکارین کۆمه لایه تی په یادابن، شیوه یه کی دیتر ژ جوراوجوریا زمانی ههیه کو گریدایه بکارهینانا شیوین جودایین زمانی ژ لایئ تاکه که سیقه د دستودارین جودا جودایین کۆمه لایه تیدا.

(ئەو جوراوجوریا زمانی ئەوین ل دەستپیک ئاماژه پیهاتیه دان، گریداییبوون ب باری تاکه که سیقه د کۆمه لگه هی و دهمه کی دەستپیک ئاماژه پیهاتیه دان، مه به ست ژ باری تاکه که سی د کۆمه لگه هیدا ئەوه بۆ نمونه ره گه زئ ئاخفتنکهری چیه؟ سهر ب چ ده فهره کا جوگرافیه؟ ب چ کاره کیفه مژویله؟ یان باری وی یئ کۆمه لایه تی و ئابووری د کۆمه لگه هیدا د چ ئاست دایه؟ ئەف تایبه تمه ندیه هه می د گریداینه ب ئاخفتنکهری بخوفه، لی ئەف جوراوجوریا زمانی کول قیرئ دهیته باس کرن، گریدایه بکارهینانا شیوین جیاوازی زمانی، ژ بۆ مه به ستین جیاواز ژ لایئ تاکه که سه کیفه واته ئەف باره هه می دهمان د گوهورپیندایه و ئەف جوراوجوریا زمانی ب شیواز دهیته نافکرن) [محمد رضا باطنی، ۱۳۸۵: ۷۹].

ئاشکرایه، کو (بکارهینانا زمانی باهرا پتر چالاکیه کا کۆمه لایه تییه و کیم جارن تاکه که س ل گه ل خو د ئاخفت یان دنفیسیت یانژی گوهی خو دده ته خو، به لکی ئەفان هه می کریاران بۆ په یوه ندیکرنی ل گه ل خه لکی ئەنجام دده ت و رادی سهرکه فتنا تاکه که سی د په یوه ندیکرنیدا ب تنئ گریدایه ب نافه پروکا ئاخفتنیقه به لکی گریدایه ب شیوئ دهرپینا ویشه یه . د ههر بواره کی په یوه ندیکرنیدا ل گه ل خه لکی ئاخفتنا تاکه که سی دقیت ل گه ل ئەو باری تیدا دهیته گوتن بگونجیت) [جولیا اس فالك، ۱۳۸۳: ۸۱-۸۷]. شیواز د زمانیدا ب گه لهک شیوه یان هاتیه پیناسه کرن بۆ نمونه (ئەو تایبه تمه ندیه یا جوهره ک ژ کارهینانا زمانی ژ جورین دیتر جودا دکهت) [مصطفی لطفی، ب.م: ۱۹۸]، یان ((توانای هه لبراردن و چونه تی به کارهینانی که رهسته زمانیه دیارکراوه کانه، بۆ دهربرینی هه لویستیکی دیارکراو)) [شعبان شعبان احمد، ۲۰۰۲، ۱۸]. شیوازی تاکه که سی د ئاخفتنیدا په یوه ندی ب کۆمه لگه هیقه هه یه چونکی کۆمه لگه هه بریاری ل سهر په سه ندکرن و په دکرنا وی دده ت، ئەگه ر شیوازه ک ژ لایئ کۆمه لگه هیقه نه هاته په سه ندکرن ل وی

دهمی ئاخفتنکهر دبیته جهی گالته پیکنی یانژی دبیته ئهگهری هندئی ئهه و تاکه کهسی به رامبهر توره ببیت ژ بهر هندئی ههلبژارتنا شیوازی ژ لایهکیفه، گریډایه ب کومه لگه هیقه و ژ لایهکی دیتزه گریډایه ب بهریخودانی کومه لگه هی بؤ شیوین ئاخفتنی و ئه رکین وی قه [نایف خرما، ۱۹۷۹: ۲۳۴]. واته ههر کهسهک ل دویف ئهه و باری کو تیدا د ئاخفت د نافا کومه کا شیوازی ئاخفتنیدا ئیکی ههلبژیریت کو ل گهل نهوی باری بگونجیت ئانکو ههرکهسهک دکارهینانا شیوازی زمانیدا شارهزایه و رۆژانه هژمارهکا زور ژ شیوازی زمانی د پهیوهندیکنیدا ل گهل خه لکی بکاردهینیت، کو دبیزنه ئهقی دیاردی جوراوجوریا شیوازی و مه بهست ژ (جوراوجوریا شیوازی) نهوه کو د ریزمانا زمانی ههر تاکه کهسهکیدا ل بهرامبهر واتایهکی، چه ندين شیوین دهنگی هه نه یان ب دهربرینهکا دیتر د زمانی ههرکهسهکیدا ژ بؤ واتایهکی، چه ند دهربرینین جیاواز هه نه. واته د شیاندایه جوراوجوریا شیوازی ب ئهقی چه ندی بهیت ل قه لهمدان، کو شیوازی لایه نافه روکیفه ل گهل ئیک یه کسانن واته هه لگری واتایه کینه به لی ژ لایه روخساریفه ژ ئیک دجیاوازی و دقت ل گهل بارین جیاوازا بگونجن [نیل اسمیت، ۱۳۷۴: ۲۹۱].

ههر کهسهکی کو شیانین نهوی چه ندی هه بن شیوازی زمانی ب دروستی د بارین جیاوازی دا بکاربهینیت، د بنه رتدا شیانین په یوهندیکنی (communicative competence) هه نه و مه بهست ژ شیانا په یوهندیکنی نهوه کو ههر تاکه کهسهک د کومه لگه هیدا بشیت زمانی ب شیوی دروست و رهوان ب کاربهینیت. ئهق شیانین په یوهندیکنی ژی ژ سی جوره شیانان پیکدهیت کو ئهقی ل خوارینه:

۱. شیانین ریزمانی (grammatical competence): واته زانینا یاسا و دهستورین زمانی کو هه می ئاستین زمانی ژ دهنگسازي هه تا رسته سازی ب خوفه دگریت.
۲. شیانین ئاخفتنی (conversational competence): مه بهست ژی بنه مایین هه فکاریینه^۱ کو هه رتاکه کهسهک دقت د ئاخفتنا خودا پهیره و بکهت داگو به شداریه کا دروست د دانوستاندنیدا ل گهل خه لکی هه بیت.
۳. شیانین کومه لئاسیا زمانی (competence sociolinguistic): واته دقت نهو شیوین زمانی یین بؤ ئاخفتنی دهینه هه لبژارتن گرنگیا خو یا کومه لایه تی هه بیت و تاکه کهس زمانی ب بهرچا ف وهرگرتنا لایه نین کومه لایه تیقه بکاربهینیت. [هادسن، ۱۳۷۸: ۵۴۴]. ئهق شیانین مه باس لی کرین ل دهق ههر ئاخفتنکهرهکی کو ژ لایه کومه لایه تیقه پیگه هشتی بیت، دهینه

^۱ بؤ پتر پیزانینان بنیره: [سهلام ناوخوش بهکر، ب.م. ۵۷-۵۰] کو ژ بؤ پروسیسا په یوهندیکنی به حسی ههر جوار بنه مایان دکهت.

دیتن و ب هاریکاریا ئهفان شیانان، تاکهکس دکارهینانا زمانیدا یی ورده و شیوازین جوادیین
زمانی د بارین گونجایدا بکاردهینیت.

۱-۴ دابهشکرینن جیاواز بۆ جورین شیوازان:

شیوازین ئاخفتنی ب گهلهک جوران هاتینه پولین و دابهشکر دئی باسی هندهک
دابهشکران کهین کو ژ لایئ هندهک فهکوله رانقه هاتیه ئهجامدان بۆ نمونه:-

۱-۴ (شده فارع و هندهکین دی) ب ئهفی شیوهی شیوازی ئاخفتنی دابهش دکهت:
(شیوازی ئاخفتنی دابهشی دوو جوران دبیت ئهوژی شیوازی فهرمی و شیوازی نهفهرمیه.
مهبهست ژ شیوازی فهرمی ئهو شیوازی ئاخفتنییه کو د ئهوان بارین کومه لایه تیدا دهیته
بکارهینان، کو د فهرمی و رژدین واته ئاخفتنکه ههست ب ئهوی چهندی بکهت کو دفا ئاگه ه ژ
ئاختنا خو ههبت ژ بهرکو شیوازی ئاخفتنی گرنکیا خو یا کومه لایه تی ههیه. ئهف بارین کو ئهف
شیوازه تیدا دهیته بکارهینان گهلهکن مینا دانوستاندنهکا فهرمی یا کاری و چاچیکهفتن ل گه
کهسهکی کو ژ لایئ کومه لایه تیغه گرنک بیت یان ژی بۆ نمونه دهمی مروف بهرانبهری دادوهری
دئاخفتیت. شیوازی نه فهرمی ژی ئهو شیوازی ئاخفتنییه ئهوی د ژینگههین ئارامین کومه لایه تی
و ئاسایدا دهیته بکارهینان واته ئاخفتنکه ر ئازاده د ههلبزارتنا پهیف و شیوازی ئاخفتنا خودا بۆ
نمونه ئهف شیوازه ل دهمی ئاخفتن ل گهلهقالان یانژی ئاخفتن ل گهلهندامین خیزانی
بکاردهیت) [شده فارع و هندهکین دی، ۲۰۰۳: ۲۰۳].

۲-۱-۴ (جولیا اس فالک) شیوازی ئاخفتنی دابهشی سی جوران دکهت، ئهوژی بریتینه ژ:

۱-۲-۱-۴- شیوازی ئاخفتنا به لاف: (اللهجة العامية Colloquial)

مهبهست ژ شیوازی نافبری، ئهو شیوازی ئاخفتنییه ئهوی دهیته بکارهینان ل گهلهقالان
یان ب شیوهیهکی گشتی ئهو شیوازه کو باهرا پتریا خه لکی مفای ژی وهردگرن. د کهفتندا ئهف
شیوازه ب شیوازهکی نه پهسهند دهاته هژمارتن، چونکی د وی دهمییدا شیوازی فهرمی ب تنی
ژ لایئ کومه لایه تیغه ب شیوازهکی پهسهند دهاته هژمارتن، بهلی نوکه ئهف شیوی هزرکرنی
نهمایه، ئهفه ژی بۆ وی چهندی دزفریتهفه کو پادهیا فهرمیبوونا کومه لگههین نوی ب
بهراوردکرنا وان ل گهلهکومه لگههین کهفتندا کیتره [جولیا اس فالک، ۱۳۸۳: ۸۰]. ئهفه شیوازی دان
و ستاندنهکا ئاسایی و ئارامه کو ئاخفتنکه ب شیوهیهکی ئازاد د ئاخفتیت و ژ لایئ کومه لایه تیغه

یئ پەسەندە بەلێ د شیاندان نینه کول باری فەرمیدا بەیته بکارهینان [جولیا اس فالك، ۱۳۸۳: ۸۹].

۱-۲-۲- شیوازی کومهکا تایبەت (اللهجة العامية الخاصة slang)

هندەك جارەن ئەف شیوازە ل گەل شیوازی بەلأف کول مە ل بەری نوکە ئامازەپیدا تیکەل دبیت و ب زەحمەتە کول ئەم سنورەکی یان هیلەکی د ناڤهرا واندا دابنن، چ تایبەتمەندیی وەسا زی نین کول ئەم بدەینە پال هندەك پەیقان و ب شیوازی کومهکا تایبەت ب هژمیرن، بەلێ ب شیوازی گشتی شیوازی کومهکا تایبەت هندەك تایبەتمەندی یئ هەین کول د گریداینە ب پەیقن کومهکا تایبەتیفە، وەکی هەبوونا هندەك پەیقان ب هەمان واتایا د شیوازی بەلأف یان فەرمیدا، بەلێ جورین ئەو بارین کول ئەف پەیفە تیدا دەینە بکارهینان هەروەسا جە یان پلا کولمەلایەتیا ئەوان کەسان ئەوین ئەفان پەیقان بکار دەینن جیاوازە، هندەك جارەن زی بەران بەری پەیقن کومهکا تایبەتی هندەك پەیقن دیت ب هەمان واتا د شیوازی بەلأفدا دەینە دیتن، هەروەسا هندەك جارەن پەیفەك دوو رولا دگێریت کول یان ب کومهکا تایبەتی یانزی بەلأف دەیتە هژمارتن.

پیناسا پەیقن کومهکا تایبەتی وەکی هەر پەیفەکا دیت د زمانیدا ئاریشەیه. هندەك جارەن پەیقن شیوازی ناڤیری ب پەیقن لیل ژ لایئ واتایفە دەیتە ل قەلەمدان، بەلێ ئەف چەندە نەراستە. هندەك جارەن خەلك د وئ باوەریدا کول ئەف پەیفە سەرنج راکیشترن ژ پەیقن دیت، ئەف چەندی هەتا رادەیهکی راستیا خو یا هەیی، بەلێ ئەف سەرنج راکیشیه ب تنی بۆ ماوەیهکی دەستنیشان کری دزفریت کول ئەف پەیفە هیشتا یا نویه و تازەهاتیه د ناف زمانیدا و پستی ماوەیهکی دی سەرنج راکیشیا خو ژ دەستدەت و ئەف پەیفە بەرامبەر پەیقن کول د شیوازی فەرمی و بەلأفدا دەینە بکارهینان کیمتر جەئ ریز گرتنینه [جولیا اس فالك، ۱۳۸۳: ۸۰-۸۴]. ئەم دشیین د هەر زمانەکیدا ئەفان پەیقان ب بین بۆ نمونە د زمانی کوریدا د شیین ئامازی ب هندەك زاراقان بدەین کول دەربرینی ژ ئەفی شیوازی دکن مینا:

- توزوبایه

- خولیسەر

- ب قەلعه

- فرادکەت

ئەف شیوازه هەر ژ ناڤی وی دیاره، گو د باری فہرمیدا بکاردهیت، شیوازی ئاخفتنهکا جوان و ریکوپیکه و ئەو بارین کو ئەف شیوازه تیدا دهیته بکارهینان ب شیوهیهکی گشتی ئەفنه:

۱. دەمی چ هەفنیاسینهکا زۆر د ناڤهرا ئاخفتنکەر و گوهداریدا نهبیت.
۲. ژ بو ریز گرتن بو کەسی بەرامبەر دهیته بکارهینان.
۳. د وی دەمیدا دهیته بکارهینان کو ئاخفتنکەری حەز ب دەستفەهینانا ریزی ژ کەسین بەرامبەر هەبیت.
۴. د بارین فەرمیین تایبەتدا مینا کارین میری، وتارین گشتی،.....هتد [جولیا اس فالك، ۱۳۸۳:

[۸۹

۳-۱-۴- (مارتن جون) شیوازی ئاخفتنی دابهشی پینج جوران دکەت :

۱-۳-۱۴- شیوازی هسک:

د فیرەدا شیوازی ئاخفتنی گەلەک فەرمیە، ب وی رادی کو گرنگی ب نامادەبوونا گوهداری ناهیتەدان، چونکی ب هیج شیوهیهکی کاریگەری ل سەر دەربیرین ئاخفتنکەری ناکەت. روئی گوهداری د فیرەدا نیگەتیفە و نەشیت پشکداری د ئاخفتنیدا بکەت، واتە گوهدار هەر گوهدارە و ئاخفتنکەر ژ هەر ئاخفتنکەرە بو نمونە د وتارگووتن، پروپاگەندان، خاندنا هوزانان، هەر وەسا ل نواندن و شانوگەریان و چاپەمەنییدا بەرچاڤ دکەفیت. گوهداری چ چالاکیهکا زمانی نینە و گەلەک ب کیمی ئاخفتنا ئاخفتنکەری دبریت.

۲-۳-۱۴- شیوازی فەرمی:

د ئەفی شیوازیدا گوهداری بەشداریهکا کیم د ئاخفتنیدا هەیه. ئەف شیوازه د ئەوان وتاراندا بکاردهیت کو بو جەماوەری دەینه خواندن و گرنگیهکا گەلەک ب دەربیرین و ئەو تشتی دبیزن دەیتەدان بو نمونە ئەف شیوازه د بەرنامە و راگەهاندنا رادیو و تەلەفزیونییدا و د هەندەک کۆر و سمیناراندا بکاردهیت. د ئاخفتنا رۆژانەدا شیوازی فەرمی د ناڤهرا ئەوان ئاخفتنکەر و گوهداراندا دهیته بکارهینان کو په یوهندی د ناڤهرا واندا ژ لای پله و پایهیا کۆمه‌لایه تیغه ژ هەفدو دوبریت، وەکی ئاخفتنهکا د ناڤهرا فەرمانبەرەکی ل گەل ریفه‌بەری گشتیدا، یان هەزارەک ل گەل دەوله‌مەندەکی، هەر وەسا خزمەتکارەک ل گەل ئاغا یان مەزنی خودا، سەرباز ل گەل ئەفسەری خودا یانژی د خیزانەکا کونەپەرەست و ئایینیدا کو کۆر ل گەل بابی خوب

شیوازی فہرمی باخفتیت. ھەروەسا د سیستەمی پەرودەدەیی کەفندا ئاخفتنا د نابقبەرا ماموستا و خاندەفانیدا ب فی شیوازی بوو، واتە ب شیوەیەکی گشتی شیوازی فہرمی دووربوونا پەییوەندی د نابقبەرا ئاخفتنکەری و گوھداریدا نیشاددەت.

۳-۳-۱-۴- شیوازی راویژکاری:

ئەف جورئ شیوازی گەلەک نیزیکی شیوازی فہرمی و گوھداری بەشداریەکا بەرچاڤ د ئاخفتنیدا ھەییە و رولی ئاخفتنکەری و گوھداری دەیتە لیگگوھوۆرین. ئاخفتنکەر ب وردی پلانەکی بو ئاخفتنا خو ددانیت و خو ژ دەربرینن ئالۆز و رەق دویردئیخیت و مەبەستا خوب کورتی و ب دەربرینن ئاسایی دیاردکەت وەکی شیوازی ئاخفتن د نابقبەرا سەرۆکی ل گەل جیگری ویدا یانژی ل گەل وەزیر یان راویژکارین ویدا، ھەروەسا دەمی ریفەبەر ل گەل ھاریکارین خودا دئاخفتیت ئەفی شیوازی بکار دەینیت ئەفە ژ ی ل سەر پەییوەندی د نابقبەرا واند و جورئ دەستەلاتداریا وان دەینیت.

۴-۳-۱-۴- شیوازی ئاسایی (نە فہرمی):

ئەف جورئ شیوازی ئاخفتن د نابقبەرا ھەفالان یان د نابقبەرا کومەک ژ کەسین ناسیادا بکار دەیت ل دەمی باسی بابەتەکی سادە و ئاسایی دکەن. د فی شیوازیدا ئەو کەسین پشکداریی د ئاخفتنیدا دکەن پیدفی ب زانیارین پیشینە ھەنە سەبارەت ب ھەقدو و ھەروەسا ئەو بابەتی کول سەر دئاخفن. زمان د فی شیوازیدا زمانی ئاخفتنا خەلکی سادە و ئاساییە، ل گەل بکارھینانا ئەو دەربرینن کو تایبەتن ب کار، پیشە و گەفتگوویا ئاخفتنکەرانیفە، ئەگەرئەو کەسین کو پشکداریی د ئاخفتنیدا دکەن ژ چینا رەوشەنبیر ژ ی بن دئ ھەر ب شیوازی ئاسایی ئاخفن و ژ شیوازی فہرمی دویردکەفن. د فی شیوازیدا دان وستاندنەکا زۆر دەیتە ئەنجامدان و تیدا دووبارەکرن و بریارین بلەز و دەربرینن نەتەواو و بەرسقین ئیک وشەیی وەکی (نە، ئە) و ھیما و دەربرینن نە زمانی دەینە بکارھینان.

۵-۳-۱-۴- شیوازی ھەقالینی:

ریژا فہرمی د فی شیوازی ئاخفتنیدا ژ شیوازی دی کیمترە و باھرا پتریا دەربرینان د ئاساییە و ھیما و بزافا لەشی ژ ی ل گەل ئاخفتن دەینە بکارھینان. ئەف جورە شیوازی باھرا پتر د نابقبەرا ئەندامین گروپین بچوک یان خیزانەکا دەستنیشانکریدا بکار دەیت. رولی ئەفی شیوازی زیدەتر د گەھاندنا ھەست و سوز و دەرئێخستنا پەییوەندی کۆمەلایەتیا گەلەک نیزیکیا دەرکەفتیت نەک ژ بو گەھاندنا بیر و زانیاریان، بو نموونە ئەف شیوازی ل پەییوەندی د نابقبەرا

ههڙيناندا ل دهمي ل گهل ههڙدوو دناخفن دهيتته بكارهينان. يانزي د شيوازي ئاخفتنا د نافبهرا نهندامين گروپهكا تايبهتدا وهكي گروپهكا ميوزيكي، ياريكهريين گروپهكا وهرزشي، خوشهويست و نهندامين نيڪ خيزان،... هتد بكاردهيت. ههرحهنده ژ خيزانهكي بو خيزانهكا دي ژ بهر جياوازي كهلتور و رهوشهنبيري و شارستانيهتي دهيتته گوهورين [نايف خرما، ۱۹۷۹، ۲۳۲-۲۳۴].

۲-۴- هوکاريين کاريگه ل سهر گوهورينا شيوازي:

ب شيويهكي گشتي گهلهك هوکاريين دهرهکييين کاريگه هه نه، کو کارتتيکرنی ل ئاخفتنی دکهن و شيوازي ئاخفتنی ژ شيوازهکی بهرهڤ شيوازهکی ديتر دگوهورن. نهو هوکاريين کو کارتتيکرنی ل شيوازي ئاخفتنی دکهن گهلهکن و هه رهه کولهردکی شيابه هندهک ژ فان هوکاران دهستنيشان بکته، به لي ب شيويهکی گشتي سي هوکاريين سهرهکی ژ بو ئهڤي چهندي هه نه نهوژي پيکدهين ژ (بابتهتي ئاخفتنی، کهرستهتي دهربريني، پهيوهنديا کومه ئايهتي د نافبهرا ئاخفتنکه و گوهداريدا) [محمد رضا باطني، ۱۳۸۵ : ۸۷]. به لي هندهک زانايين ديتر کومهکا زور ژ هوکاران دهستنيشان دکهن مينا (نهو باري کو ئاخفتن تييدا دهيتته گوتن، زهمينه، نهو کهسين کو پشکداريي د ئاخفتنييدا دکهن، نارمانجا ئاخفتنی، ئاوازي ئاخفتنی، ريکي دهربريني، ياسا و ريسا) (Norm)، جوارچوڤي ئاخفتنی) [ويليه م ئوگرادي و هندهکين دي، ۱۳۸۴ : ۵۶۱-۵۶۲] يان زي بو نمونه ئامازي ب هوکاريين کومه ئايهتي وهکی (زيي ئاخفتنکهري، چينا کومه ئايهتي، کار و ئاستي خاندني... هتد) ددهن بو دهستنيشانکرنا هوکاريين کاريگه ل سهر گوهورينا شيوازي [مهدي مشکودهالديني، ۱۳۸۴ : ۸۴-۸۷]. ههرحهنده گهلهك بيروبوچونين جياواز هه نه ل سهر دهستنيشانکرنا هوکاريين نافبري، لي ب شيويهکی گشتي دي ئهوي دابهشکرنی باس کهين کو باهرا پتريا فهکولهران ئامازه پيدايه:

۱-۲-۴- بابتهتي ئاخفتنی:

بابتهتي ئاخفتنی نيڪ ژ نهوان هوکارانه کو دبته نهگه کو ئاخفتنکهري شيوازهکی ئاخفتنا گونجاي ل دهمي ئاخفتنی بكاربهينيت. که واته ژ بهر قي هوکاريه کو شيوازي وتارهکا ئاييني ژ شيوازي وتارهکا رامياريا دهمي ههلبزارتنی جياوازه و ديسا هه ژ بهر قي نهگهرييه کو نهڤ هه دوو شيوازين نافبري ژ شيوازي ئاخفتنهکا زانستي بو نمونه د کونفرانسهکی پزشکيدا جياوازه و ديسا هه ژ بهر قي نهگهرييه کو ههمي شيوازين سهری ژ شيوازين پيشکيشکرنا ياريهکا تهپايي بي جياوازه. واته ل قيري بابتهتي ئاخفتنی دهمي دهيتته گوهورين شيوازي ئاخفتنی زي ل دويف نهوان بابتهتان دهيتته گوهورين. نهم هند ل گهل نهفان شيوازان يين راهاتين کو نهڤي بابتهتي ب تشتهکی گهلهك ئاسايي دهزميرين و ب تنی نهڤ چهنده ل وي دهمي سهرنجا مه بو لايي خو

رادکیشن کو کہسک ب مہبہست یان بی مہبہست فان بکارہینانان ئہفان شیوازان د ئاخفتنیدا
تیکبدت وشیوازہکی بکاربہینیت کو ل گہل بابہتی ئاخفتنی نہگونجیت بو نمونہ دەمی
ئاخفتنکەرہک دەمی فہگوازتنا یاریہکا تہپایی، شیوازی وتارگوتنہکا بابہتہکی ئایینی
بکاربہینیت دی بیتہ جہی گالتہ بیکنی.

۲-۲-۴- پھیوہندییا کۆمہ لایہتیا د ناقبہرا ئاخفتنکەر و گوہداریدا:

تاکہ کہسین کو د کۆمہ لگہییدا دژین ژ لایی پلہوپایا کۆمہ لایہتییہ یەکسان نینن ئاست
یان پلا کۆمہ لایہتیا ہندہک تاکہ کہسان ژ یین دیتر بلندترہ یانژی بہروفاژی فی چہندی. گہلہک
جاران ئہم دشین ل دویف ئاخفتنا ئاخفتنکەری دەمی ل گہل گوہداری دئاخفتیت ہست ب
پلہوپایا وی یا کۆمہ لایہتی بکہین بو نمونہ ئہگەر گوہی خو بدہینہ کہسکی کو ب تہلہفونی ل
گہل کہسکی باناخفتیت و بیژیت (ئہگەر تو بیژی ئہز دی وی کاری ئہجامدہم) لی ئہگەر ہەر
ہمان کہس ب تہلہفونی دگہل کہسکی دیتر باناخفتیت و بیژیت (ئہگەر جہنابی ہوہ ئہمر
بکہن بی گومان ئہز دی ئہمری ہوہ بجہینم). د فیژیدا دیاردبیت کو ئاخفتنکەر د دانوستاندنا
تہلہفونییدا دکہفیتہ بہر دوو ئاستین کۆمہ لایہتیین ژ ہفجودا ئہف ہەر دوو رستہ ژ لایی واتاییفہ
د یەکسانن، بہلی رستا ئیکی دہربرینی ژ وی راستیی دکہت کو گوہدار ژ لایی پلا کۆمہ لایہتییہ
نزمتر یانژی یەکسانہ ل گہل ئاخفتنکەری، بہلی یا دوی دہربرینی ژ وی راستیی دکہت کو گوہدار
ژ لایی پلہوپایا کۆمہ لایہتییہ ژ ئاخفتنکەری بلندترہ. ہەر ئاخفتنکەرہک فییری ئہوی چہندی
بوویہ دا کو بگہہیتہ مہبہست و ئارمانجین خو پیدقیہ د ئیروسیسا پھیوہندیکنییدا ئہوی شیوازی
زمانی بکاربہینیت کو دہربرینی ژ پلہوپایان و باری کۆمہ لایہتی د ناقبہرا وی و گوہداریدا بکہت.

۳-۲-۴- کەرہستی دہربرینی:

مہبہست ژ کەرہستی دہربرینی ئہوہ کو ئایا زمان وەکی ئاخفتن دہیتہ بکارہینان یانژی
وہکی نفیسین. د ہەر زمانہکیدا د ناقبہرا ئاخفتن و نفیسینییدا ہندہک جیاوازی ہنہ کو پیدقیہ
بہرچاقبہینہ وەرگرتن. چہوانی و چہندیہتیا ئہفان جیاوازیان ژ زمانہکی بو زمانہکی دی دہیتہ
گوہورین، بہلی ب شیوہیہکی گشی جیاوازی د ناقبہرا ئاخفتن و نفیسینییدا ہیہ، چونکی ب
شیوہیہکی سروشتی نفیسینی گوہورینہکا زور ب سہرداناہیت، واتہ ئہو گوہورینین د ئاخفتنییدا
رویددہن د نفیسینییدا روینادہن. ئہم دشین ئہوان جیاوازیان د ئاستین زمانیدا دیاربکہین بو
نمونہ د زمانی کوردیدا دشین ئہفی جیاوازی د ناقبہرا ئاخفتن و نفیسینییدا د ئاستین زمانیدا،
دیار بکہین. ژ لایی دہنگسازییہ ئہگەر ئہم بہری خو بدہینی دی بینین کو ہندہک دہنگ د
ئاخفتنییدا دہینہ لادان:

نقيسين

پرسيار

ميھقان

ئاخفتن

پسيار

ميھقان

يان ژى ھندەك پەيھ يېن ھەين كو د ئاخفتنيدا ئەم بكار دەھينين، بەلئ د نقيسينيدا ب
كارناھينين وەكى :
ھەرە وەلى بە
توزوبايە

ئەف زاراقە و گەلەكېن دېتر وەكى فان زاراقان د شيوازي نە فەرميدا دەھينە بكارھينان يا
وەكى ل دەست پيكي مە ئامازە پيداي، د شيوازي بەلئ يان كومەكا تايبەتيدا دەھيتە بكارھينان.
د بواري رستەسازييزي دا جياوازيەكا زور د ناقبەرا ئاخفتن و نقيسينيدا ديار دبیت بۇ نمونە:

نقيسين: بەري خو بدە ئەوي دارئ.

ئاخفتن: بە خەدي.

د فيريدا ئاشكرايە كو گەلەك جاران د ئاخفتنيدا گەلەك پەيھ د رستيدا دەھينە لادان.

پشکاسی یی

لایه نی پراکتیکی فه کولینی، زمانی پیشه یی وه کو نمونه

- ۱- پیشه و کارین جیاواز د کومه لگه هیدا
- ۲- زمانی پیشه یی
- ۳- پولینکرنا پیشه یان
- ۱۳- پیشه یین نازاد
- ۱-۱۳- قوناغین پیشه یین نازاد و که فئاتیا وی د کومه لگه ها کورده واریدا
- ۱-۱-۱۳- قوناغی مهرداری
- ۲-۱-۱۳- قوناغی کشتوکالی
- ۳-۱-۱۳- قوناغی بازرگانی
- ۴-۱-۱۳- قوناغی پیشه سازی
- ۲-۱۳- میژووا پیشه سازی د کوردستانا عیراقیدا
- ۱-۲-۱۳- قوناغی نیوان ۱۹۵۸-۱۹۲۵
- ۲-۲-۱۳- قوناغی نیوان ۱۹۵۸-۲۰۰۳
- ۳-۲-۱۳- قوناغی نیوان ۲۰۰۳-۲۰۰۸
- ۳-۱۳- زاراقین هندهک ژ پیشه یین نازاد و پامانا وان
- ۱-۳-۱۳- جوتیار
- ۲-۳-۱۳- پاله
- ۳-۳-۱۳- نانپیز
- ۴-۳-۱۳- دارتاش
- ۵-۳-۱۳- ئاسنگه ر
- ۶-۳-۱۳- دروارکه ر/ خه یات
- ۷-۳-۱۳- پنیدوز
- ۸-۳-۱۳- سه ر تراش
- ۹-۳-۱۳- سه عه تچی
- ۱۰-۳-۱۳- زیرنگر
- ۱۱-۳-۱۳- زیقنگر

۱۲-۳-۱۳- کلیساز

۱۳-۳-۱۳- فیتەر

۱۴-۳-۱۳- باشنقیس

۱۵-۳-۱۳- شیوهکار

۱۶-۳-۱۳- شانۆفان

۱۷-۳-۱۳- موزیکژهن

۱۸-۳-۱۳- وینهگر

۲-۳- پیشهییڭ دوولایه‌نی (فهرمی- ئازاد)

۱-۲-۳- هندەك سەندیکاییڭ کاری ل باژیری دھوکی

۲-۲-۳- زاراقین هندەك ژ پیشهییڭ دوولایه‌نی و پامانا وان

۱-۲-۲-۳- نوشدار

۲-۲-۲-۳- نوشداری زاروکان

۳-۲-۲-۳- نوشداری نشته‌رگه‌ری ئەندامین زاووزی

۴-۲-۲-۳- نوشداری دل و هناقا

۵-۲-۲-۳- نوشداری ژنان

۶-۲-۲-۳- نوشداری نیشه‌رگه‌ریا گشتی

۷-۲-۲-۳- نوشداری فیته‌رنه‌ری

۸-۲-۲-۳- نوشداری ددان

۹-۲-۲-۳- ئەندازیاری کومپیوتەری

۱۰-۲-۲-۳- پاریزەر

۱۱-۲-۲-۳- رۆژنامەفان

۱۲-۲-۲-۳- ژمیریار

۱۳-۲-۲-۳- ئەندازیار

۲-۳- هەلسە‌نگاندنا زاراقین پیشه‌یی

۱. پیشہ و کارین جیاواز د کومہ لگہ ہیدا:

د پشکین نیکی و دویدا باس ل جوراوجوریا زمانی و جورین وی و ئەو ھۆکارین دبنہ ئەگەری پەیدابوونا جوراوجوریا زمانی ھاتەکرن. ئیک ژ ئەوان جوراوجوریا زمانی ھاتیە باسکرن، ئەو جوراوجوریا زمانی بوو کو ژ ئەگەری ھەبوونا پیشە یین جیاواز د کومە لگە ہیدا پەیدا دبیت. تشتەکی ئاشکرایە د ھەر کومە لگە ھەکیدە ھژمارەکا زۆر ژ پیشە و کارین جیاوازی یین ھەین، ئەف جورە پیشە یە و ھژمارا وان ژ کومە لگە ھەکی بۆ یا دیتەر جیاوازی و ئەف چەندە ل دویف ئەوی کومە لگە ھە دمنیت کا ھەتا چ رادە یەکی ژ لای تەکنۆلۆژی و رەوشە نیریقە پشکەفتیە ل چ ئاستەکی دایە، بۆ نمونە ئەگەر کومە لگە ھەک بەیتە بەراوردکرن ل گەل کومە لگە کی دیتەر دی بینین کو د ھندەک کومە لگە ھاندا پیشە یین دەستی کیترین ھەین ژ یین دی. ئەفەزی ژ بۆ وی چەندی دزفرت، کو داھینانین تەکنۆلۆژی و پەیدابوونا کارگەھ و نامیران د وان وەلاتاندا یا بەرف پیشچووی و ئەفەزی یا بوویە ئەگەری کیبوونا ریژەیا پیشە یین دەستی سەرەتایی، بە ل د ھندەک کومە لگە ھاندا پیشە یین دەستی ب زۆری ل بەرچا ف دکەفن بۆ نمونە کومە لگە ھا کوردەواری ئیک ژ ئەوان کومە لگە ھانە کو تیدا پیشە یین دەستی ب زۆری دەینە دیتن، سەرەرای ھەبوونا پیشە یین دەستی ل گەل پشکەفتنا زانیاریان گەلەک کار یان پیشە یین نوی ژ یین پەیدا بووین کو ھژمارا وان رۆژ ب رۆژی د زی دەبوونیدایە.

ب شیوہ یەکی گشتی د ھەر کومە لگە ھەکیدە ھژمارەکا جودایا پیشە یان یا ھەیی. ھەر وەکی ئەم دزانین ھەر کەسەک بۆ بریقە برنا ژ یانا خو پەنایی دبەتە بەر کارەکی یان پیشە یەکی د ناف کومە لگە ھیدا، ئەفەزی ئەرکەکی کومە لایە تیە و تاکە کەسین کومە لگە ھە پشکە گری دەت چونکی بیدقی ژ یانی دبیتە ئەگەری وی چەندی کو ئەم سەر دەری ل گەل گەلەک کەسین خودان پیشە یین جیاواز بکەین، مینا (نانپیژ، دارتاش، نوشدار، فیتەر.... ھتد) ئەف چەندە ب شیوی میکانیزما کاری ھەر وەزی پشکەتە یا کومە لایە تی دروست دبیت و کەسانین کومە ل پشکە گری دەت ل قیری خالەکا دیتەر یا ھەیی، ئەوژی ئەو کو جوری پیشە یان ژ سەر دەمەکی بۆ سەر دەمەکی دیتەر بەر دەوام د گۆھورینیدایە ھندەک پیشە یین نوی جەھ پیشە یین کەفن دگرن. یان ئەگەر ئەم تەماشای گوند و باژیران بکەین دی بینین ھندەک پیشە ل گوندان د بەرچا فن ئەفەزی ل دویف سروشتی ئەوی ژ یارینە کو ل گوندا ھە یە وەکو (جوتیاری، شفانی...) بۆ ژ یانا باژیران دەست نادەن. ھەر وەسا ھندەک پیشە یین ھەیین ل دویف بیدقی سەر دەمی ب تنی ل باژیران ل بەرچا ف دکەفن بۆ نمونە (زیرنگر، زیقنگر، باشنقیس....). ل قیری پشکە چوونا کومە لگە ھە و وەرارا زانستی کو د سەر دەمی نویدا پەیدابووی یا بوویە ئەگەری وی چەندی، کو ھژمارەکا زۆر ژ کار و لقین وان

پهیدا ببن. هندهك كارانژی زور لق ژئی پهیدابووینه بۆ نمونه هژمارهكا زور ژ پسروریان د بواری
پزشکیدا هه نه مینا نوشدارین (چاقان، دلوهناقان، شکهستی، ددانان، دلی، دهروونی... هتد) یان
گهلهك جورین ئەندازیاریان هه نه بۆ نمونه ئەندازیاریا (نافاهیان، ریکان، کارهبی... هتد) بهلی
هندهك پیشهیی ههین کو چ لقان ب خوفه ناگرن وهکی پنیدوزی... هتد.

۲. زمانی پیشهیی:

ههبوونا پیشهیی جیاواز د کۆمه لگه هیدا ئیک ژ ئەوان هۆکارین هه ره گرنگه بۆ پهیدابوونا
جوراوجوریا زمانی. هه ره پیشهیهکی زمانی خویی تایبته ههیه، مه بهست ژ زمانی تایبته ئەوه
کو ئەگه ره هم سه ره ده ری ل گه له پیشه کاران بکهین دی بینین سه ره رای وی زمانی هه فیشکی کو د
کۆمه لگه هیدا بکار دهینن و پی دناخن، هندهك په یقان یان هندهك زاراقین تایبته ب کاری خوفه
بکار دهینن کو واتا وان ژ بۆ هه ره که سه کی دیتر کو خودانی ئەوی پیشه ی نه بیت یا دیارنینه، بۆ
نمونه گه لهك جارن دی بینین کو دوو نوشدار ل دهف نه خوشه کی هه ره ب ئەوی زمانی کو
نه خوش دزانیته د ناخن و باسی نه خوشیا وی دکهن بهلی نه خوش ناخفتنا ئەوان تینا گه هیت،
ئه فهژی دزفریته فه ژ بۆ ئەوان زاراقین تایبته کو ب کاری نوشدارییقه د گریداينه. هه ره ب ئەفی
رهنگی پاریزه ره، ئەندازیار، سه عه تجی..... هتد هه ره که سه کی کو ب پیشهیه کیفه مژوبلیت، زمانی
خویی تایبته ههیه. ل به ره ئەفی جیاوازی پیشه و کارین جیاواز د کۆمه لگه هیدا شیوهیه کی زمانی
یی تایبته پهیدادبیت کو ب دیالیکتا پیشهیی یانژی ب زمانی پیشهیی دهیته نافکرن. ئەف شیوی
زمانی وهکی هه ره شیوهیه کی دیتر یی زمانیه کو ژ ئەگه رین هۆکارین دیترین کو کارتیکرنی ل
زمانی دکهن مینا (جوگرافیا، ته مه ن، ئاستی خواندن... هتد) کار دکته واته چه وا دوو ده فه رین
جوگرافی ب دیالیکتین جیاواز ژ هه فه دهینه ل قه له مدان هه ره وسا دوو پیشه یین جیاوازی ب
دیالیکتین جیاواز یا هندهك جارن ب زمانین جیاواز ژ هه فه دهینه ل قه له مدان. هه ره وهکی هاتیه
دیارکرن کو جیاوازی د ناقبه را دیالیکتان ژی د ئاستین زمانیدا رهنگ ده ته فه واته ئاستی (دهنگ،
ریزمان، واتای) [ابراهیم انیس، ۱۹۶۵: ۱۷]. ل گه له ئەقان جیاوازیین کو د ئاستین زمانیدا دهینه
رهنگه دان د هه ره دیالیکته کیدا کومه کا و شان یان زاراقین تایبته ب ئەوی دیالیکتیفه ل به ره
چافدکه فن کو د جیاوازی ژ زاراقین دیالیکته کا دیتر. د جوراوجوریا زمانی پیشه ی ژیدا جیاوازی
زاراقان ب زوری به ره چاف دکه قیت واته ب رهنگه کی دیتر د شیاندایه جوراوجورین زمانیین
پیشه یی ب زاراقین تایبته ب کاریقه بهیته گریدان.

۳. پولینکرنا پیشه‌یان:

ب شیوهیه‌کی گشتی پیشه د هر کۆمه‌لگه‌هه‌کی‌دا دابه‌شی دوو پشکان دبن ب ئەفی شیوی

ل خواری دیار:

۱-۳ پیشه‌یی‌ن ئازاد

۲-۳ پیشه‌یی‌ن دوو لایه‌نی (فه‌رمی- ئازاد)

۱-۳ پیشه‌یی‌ن ئازاد:

مه‌به‌ست ژ پیشه‌یی‌ن ئازاد یان سه‌ربه‌خۆ، ئەو پیشه‌نه کو گرێدایی نینه ب کارین فه‌رمی یان حکومیه‌ هنده‌ک جارن ب پیشه‌یی‌ن ده‌ستی ده‌یته‌نا‌فکرن ئەو پیشه‌نه کو ب ده‌ستی ل دویف هه‌ز و شاره‌زایا خودان پیشه‌ی ده‌ینه نه‌جامدان. ئەف پیشه‌یی‌ن ئەم باس لیدکه‌ین باهرا پتر ئەو پیشه‌نه کو د که‌فندا هه‌ر هه‌بووینه و خه‌لکی پی ژیارا خو یا رۆژانه ب رێقه‌دبر و هه‌تا نوکه هه‌ر یین مایین. ب شیوه‌یه‌کی گشتی د شیاندایه هه‌بوونا پیشه‌یی‌ن ده‌ستی د کۆمه‌لگه‌ها کورده‌واریدا بۆ چه‌ند قۆناغه‌کان فه‌گه‌رینین، کو د هه‌ر قۆناغه‌کی‌دا هنده‌ک پیشه په‌یدا‌بووینه و وه‌رار کریه به‌ل پشته‌ی ماوه‌یه‌کی ژنا‌فچووینه یان کیم ده‌ینه بکاره‌ینان.

۱-۱-۳- قۆناغین هه‌بوونا پیشه‌یی‌ن ئازاد و که‌فنا‌تیا وان د کۆمه‌لگه‌ها کورده‌واریدا:

۱-۱-۱-۳- قۆناغی مه‌رداری

۲-۱-۱-۳- قۆناغی کشتوکالی

۳-۱-۱-۳- قۆناغی بازرگانی

۴-۱-۱-۳- قۆناغی پیشه‌سازی [ره‌فیق شوانی، ۲۰۰۱: ۲۵]

د هه‌ر ئیک ژ ئەفان قۆناغاندا ل دویف پیدقیی هژماره‌کا زۆر ژ پیشه‌یان ده‌رکه‌فتینه و هه‌ر پیشه‌یه‌کی ژ ل دویف سروشته‌ی کارکرنا خو کاریگه‌ریا خو ل سه‌ر زمانی هه‌بوویه ئەوژی ب ریکا ئەوی چه‌ندی کو کومه‌کا زۆر ژ په‌یفان د ناف زمانیدا د هه‌ر قۆناغه‌کی‌دا ره‌نگ‌ده‌نه‌فه ب دیارکرنا ئەفان قۆناغان د شیاندایه پیکه‌اتا کۆمه‌لگه‌ها کوردی ژ لای هه‌بوونا پیشه‌یانفه ب تایبه‌ت پیشه‌یی‌ن ده‌ستی و کاریگه‌ریا وان ل سه‌ر زمانی به‌یته دیارکرن.

۱-۱-۱-۳- قۆناغی مه‌رداری: واته خودانکرنا ئازهلان بۆ رێقه‌برنا ژیاننا رۆژانه کو د که‌فندا د

کۆمه‌لگه‌ها کوریدا هه‌بوویه و ئەف قۆناغه ((بریتیه له قۆناغی ژیاننی خیله‌کی و ده‌ربه‌گایه‌تی له‌م

قۇناغەدا، خەلگى ناو كۆمەل خەرىكى، بەخىو كىردنى مەرۇ مائاتن، لەم قۇناغەدا بايەخى ژيانى كۆمەل، لەسەر ، بەرووبومى ئازەل و بەرەمى كشتوكالىيە. لەم قۇناغەدا بەرەم ھىنانى رادەيەكى بەرز دەبىتەو پىويستىەكانيان، لە جاران زياتر فراوانتر دەبن، ئەم ژيانە لە بواری بەرەم ھىناندا شىوازی تايبەتى خۆى ھەيە، كە برىتتە لە شىوہى بەرەم ھىنانى كۆن و پەيوەندى بەرەم ھىنانىش، ھەمان شىوہى كۆنە، لەم بواردەدا وشەى زۆر ھەن كە لە زمانى كوردى رەنگيان داووتەوہو، بەھۆى سروشتى ژيانەكەوہ كە دوورە لە كارتىكردى ژيانى دەرەوہ، وشەى ناوى ئامىرە ئامرازو كەرەسەو كەلوپەلى ئەم شتانە لەناو خودى زمانەكە سەريان ھەلدەوہ فەرەنگى زمانى كوردىيان دەولەمەند كىردوہ. پاش داھاتنى ژيانى تازە، بەھۆى گۆرانى بارى ئابوورىيەوہ، وشەو ناوى ئەو دياردە كۆنانەى ئەم ژيانە بەھۆى وشەو ناوى تازەى سەر بە ژيانى تازەكەوہ، بەر رامالين دەكەون و لە بىر دەچنەوہ. بو نموونە: ناوى پيشە و ئيشكەرانى ژيانى مەردارى و مەرۇمەئات: شوان، بزئەوان، كارەوان، باخەوان، گاوان، گولكەوان)) [رەفيق شوانى، ۲۰۰۱:

[۲۶-۲۵]

۲-۱۱۲- قۇناغى كشتوكال: ((چاندى دەغلوڧدان ب گوپىرەى ئەرخىوئۆژىيەكان كو چەند سال لە مەوبەر پىسپۆرانى ئەوروپايى ئەنجاميان داوہ واپرادەگەيەنى كە كشتوكال لە دىر زمانەوہ لە لايەن خەلگى باشوورى كوردستانەوہ كراوہ. بەلگەشيان بو بووچونەكان دۆزىنەوہ پاشماوہى گەنمى داچىنراوہ، لە ئاودانى چەرمووى باكوورى رۆژھەلاتى شارۆچكەى چەمچەمال و شوپىنى دىكە)) [عەبدووللە غەفوور، ۲۰۰۸: ۲۴۱]. كارى چاندى ئىك ژ ئەوان پيشەيانە كول گەل دەستپىكا ھەبوونا مروقى ھىدى ھىدى ژ بو ب رىقەبرنا ژيارا روژانە بكار ھاتىە ھەتا نوكە د گونداندا ئەق پيشە بەردەوامن و ئەو كەسپن كو ب ئەقى پيشەيفە دمژىلن دبىژنى جوتيار و ئەو پەيفىن كو ژ لايى ئەقان پيشەيان قە دەينە بكارھىنان پەيفىن پەتى يىن زمانينە.

۳-۱۱۲- قۇناغى بازىرگانى: ((كىردەى بازىرگانى لە ناو كۆمەلى كوردەوارى خىلەكى و سەردەمى دواكەوتووى كشتوكالىدا، برىتى بوو لە شىوہى ئال گۆر كىردنى(سەل المقايضة) بەرووبومو بەرەم، بەجۆرىكى ترى بەرەم، كە بەپارەو دراو ئەنجام نەدراوہ، لەبەر نەبوون و كەمى پارەو بوونى ئەو جۆرە بەرەمانەى، كە ژيانى ئەوساى خەلگى لەسەر راوہستابوو. ئەم دياردەى كىرپن و فرۆشتنەو سەودا و مامەلەكردنە، بە زۆرى لە لادىدا دەكرا، پاش گۆرانى ژيان و بەھوى پەيدابوونى ھۆى تازەى بەرەم ھىنان و گورانى چۆنيەتى شىوازو پەيوەندى بەرەم ھىنانەوہ بەرەم زىادى كىرد، خەلگى لە ژيانى راوو شكارەوہ وازى ھىنا، بو ژيانى چاندىن و بەرەم ھىنانى دانەوئىلەو زىادكردنى، لەم رووہوہ پىويستى ژيان پەرى سەندوو، ئامرازى تازەى كار كىردن كە بە بناغەى ژيانى نوئ دادەنرىت و، بارى ئابوورى گۆرا، پىرۆسەى كىرپن و فرۆشتنى بەرەم لە بازاردا ھاتە

كايهوه شاريش پهيديبوو، لهگه ليدا بازارگاني ئالوگور كوردنى شت و مهك له سهرهتاوه پهيديا بوو، دواى پهيديابوونى دهسه لآت و دهولت، به شيوه تازه داهينانى ياساوه سكه ليدر او پارو دراو، بووه هوى كرين و فروشتن ورده ورده دياردهى (ئالوگور كوردنى) شت و مهك كه م دهبووه، پيوستى يهكانى زيان تا دههات زيادى دهكردو له هه لكشانيشدا بوو، زور شتى تازه له شيوازى زيانى تازه دا هاته كايهوه، به جورىك هم زيانه تازه يه، له زماندا رهنكى دايهوه، وشهكانى زمان دهولمه نندو فهره ننگه كهى له زياديدا بوو، به دهديان وشه ي نوئ، چ له ناو خودى زمانه كهو پاش گورانى زيان و پيشكه وتنى به هوئ گورانى بارى ئابوورى تازه وه، كه هميش به هوئ پهيديابوونى هوئه تازه كانى گواستنه وهى وهك كه شتى، پاپور، ئوتومبيل، فرؤكهى باره لگر، شه مهنده فبرى خيرا، بازارگاني به ته واوى پهرى سهندو گورا برهوى زيان خوشتربوو، شتى تازه و پيوستى زيانى نوئ جور به جور بوو، بازارگاني له ناوه وه گه يشته دهره وه، له گه ل و دلاتاندا پهرى سهندو، هم ديارده تازه يه، له زماندا به ته واوى رهنكى دايه وه، پروپاگهنده و ئاگادارى و راگه ياندى بازارگاني، له گوفارو روظنامه و راديؤ و ته له فزيؤندا، بو خزمه تى بازارگاني دهكرا، هممه به ته واوى به وشه ي تازه وه نوئ و وهرگيرا و دهوله مهنند بوو، له م رووه وه گرنگترين هوئه كه، بو گورانى زمان و دهوله مهنندبوونى، دهگه رپته وه بو زيانى كو مه ل و كاروبارى زيانى به كو مه ل وهك وشه كانى بازارگاني.)) [رهفيق شوانى، ۲۰۰۱: ۳۳-۳۴]

۱-۱۲-۴- قوناعى پيشه سازى: ((پيشه سازى يان كه لوپه لى به دهست و به مه كينه دروستكراو، ميژوويه كى دوور و دريژى، هه يه. نه گهر چى ناتواندرى سالى سهرهلدانى پيشه سازى ديارى بكرى، به لام سهرچاوه كان، نامازه به هه بوونى دهيان دوكانى ئاسنگه رى و چه خماخچى و جولاى و سهارچى و زيړنگه رى، له شاره كانى موسل و هه و ليير و كه ركوك و سليمانى دهكهن.

تاوانندنه وهى مس بو قالب كوردنى جهكى ئاگر و قورس، وهك، توپ و شير و خه نجه ر و هيديكه، يهك له و پيشه سازيانه يه، كه له سهرده مى پاشاى كوره له رواندز و له سهر دهستى زيړينى وهستا رهجه ب، سهرى هه لداوه و گه شه ي كردووه.

چه خماخسازده كان، چه كيان دروستكردوه و نه وانهى خراپيش بوون، له دهزگايه كان، چاكيان كردوونه ته وه و پيوستيه كانى، وهك، داگرتن و داگرتنه وهى فيشهك دابينكردووه.

جولكان، كريان له مووى مهره ز چنيوه. خه يات له قوماشى خو مالى و هاورد، جل به رگيان، بوپياو و ژنان دووريوه.

ئاسنگه ره كان، ئامرازى كشتوكالبيان، بو نموونه، داس و داسوكه و له پاته ي جه نجه ر و گاسن و شه نه ي ئاسن و هيديكه يان، بو جووتياران دروستكردووه و تيژكردووه ته وه.

دارتاشه‌كان، جه‌نجهر و شه‌نه‌ی داریان، دروست‌كردوه و هه‌وجاریان تاشیوه و مژانه‌یان
لوس‌كردوه)) [عه‌بدوللا غه‌فوور، ۲۰۰۸: ۲۸۴]

۲-۱-۳- میژووا پیشه‌سازی د کوردستانا عیراقیدا

(۱-۲-۱-۳- قوئاغی نیوان ۱۹۲۵-۱۹۵۸)

پیشه‌سازی یان روونتر که‌لوپه‌لی به‌دهست دروست‌کراو، له باشووری کوردستان دا، به
نام‌پازی سه‌ره‌تایی، پیاوان له دوکانان و ژنان له مالان دروستیان، ده‌کرن. هه‌ر له‌و شوپینانه‌ش،
سه‌ریان هه‌لده‌دا و گه‌شه‌یان ده‌کرد و یه‌ک له یه‌کی فی‌ر ده‌بوو. که‌لوپه‌لی له ناسن و دار و چه‌رم
دروست کراوه. تا‌کو سالانی په‌نجا، له ریگه‌ی ناسنگه‌ر و دارتاش و جوئا و چه‌خماخساز و زی‌رنگه‌ر
به‌رگدروو و خه‌فاف و سه‌فارچی، دروستیان ده‌کردن، به‌لام که‌لوپه‌لی له خوری وموو، ژنان به
ته‌ون له مالان دروستیان ده‌کردن.

ده‌ولت، به مه‌به‌ستی باش‌کردنی پیشه‌سازی، له سالی ۱۹۲۹ دا یاسای هاندانی پیشه‌سازی ده‌رکرد.
ئه‌وه‌ش بوو به هاندەر بو دانانی ده‌زگای پیشه‌سازی سه‌رده‌م، له هه‌ندی شاری گه‌وره‌ی وه‌کو
موسل و هه‌ولیر و که‌رکوک و سلیمانی و چه‌ندان شاری دیکه.

گرنگ‌ترین خه‌سه‌له‌ته‌کانی پیشه‌سازی، له‌م قوئاغه‌دا، هه‌ندیکیان، ده‌بی نه‌وانی خواره‌وه بن:

۱. زۆربه‌ی زۆری که‌لوپه‌لی دروست‌کراو، له‌وانه بوون، که له کشتوکالدا به‌کار ده‌هینران، چونکه
ئابووری و لات به ته‌واوی کشتوکالی بوو.

۲. که‌ره‌سته‌ی نیومال، وه‌کو به‌رمال (دووگرد) و جاجم (موج) و رایه‌خ و فه‌رش و جه‌وال و
خه‌رار و شه‌لته و هه‌گبه و تووره‌که ژنان له مالان و پیاوان له دوکانان به‌ره‌ه‌میان
ده‌هینان.

۳. هۆیه‌کانی گواستنه‌وه وه‌کو، ئۆتۆموبیل و ماتۆر و پاسکیل و نام‌پازی کشتوکالی وه‌کو،
کۆمباین و تراکته‌ر و نام‌پازی گوینگرتن وه‌کو رادیو و قه‌وان و مایکروفون، هه‌یچیان له و لات
دروست نه‌ده‌کران.

۲-۲-۱-۲- قوئاغی نیوان ۱۹۵۸-۲۰۰۳

پیشه‌سازی، له‌م قوئاغدا، گوپرانیی به‌رچاوی، له لایه‌نی چه‌شن و ژماره‌ی ده‌زگا و کریکار و
به‌کاره‌ینان و دروست‌کردن، به سه‌رده‌هات. ده‌یان یاسای پیشتگیری له پیشه‌سازی خۆمالی، له
لایه‌ن وه‌زاره‌تی پیشه‌سازی، ده‌رکراوه و کاری پی کراوه. ئه‌وه‌ش بوو به مؤتیقی به‌ره‌و پیش
وه‌بردنی، چه‌ندان پیشه‌سازی له‌ولا‌تدا.

بەشىك لە پىشەسازى، بە گوڭرەى ئەو ياسايانەى كە لە لايەن حكومەتى ھەرېم و پەرلەمانى كوردستانەو دەركراون، مامەلەيان لە گەل دەكرى، پىشەسازىيەكان خواردن و بىناكردن و چاكردنەوئى ئۆتۆموبىل و ئەلكترۆنى و ھىتر، بەرەو پىشەوچوونى بەرچاويان ب خۆو بەنىوہ)) [عەبدوللا غەفوور، ۲۰۰۸: ۲۸۴-۲۸۵]

ب راستى كارەكى زەحمەتە كو كەقناتيا ھەر پىشەيەكى د ميژوويا ھەر كۆمەلگەھەكىدا بەيتە ديار كرن بەلى ب رىكا دياركرنا ئەوان قۇناغىن ل سەرى ديار، د شياندايە ھزرەكا سادە ل سەر ھەبوونا ھندەك پىشەيىن دەستى يان ئازاد و كەقناتيا وان د كۆمەلگەھا كورديدا بكەقئتە بەردەست. ل دەستپىكى پىشەيىن دەستى د ھەر كۆمەلگەھەكىدا رىكا ئىكانە بوو ژ بو بەرەق پىشېرنا ژيانا رۇزانە لەورا د سەردەمىن كەقندا كو كۆمەلگەھ شىوئ گوندان بوون ئەق پىشەيە ب زۆرى دەھاتنە بكارھىنان بەلى ل گەل ھاتنا ژيانا باژىرى ھىدى ھىدى بەرەق نەمانىقە چوون بەلى د ھەر باژىرەكىدا ئەق پىشەيىن دەستى يان ئازاد يىن ھەيىن ئەفەژى ئەوئ چەندى رادگەھىنىت كو سەرەراى ھاتنا كارگەھان و تشتىن نوى ھەتا نوكة كۆمەلگەھ پىدقى ب ئەقان پىشەيانە، لەورا ھندەك ژ ئەوان پىشەيان يىن ھاتىنە دەستنىشانكرن و ھندەك نموونە ژ بو دياركرنا زمانى پىشەيىن ھەر پىشەيەكى ھاتىنە وەرگرتن. ھەر وەكى ل دەست پىكى ئامازە پى ھاتىە دان رىكا بەلاق كرنا راپرسىنا ژ بو كومكرنا داتايان ھاتىە بكارھىنان^۱ و ژ ھەر پىشەيەكى ھەول ھاتىە دان نىزىكى بىست زاراقان وەكو نموونە بەيتە وەرگرتن ب ئەقى شىوئ ل خوارى ديار:

^۱ ل پاشكوئدا دانەيەك ژ ئەوان راپرسىنىن، كو ل سەر پىشەكاران ھاتىە بەلاقكرن وەكى نموونە ھاتىە دياركرن.

۳-۱-۳- زاراقین هندەك ژ پیشه‌یین ئازاد و پامانا وان

۱-۲-۱-۳- جوتیار: کەسەكە ب کارى جوتى و زەفیان رادبیت، کارەكى گەلەك کەقنە د کۆمەلگەها

کوردەواریدا گەلەك بەرچاڤ دکەفیت، گەلەك زاراقین پیشه‌یین تاییبەت ب خوڤە هەنە ژ وان

زارقان:

#	زاراق	پامان
۱	مشار	ئەو جەي باجانا تیدا دچینن
۲	کەرخ	کۆمەکا مشارانە
۳	دەراف	سەری مشاری
۴	خەتک	مشار
۵	مالک	جەهەکی چارگوشەیه کو تیدا هندەك روەکان دچینن
۶	ئادە	دەمی گیایی زیدە ژ ناف باجانان دهلکیشن
۷	بنکولک	دەمی باجانان دچینن بنی وان دی سست کەن
۸	خەپارە	هەلکولانا ئاخى ل دور و رەخین شتلان
۹	پارزینک	وەکی چانتییه
۱۰	زبارە	دەمی کۆمەکا جوتیاران دچنە هاریکاریا ئیک
۱۱	متارە	دەمی جوتیارەك بجیتە هاریکاریا کەسەکی دقیت ئەو کەسەزی بەیت هاریکاریا وی بکەت
۱۲	جوك	جۆکەکا بجۆیکە
۱۳	کەرك	باجانا نەچیبوو- شین
۱۴	شتل	شتل
۱۵	هەری شیل	شیلانا تەقنی
۱۶	روپساندن	بەردانا ئافی ل سەر زەقی دا نەرم بیت
۱۷	شوف	زەقیەکا فالەیه دکولن بەلی تستان تیدا ناچینن هەتا سالەکا دیتر
۱۸	بەیار	زەقییەکا چ لی نەهیتە چاندن
۱۹	دەپ	مالک
۲۰	جنیک	بیستان

۳-۳-۱۳- نانپڙ: ٺهه ڪهسه پي ناني دپڙيت. ٺهه پيشهيه ڪو پيشهيه ڪي گهلهڪ ڪهڦنه د مالدا ڙ لايي ڙنانقه دهپته ٺههجامدان ل گهل هندئ ڙي وهڪي پيشهيه ڪي گشتي بو خزمه ٽڪرنا خه لڪي دهپته بڪارهينان، ٺهه زارافين ڪو نانپڙهڪ بڪاردهينت ٺههڦهنه:

#	زاراف	ڀامان
۱	پرڙمز	ٺاميرهڪه پي ناني دپڙن
۲	گاسڪ	ڪهرهستهڪه پي ناني دگرن
۳	ڪليڪ	ٺاسنهڪه پي ٺاگرئ ته نوڀري ڪيم و زيدهدڪهن
۴	زړنيڪ	ڪهرهستهڪه پي ناني دپڙن
۵	دورڪ	جورهڪي نانيه
۶	تيروك	دارهڪه پي ههڦيري پان دڪهن
۷	خانڪ	وهڪي ميڙهڪا بچويڪه و پي بازنه ييه ههڦيري ل سهر پانديڪهن
۸	سيل	نان ل سهر دهپته ڦهلاندين
۹	پهل	پرتين رهڙي دهمي د ٺاگريدا سور دبن
۱۰	په لگرڪ	ٺهه ٺاسنه پي پهلا رادڪهن
۱۱	هويرڪه نان	پارچين نانيه ڪهڦن
۱۲	ناسڪه نان	جورهڪي ناني ب دوهن و شهڪره
۱۳	موخه لڪ	ڪهرهستهڪه ڪو پي ٺاري ليدڪهن
۱۴	بيڙنيڪ	ڪهرهستهڪه پي گهنمي ليدڪهن
۱۵	ههڦير ترش	دهرمانهڪه دڪهنه د ههڦيريدا دا ترش بببيت
۱۶	پوينه	ڦهلپيڪي گهنمي
۱۷	ڦه تيره	ههڦيري ترش نه بووي
۱۸	شلاع	ٺهه ڪهسي ناني ڙ ته نيري دهر دنڀيخت
۱۹	مايه	ٺهه ڪهرهستي ناني ته نيري ل سهر پانديڪهن
۲۰	گرڪرپ	ٺهه ڪهسه، پي ههڦيري دڪهته گرڪ

۴-۳-۱۳- دارتاش: ئەو كەسە يى سەرەدەرىيى ل گەل دارى دكەت گەلەك كەرەستىن ناف مالى ژى دروستدكەت. ھەلبەت زمانى وى يى پىشەيى ھەلگىرى گەلەك پەيىقن تايبەت ب كارى ويقەيە ھندەك ژ ئەوان پەيقان ئەقن ل خوارى ديارن:

#	زاراف	زامان
۱	ئەسكەنجە	ئامىرەكى ئاسنىيە بۇ شداندا دارى بكاردهيت
۲	فیتە	پى دارى دپيىن
۳	منشار تخريم	مشارەكى پى دارا دپرن و نەقشان ل سەر داران چىدكەن
۴	شەفرە	ئامىرەكە بۇ تىكولانا داران بكاردهيت
۵	زىپارە	وەرەقەكا زقرە پى داران سافدكەن
۶	دەمەلوک	جورەكى رەنگانە بۇ رەنگرنا داران بكاردهيت
۷	سپىرتوو	دەمەلوكى پى دحەلىنن و بۇ رەنگرنى بكاردهينن
۸	كەتەر	ئامىرەكى كارەبىيە كو پى دارىن ستوير دپرن
۹	مىزەرەف	ئامىرەكا پى داران كوندكەن
۱۰	لەحامە	ئامىرەكە مشاران پى لەحيم دكەن
۱۱	مشارى دولاب	جورەكى مشارانە كو پى داران ب شىوى راست و خوار دپرن
۱۲	مشار ئەلاس	جورەكى مشارانە كو پى داران ب شىوى راست دپرن
۱۳	برغى	بىزمارىن بادايى
۱۴	چەكوك	كەرەستەكە پى بىزماران دقوتن
۱۵	كلبەتان	كەرەستەيەكە پى بىزمارا دەردئىخن
۱۶	مشارى دەستى	جورەكى دى ژ مشارانە كو پى دەستى بكاردهيت
۱۷	رەندەش	ئامىرەكى دەستىيە پى داران ساف دكەن
۱۸	غرى	مادەيەكا سىپىيە بۇ پىكفەنانا دارى بكاردهيت
۱۹	فرىزە	ئامىرەكى كارەبىيە پى نەقشان چىدكەن
۲۰	جەمبە	ئامىرەكى دەستىيە شولى رەندەشى تەمامدكەت بۇ سافكرنا داران

۵-۳-۱۳- ئاسنگەر: ئەو كەسە يى سەرەدەريى ل گەل ئاسنى دكەت ژ بۇ دروستكرنا گەلەك كەرستان
 وەك دەرگەھ، پەنجەرە، تانك..ھتد بەلئ ھەژى ئاماژە پيكرنييه كو ل گەل دەرگەفتنا كارگەھين
 كارى دروستكرنا وان ئەف كارين دەستى كيتر لئ ھاتينە. دشين ناماژئ ب ھندەك ژ وان زاراقان
 بدەين كو د ئەفى پيشەيدا دەينە بكارھينان:

#	زاراق	رامان
۱	لەحيمى ئاھينى	جورەكى لەحيميە
۲	مەكينا لەحيمي	ئاميرەكە پى لەحيمي دكەن
۳	ئوكسيجين	د كارى لەحيمكرنييدا بكاردەيت
۴	شيشكا لەحيمي	ئاسنەكى زراق و دريژرە ئاسنگەر د كارى خودا بەردەوام بكاردەينيت
۵	لەحيمى پراس	لەحيمى زەر
۶	مزرەف	ئاميرەكە كو پى ئاسنى كون دكەن
۷	زاوى	ئاسنەكە ژ دوو پارچان پيكدەيت وەكى گوشەپەكى
۸	زىپارە	وەرەقەكا زقرە پى ئاسنى ساف دكەن
۹	شلمان	ئاسنەكى ستوير و دريژرە وەكى ستوينى
۱۰	پريس	راستكرنەقەيا ئاسنى
۱۱	بودرە	بودرەكا سورە بۇ لەحيمكرنى بكاردەيت
۱۲	بەرى كەتەرى	بەرەكە پى ئاسنا ساف دكەن
۱۳	پليت	ئاسنى تەنك و پەحن
۱۴	سەحيفە	لايەكى پليتى يە
۱۵	فافون	جورەكى ئەلەميينوميە (جورەكى كانزايى فلزيە)
۱۶		
۱۷		
۱۸		
۱۹		
۲۰		

٦-٣-١٣- دروارکەر / خهيات: ئەو کەسه ئەوئ جل و بەرگان ددریت. هەلبەت زاراڤین کو خودانیڤ
 ئەفئ پیشئ بکاردهینن ژ لایئ واتایئفه فه دئ نەدیار بیت ژ بو ئەوان کەسان کو سەردهریئ ل
 گەل ئەفئ کاری ناکەن بو نمونە:

#	زاراڤ	ڤامان
١	ئوقەر	جورەکی دربارییه
٣	زیکزاک	جورەکی نەقشییه وهکی هژمارا (٧ و ٨) تە واتە نە راستە
٤	سحابە دەفن	جورەکی تاییبەت ژ زنجیرانە ژ بو دروستکرنا بەریکان بکاردهیت
٥	پییکی تەک	بەشەک ژ مەکینا جەک درینییه بو درینا قەیتانان بکاردهیت
٦	طباشیرزیتی	وهکی سابینییه پیئ هندیەک هیما یان خەت ل پەروکی دەیتە کرن
٧	میژورە	فیتەیه بو پیفانا پەروکی بکاردهیت
٨	مەقەسازیکزاکئ	مەقەسەکا تاییبەتە کو پەروکی ب شیوئ زیکزاک دبریت
٩	قایشا مەکینئ	پارچەیهکە ژ مەکینئ
١٠	مالهکینک	جەهکی تاییبەت د مەکینیدا کو بەکەرا دەزی دکەفیتئ
١١	جوزە	جەئ مالەکینکی د مەکینیدا
١٢	کلاچا ماتوری	ناقئ کەرەستەیهکییه د مەکینیدا
١٣	میزانی	بەشەکە ژ مەکینئ
١٤	پولی	ناقئ کەرەستەکی مەکینییه
١٥	دەستکی سپی	دەستکەکی رەنگ سپیه د مەکینیدا
١٧	عەیارئ مەکینئ	بەشەکە ژ مەکینا نەفشان
١٨	چاڤکا دوھنی	وهکی چاڤکەکییه کو چەندایەتیا دوھنی تیدا نیشانددەت
١٩	زامپە	ئامیرەکە کو پیئ جەئ دوگمان کون دکەن
٢٠	کیز	جەئ دوھنی د مەکینیدا

۱-۳-۷- پنیڊوژ: ئەو کەسە کو ب کارئ دروین و پنیکرنا پیلان رادبیت. پیشهیهکی دەستیه و

ئەو زاراڤین پیشهیین کو ئەو بکاردهینن دزورن مینا:

#	زاراڤ	رامان
۱	نیف نعال	ئەو پارچا ب بنی پیلان فەدکەن
۲	مەحەسک	بنپیک
۳	رەنگی ئەساس	رەنگەکە کو رەنگی پیلانی ب ئیکجاری دگۆهوریت
۴	دیشلە	پارچەیهکە ژ مەکینا پیلاندروینی
۵	پشت پەحنی	ئەو پارچا ب تنی پەحنیا پیلانی دگریت
۶	بنی کلاش	بنی پیلانی
۷	بیژە	ئامیرەکە کو پیلان بئ ددرین
۸	سندان	ئاسنەکە پیلانی دداننە سەر دا بزماران لی بدەن
۹	مزرەف	ئامیرەکە پیلان کون دکەت بو درینی
۱۰	زەمپە	قومچان دەهرشینیت
۱۱	مەحەسکا لاستیکی	بنپیکا لاستیکییە
۱۲	ئافزینک	ئاسنەکە ب پیلان ژنکانمە گریدایە دا پی گریدەن
۱۳	عەلامەت	ئاسنەکە ب پیلان زەلامانمە گریدایە
۱۴	قالب	ئاسنەکە بو فرەهکرنا پیلان بکاردهیت
۱۵	کەبس	کەبسا پیلان
۱۶	پشتکیش	کەراد
۱۷	چەرخ	پیلان پی چەرخدکەن دەمی بنەکی دئیخنی
۱۸	پەرجیم	جەمی درینی ژ بو پیکفەگریدانا پیلان دریای بکاردهیت
۱۹	مەکینا پنیڊوزی	مەکینەکا تایبەت ب پنیڊوزییه

۸-۳-۱۲- سهرتراش: نهو كه سهيئ كو ب كاري جوانكاري يان كورتكرا مويئ سهرى رادين بي گومان

نهوانزي زاراڤين كاريئ تايبهت ب كاري خوفه ههنه، بو نمونه:

#	زاراف	رامان
۱	دالاس	موديلهكا پرچا ژنانه
۲	بهف	موديلهكا پرچا ژنانه
۳	وايف	خهلهككرا پرچا ژنان بو ماوهيهكي دريژ
۴	مهقهسا جاكوهر	جورهكي تايبهت بي مهقهسانه كو بو برينا پرچي بكاردهيت
۵	فوني	جورهكي تايبهت بي مهقهسانه كو بو برينا پرچي بكاردهيت
۶	گومباليك	حهفر بو زهلامان
۷	كوفيك ديكلي	موديلهكا پرچييه نهوژي دهمي پيشيا سهرى قژ دكرن
۸	خونفسي	جيئيكيئ دريژ بو زهلامان
۹	قهلهمكرن	راستكرا دورورهخيئ پرچا زهلامان
۱۰	شهفره	كه رهستهكه كو بي پرچي كورتهكهن
۱۱	كاري	موديلهكا پرچا ژنانه
۱۲	ستيپ	موديلهكا پرچا ژنانه
۱۳	كلوش	موديلهكا پرچا ژنانه
۱۴	تاتو	دروستكرا بريين ژنان
۱۵	پهرمه	خهلهككرا پرچا ژنان
۱۶	ئوكسيجين	دهرمانهكه تيئكه لي رهنگي پرچي دكهن
۱۷	بلوندر	دهرمانهكه بي پرچي زهر دكهن
۱۸	هاي لايت	موديلهكا رهنگكرا پرچييه

۹-۳-۱۳- سهههتچي: نهو كهسه يئ ب كاري دروستكرنا سهههتي يان كرين و فروتنا سهههتان رادبببت. زارافين كو نهف پيشه ب خوفه دگريت باهرا پتر كه رهستين سهههتينه ههروسا نهو ناميرين كو پي كاردكهت، بو نموونه:

#	زاراف	زامان
۱	چهرخ	ئيك ژ بيكهينهرين سهههتيه
۲	چهرخي موغناتيسي	جورهكي چهرخانه كو د سهههتين نهلكترونيدا بكاردهيت
۳	خريطه	پارچهيه كا نازكه ژ سهههتي وهكي وهرهقييه (نهخشي سهههتي)
۴	كلايلا سهههتي	نهوئاسني بجويكه ب رهخي سهههتيهيه كو بو كيم و زيدهكرنا سهههتي بكاردهيت
۵	تهخت	پارچهيه كه ژ سهههتي
۶	ميل	نهو ناسنين زرافه كو دهمي نيشان ددهت وهكي چركه
۷	جام	جاما سهههتيه
۸	قاووش	قاووشا سهههتي ب دهستيغه گرئددهت
۹	سپرنگ	ئاسنهكي بجويكه
۱۰	قفل	نهو پارچا ئاسنيه كو قاووشا سهههتي پئدهيته گرئدان
۱۱	ميما	جورهكي سهههتيه
۱۲	اوماكس	جورهكي سهههتيه
۱۳	روليكس	جورهكي سهههتيه
۱۴	ج ۱	جورهكي پاتريانه
۱۵	ج ۲	جورهكي پاتريانه
۱۶	كاسو	سهههتهكا نهلكترونه
۱۷	پيم	ئاسنهكي زرافه كو قاووشا سهههتي ب سهههتيه گرئددهت

۱-۳-۱۰- زيرنگر: ئەو كەسە يى ب كارى دروستكرنا زيرى و كرين و فروقتنا زيرى رادبیت. ژ بلى
 نافتين پارچين زيرى كو د نابقهرا خەلكيدا گەلەك دەينە بكارهينان ھندەك زارافين ھەين كو ب
 تنى ئەو كەسى ب ئەفى كارى رادبن يان سەرھەدرىي تيدا دكەن، تيدگەھن ژ وان زارافان:

#	زاراف	رامان
۱	مثقال	بيقەرئ پيقانا زيريه و گرانيا وئ(۴,۸۰۰) غرام و ھەشت سنت
۲	روح الملح	ئافا زيرى
۳	جلى	زەرکرنا زيرى
۴	بوق	مادەيەكە پى زير دەيتە ھەلاندىن
۵	مفتول	تيلەکا زيريه
۶	مبروم	تيلەكە د كارى زيريدا بكاردهينن
۷	گەميك	پى زيرى دەمى چيكرنى پەھندكەن
۸	كوره	كورهکا ناگره مينا تەنيرى بۇ ھەلاندىنا زيرى بكاردهيت
۹	ريزەرك	قالبى زيرى
۱۰	حديده	ئاميرەكە پى زيرى دىكينن
۱۱	چفت	ئاسنەكە ھەكى ميكيشى پى زيرين بچويك رادكەن
۱۲	صقل	وھرەقەکا زقرە زير پى دەيتە سافكرن
۱۳	مەسەن	بەرەكە زيرى دداننە سەر دا ساف ببیت و دزقریت
۱۴	خشتەك	ئاسنەكى چارگوشەيە چەند فۆرمين تيدا و قالبەكى ددەتە زيرى
۱۵	ئەقشەك	كەرەستەكە مينا چەكوجيە د كارهينانا خشتەكيدا بكاردهيت
۱۶	ئەزبست	بەرەكە كول سەر زيرى چيدكەن يان بيژنى تەختى زيرى
۱۷	مينا	مادەيەكە رەنگى ددەتە زيرى بۇ جوانكرنى
۱۸	ئونسە	پيقانەكە بۇ زيرى نيڧ دەولەتيە(۳۱,۱۰۰)گرامە
۱۹	مەنتەشە	پارچەکا زيريه كو ژن بخوقەدكەن
۲۰	شەباھى	پارچەکا زيريه كو دكەنە دەستى خو

۱-۳-۱۱- زیشنگر: ئەو كەسە كو ب كارى زىفى رادبیت چ كرىن و فروتتا زىفى بیت يان چىكرنا وى، زارافىن ئەفى پىشەى نىزىكى پىشەىى زىرنگرىنە ژ ئەوان زارافىن كو ئەو بكاردئىنن ئەقەنە:

#	زاراف	رامان
۱	سيفاروسكى	جورهكى قاشايه رهنكاورهنكه
۲	عهقيق	بهرهكه ژ بو گوستيرين كهفتين زىفى دهيتته بكارهينان
۳	فهپروز	بهرهكى ب بهايه
۴	زومروت	بهرهكى ب بهايه
۵	ياقوت	بهرهكى ب بهايه
۶	زهفير	بهرهكى ب بهايه
۷	عاج	بهرهكى ب بهايه
۸	حلج	فورمدانا زىفى دهمى چيدكهن
۹	عهيار ۹۲۰	پيشهركه بو جورهكى زىفى بكاردهيت
۱۰	حلاشه	ناقى ناميرهكيه
۱۱	ئاكارى رادىوم	دهرمانهكه دهيتته بكارهينان ل گهل زىفى دا كو رهش نهبيت
۱۲	مارگازيت	بهرهكى ب بهايه ژ تايلهند دهيت و د كارى زىفيدا دهيتته بكارهينان
۱۳	ذوب	ههلاندىن
۱۴	روى	جورهكى قاشانه
۱۵	كارتير	جورهكى زنجيريه
۱۶	گارد	جورهكى زنجيريه
۱۷	كاديوم	ژ بو چىكرنا له حيمى بكاردهيت
۱۸	چارچەنگ	د بيژنه ئەوى جەى گوستيركى كو قاش دكهفتيتى
۱۹	بوغ	دهرمانهكه بو له حيمكرنى بكاردهيت
۲۰	رينگ	گوستيل
۲۱	پلاك	رستك
۲۲	تهلى	زهركرنا زىفى ب ئافا زىرى

#	زاراف	رامان
۱	براس صلب	جورهکی کلیلین دهرگههین مالییه
۲	براس ناعم	جورهکی سویچین ترومییلانه
۳	جهازخریطه	ٺامیرهکه ژ بو چیکرنا ترومییلین نوی بكاردهیت
۴	جهازسيزا	ٺامیرهکه ژ بو چیکرنا باهرا پتريا کلیلان بكاردهیت
۵	كوسهره	ٺامیرهکه کلیلان سافدكهت
۶	مزرهف	ٺامیرهکه ٺاسنین کلیلان كوندكهت
۷	چیپ	پارچهیهكا بنهرهتیا سویچین ترومییلانه
۸	چیپ شیشه	پارچهیهكا بنهرهتیا سویچین ترومییلانه بهس یی شیشهیه
۹	سمارت کی	جورهکی سویچانه
۱۰	منظور	ژ بو تاقیکرنا چیپین سویچان بكاردهیت
۱۱	ماستر کی	کليلهکه دكهفیت ههمی دهرگههان
۱۲	كارد	ٺاسنهکه ژ بو فهكرنا دهرگههان بكاردهیت ل جهی کلیلی
۱۳	مهنگنه	ٺامیرهکه سویچان دگریت
۱۴	کلیلاجی جی	جورهکی کلیلانه
۱۵	سویچ تایپ ۲	جورهکی سویچانه
۱۶	سویچ دوو دوگمه	جورهکی سویچانه
۱۷	سویچ كونترول	جورهکی سویچانه
۱۸	شیشك	ٺامیرهکه ژ بو فهكرنا دهرگههان بكاردهیت
۱۹	بهرمه جاکلیلا	ٺامیرهکه جورئ سویچان دهستنیشاندكهت
۲۰	فوبیک	جورهکی سویچانه

۱۳-۳-۱۲- فیتەر: ئەو كەسە يى ب كارى سەخبىركرنا ترومبىلان رادىبىت، زارافىن پىشەيىن ئەوان دزورن باهرا پتر نافى ئەوان كەرەستانە، ئەويىن پى كار دكەن. د فېرەدا دقېت ناماژى ب ئەوي چەندى بدهين كو زمانى پىشەيى وان نىزىكى زمانى شوفىرانە. ھندەك ژ ئەوان زارافىن كو فیتەر بكاردهين ئەفېن ژېرىنە:

#	زارافىن پىشەيى	رامان
۱	گىر	ئەو ئامىرەيە ئەوي لىنى ژ مەكىنى ددەتە تايرا و كونترول د لەزاتىيدا دكەت
۲	سلندەر	ئەو قالاھىە ئەوا پستن دكەفیتە تىدا و كارى خو تىدا دكەت
۳	پستن	پارچەكا مەكىنا ترومبىلېيە ژبۇ فەگواستنا سوتنى بۇ چىكرنا لىنى بكاردهيت
۴	كەوەر	سەرى مەكىنىيە پىكھاتىە ژ دوو كەمشقتا
۵	بېرن و بەگەن	ئاسنەكى نازكە وەكى واشرىن پستنى دەيتە بكارهينان ژ بۇ ساناهىكرنا لىنى
۶	چىنە	جورەكى واشىرىن مەكىنىيە ناھىلن دوھنى ترومبىلې دەرکەفیت
۷	دەبۇ	ئامىرەكە دەن ستوپ و پستن دكەفیتى ژ بۇ راوہستانا ترومبىلې بكاردهيت
۸	دىسك	دوو پارچىن بچويكن كو رەخەك ئاسنە و رەخى دىتر ئاسنە گرىدايى ب پلاستىكەكىفە ژ بەر راوہستانا ترومبىلې بكاردهيت
۹	فلنچە	ئەو ئاسنە ئەوي ب تايرىفە دەيتە گرىدان ژ بۇ گرىدانا تايرى ب ترومبىلېفە و دەمى ستوپ دەيتەگرتن دىسك ب وىفە دنىسىت
۱۰	گاردن	بۇ ئەوان ترومبىلېن قورويل ئەويىن ھەر چار تايرە پىكفە دزقرن بكاردهيت
۱۱	گرايم شىفت	فەگواستنا لىنى ژ گىرى بۇ تايران
۱۲	دەبل	وەكى سپىرنكى شولدكەت دكەفیتە د نافبەرا تايرى و ترومبىلېدا، داکو ھىزى كىم بکەت

۱۳	تەغما سىنگى	د نابقبەرا ھەردوو تايىرىن پېشىي ژ كومهكا ئاسنېن كورت پېكدهيت ژ بۇ شاداندنا ترۆمبېلى و راگرتنا ئاراستا دروستى ترۆمبېلى دەيتە بكارهينان
۱۴	ئىرفلو	رېكخستنا ھەوايى و پانزىنى بۇ كىيارا سوتنى
۱۵	لەوى	ئاسنەكى دوو سەرەيە دكەفېتە باشيا ترۆمبېلى شولى وى چىكرنا ھەقسەنگيا پشتا ترۆمبېلىيە
۱۶	مەكىنە	مەبەست مەكىنا ترۆبېلىيە
۱۷	تەفلىشات	ئەو جەھە ئەوئ ترۆمبېلىن ژ كاركەفتى لى دەينە جوداكرن و پارچە پارچەكرن
۱۸	دەشبول	پېكھاتىە ژ ستىرنى و ئەو گىچىن پىقاننا لەزاتىي و رىژا پانزىنى و دوھنى كو دكەفېتە د نابقبەرا ھەردوو كورسىكىن پېشىا ترۆمبېلى
۱۹	كوشن	كوشنى ترۆمبېلىيە
۲۰	سپانە	ئامىرەكە بۇ قەكرن و داخستنا برغىين ترۆمبېلى بكاردهيت

۱۳-۳-۱۴- باشنقیس: ئەو كەسە يى خەتەكى جوان ھەبىت ئەف چەندە ژى بەھرىە كە كو گرېدايىە ب شيانن تاكەكەسىفە بەلى وەكى پىشەيەكى ژى بكار دەھىت. ئەف پىشە ژى وەكى ھەر پىشەيەكا دىتر ژ كومەكا زارافىن پىشەيى پىكدەھىت مينا:

#	زاراف	زامان
۱	فلىكس	جورەكە ژ جورىن نايلونى (اليف زجاجيه) دەھىتە بكارھىنان بۇ چاپكرنا نقىسىنى و وىنان ب رىكا چاپمەنيا كومپىوتەرى
۲	پلاتەر	ئامىرەكى كارەبىيە دەھىتە بكارھىنان بۇ برىنا لىزەرى بۇ نقىسىنا ستىكەرى(لاصق) رەنگاورەنگ
۳	نىكل	جورە مادەيەكى برىقەدارە دەھىتە بكارھىنان بۇ جوانكرن و رەنگدانا نقىسىنى
۴	ئوقەرھىد	ئامىرەكى كارەبىيە دەھىتە بكارھىنان بۇ مەزكرنا نقىسىنا وىنان
۵	الفانوس سحرى	ئامىرەكى كارەبىيە كو پىكھاتىە ژ ئاوينەكى(عدسە) و ھندەك خودىكان و گلوپەكا كارەبى د ناقدە دەھىتە بكارھىنان بۇ فەگوازتە نقىسىنا وىنان ب شىوہيەكى مەزن و رەنگاورەنگ
۶	كوفى	جورەكى خەتییە
۷	قەسەبە	جورەكە ژ جورىن لەقەنى ب تىژكرنا سەرى وى و تىھەلنانا وى د ھبرىدا ژ بۇ نقىسىنا جوان بكار دەھىت
۸	شەفرە	جورەكى گویزانىيە دەھىتە دروستكرن ب شىوئ پىنوسى بۇ برىنا ستىكەرى و كارتونان
۹	تخرىم	برىن و دەرھىنانا نقىسىنى ژ پلاستىكى و كارتونى
۱۰	پنتلايت	ناقى جورەكى بۇياغىيە ب (ئەمەلەش) دەھىتە نافكرن ل گەل ئاقى دەھىتە بكارھىنان ژ بۇ نقىسىنا لافىتېن قوماشى
۱۱	مشارتخرىم	ھندەك جورىن مشارانە يىن كارەبى و ب دەستى دەھىتە بكارھىنان بۇ برىن و نقىسىنا كارىن باشنقىسى بكار دەھىت
۱۲	پودر فسفورى	جورەكى مادى فسفورىە دەھىتە رەشاندن ل سەر نقىسىنا بۇياغىن دوھنى

#	زاراف	رامان
۱	البعء الاول	درىژاھى
۲	موديل	ئهو كەسى روينشتى
۳	پورتريت	وينى سەرى ب تنى
۴	پروفایل	وينى ژ رەخەكىفە
۵	الرسم المنقول	ئهو وينى كو ل بەر وينەيەكى دېتر بەيتە كىشان
۶	المس	مەبەست ژى گيانى ئهوى وينەيە ئهوى دەيتە چىكرن
۷	توازن	سەنتەرى گرانىي د وينەيدا
۸	التعبير	ھەر كارەكى ھونەرى ھەلگىرى دەربرينەكىيە
۹	باليت	تەختى رەنگى زەيتى دداننە سەر
۱۰	كنفاص	ئهو پەروكى وينى زەيتى ل سەر چىدكەن
۱۱	فريم	چارچوقى وينانە
۱۲	رەنگىن سار	بۇ نموونە رەنگى شين
۱۳	رەنگىن گەرم	بۇ نموونە رەنگى سور
۱۴	رەنگىن سيانى	رەنگى قەھوای، تەھىنى، مارونى
۱۵	رەنگىن دوانى	رەنگىن كەسك، موور، پرتەقالى
۱۶	منظور اللوحة	كويراتيا رەنگان
۱۷	تشریح	رەھەندىن وينەى
۱۸	ئاوت لاین	ھىلا ژ دەرڤە
۱۹	البعء الثالث	كويراتيا وينەى
۲۰	بەك گراوند	زەمينا وينەى

۱۶-۳-۱۳- شانۆفان: شانۆ ئىك ژ بوارىن هونهرىه. ئەو كەسىن كو د ئەفى بوارىدا كاردكەن گەلەك
 ئەركان دگىرن مينا(دەرھىنەرى شانۆيى، ئەكتەر، سىنارىست...هتد) بەلى ھەمى پشكدارن
 دكارھىنانا زارافىن تايبەت د ئەفى بياقىدا ژ ئەوان زارافان:

#	زاراف	رامان
۱	ديالوك	دان و ستاندن د ناقبەرا دوو كەساندا
۲	مونولوج	دەمى ئەكتەر ل گەل خو د شانۆگەرپىدا دان و ستاندنى دكەت
۳	بەك گراوند	زەمىنە يان دىمەنن شانۆيى
۴	ستىج	دەپى شانۆيى
۵	كال بوى	كەسەكە گازى ئەكتەران دكەت داكو بەين پوڭى خو بىكەن
۶	الارتجال	دەمى ئەكتەر ژ دەف خو ھندەك بزاقان بىكەت، كو د دەقىدا نەھاتبىتە خوار
۷	پارت	روڭى نواندى
۸	الفنتازىة	ھەر كارەكى ھونەرى يان ئەدەبى كو خەيالى بيت و دوپىر بيت ژ راستى
۹	تكىست	دەقى شانۆيى
۱۰	كلىپ	دەمى ئەكتەر د شانۆگەرپىدا ھول بىدەت زوپىر ژ ھەقالى خو باخقىت واتە بەرى ئەو دەستپىكەت
۱۱	التوازن المسرحى	چىكرنا ھەقسەنگىكى د ناقبەرا دىمەنى شانۆيى، ئەكتەران، رەنگ، قەبارى تىشان و روناھى...هتد
۱۲	تحرك	بزاقا ئەكتەران ل سەر دەپى شانۆيى ل دوپى تىكستى شانۆيى
۱۳	مونو دراما	ئەو شانۆگەريا كو كەسەك ب تنى پىشكىشكەت
۱۴	كاپاسىتى	بەرفرەھيا ھولا شانۆيى
۱۵	اوپرا	شانۆگەريا لىركى
۱۶	پودىوم	دەپى شانۆيى
۱۷	ئوقەر تون	دەستپىكەكا مپوزىكى
۱۸	كوفەر	دەستودارەكە كو ئەكتەرەك روڭى ئەكتەرەكى دپىر دگىرپىت
۱۹	بار ستىج	دەمى دەپى شانۆيى قالە بيت ژ ھەر تىشەكى
۲۰	ئاوت لاین	دىماھىك- كورتى

۱-۲-۱۷- میوزیکرهن: ئەو كەسەيى كۆب كارى ميوزيكي دمژويلن چ ژ ئالىي ژهنيئا ئاميرهكى ميوزيكيه وهكى(پيانو، تهنير...هتد) يانژى ئەو كەسەين د ئەفى بواريئا دخوينن، ههلبهت بيشهيهكى ديترو وهكى(سترانبيژ) ژى بشكداريى د كارهيئا زاراڤين بيشهيهين واندا دكهن ژ ئەوان زاراڤان:

#	زاراڤ	زامان
۱	نووته	زمانى ميوزيكي
۲	كليلا سول	بو دياركرنا نافين هيل و بوڤايبان ل سهر پليكانين ميوزيكي
۳	مينيم	هيمايهكه بهايى وي دوو بيته، دەمى دكهڤيته ل سهر پليكانهكى دڤيت دوو ژهنين يان دوو گوتن بيتن
۴	كوڤفر	هيمايهكه بهايى وي نيڤ ليدانه
۵	ڤايولين	ئاميرهكى ميوزيكيه هنده جاران دبيژنى كهمان
۶	تيمبر	سروشتى دهنگين ئاميرين ميوزيكي يين ژيڤجودا
۷	بيت	ليدان
۸	كلارنيت	ئاميرهكى ميوزيكي يى پڤكرنييه
۹	سوپرانو	دهنگين تير يان بلند يى كجان و ژنان
۱۰	بيز	دهنگى ستوير يان يى بوڤر يى زهلامان
۱۱	ئوركىسترا	گروپهكا مهزن ژ ميوزيك ژهئانه كو پيڤكه كاردكهن
۱۲	مايسترو	سهر پهشتى گروپا ميوزيكي
۱۳	دومينيوهندو	كيم كيم هيزا دهنگى كيم لى دهيت
۱۴	فورتى	دهنگى بهيز
۱۵	پيانو	دهنگى كيم/ نافى ئاميرهكى ميوزيكي يه
۱۶	پيدال	سى پارچين ئاسنينه ب پيانويڤه گريداينه
۱۷	دو	دهنگى ميوزيكيه
۱۸	رپى	دهنگى ميوزيكيه
۱۹	ستاف	پليكانه كو پيڤهاتيه ژ پينچ هيلين ئاسويى كو نوته ل سهر دهيتيه نڤيسين
۲۰	ئاڤورد	سيچوار دهنگن، ئەگەر بهيتە ژهنين دهنگەكى خوش ژيدەردكهڤيت

۱۸۳-۱۲- وینهگر: ئەو كەسە یی ب كاری گرتنا وینەیان و شوستنا وان رادبن. هندهك ژ زاراقین كو
 د ئەفی بواریدا دهینه بكارهینان ئەفین ژیرینه:

#	زاراف	رامان
۱	ئەمیریلا	فلاشی ستودیوی
۲	دەبل شیت	سایزەکی وینانە
۳	کریستال	جورەکی وینانە
۴	تیتینال	دەرمانە کە دەمی شوستنا وینان بکار دەیت
۵	حماضە	تیزاب
۶	شیت کامل	سایزەکی وینانە
۷	وینی لام	جورەکی وینانە کو ب سەرڤه گەلەك سافه
۸	وینی محبب	جورەکی وینانە
۹	جامبو	سایزەکی وینانە
۱۰	کابینیت	سایزەکی وینانە
۱۱	وینی سوپەر	سایزەکی وینانە
۱۲	AA	جورەکی پاتریانە
۱۳	نورستو	ئامیرە کە بو شیشتنا وینان بکار دەیت
۱۴	فوجی	ئامیرە کە ژ بو کوپیکرنا وینان بکار دەیت
۱۵	ئاگفا	ئامیرە کە ژ بو کوپیکرنا وینان بکار دەیت
۱۶	مەگەزین	خزینکا کاغەزین چاپی
۱۷	ئەنەلوک	جورەکی کامیرین وینە گرتنییه
۱۸	دیجیتال	جورەکی کامیرین وینە گرتنییه
۱۹	لیتیوم	جورەکی پاتریین کامیرین وینە گرتنییه
۲۰	ئەلکالین	جورەکی پاتریین کامیرین وینە گرتنییه

۲-۳- پیشه‌یین دوولایه‌نی (فه‌رمی- ئازاد):

مه‌به‌ست ژ پیشه‌یین فه‌رمی ئه‌وه کو ل ژیر چاق‌دیریا حکومه‌تی دهینه ئه‌نجامدان مینا (پزشکی، ئه‌ندازیاری، پاریزه‌ری.....هتد) ئه‌ف پیشه و لقین وان دزورن و باهرا پتر سه‌ندی‌کایین خویین تایبته یین هه‌ین له‌ورا ب ریکا ئه‌فان سه‌ندی‌کایان ل باژیری دهوکی هندهک ژ ئه‌فان پیشه‌یان هاتنه ده‌ست‌نیشان‌کرن ژ ئه‌وان سه‌ندی‌کایین کو سه‌ره‌دانا وان هاتیه کرن¹ ل باژیری دهوکی ئه‌فین ل خوارینه:

۲-۳-۱- هندهک سه‌ندی‌کایین کاری ل باژیری دهوکی:

۱. سه‌ندی‌کا نوشداران
۲. سه‌ندی‌کا نوشدارین ددانان
۳. سه‌ندی‌کا نوشدارین فیته‌رنه‌ری
۴. سه‌ندی‌کا خاوه‌ن پیشه‌یین ته‌ندروستی
۵. سه‌ندی‌کا ده‌رمانسازان
۶. سه‌ندی‌کا ئه‌ندازیاران
۷. سه‌ندی‌کا ئه‌ندازیارین چاندنی
۸. سه‌ندی‌کا ئابورناسان
۹. سه‌ندی‌کا ژمی‌ریاران
۱۰. سه‌ندی‌کا رۆژنامه‌فانان
۱۱. سه‌ندی‌کا هونه‌رمه‌ندان
۱۲. سه‌ندی‌کا پاریزه‌ران
۱۳. سه‌ندی‌کا کریکاران
۱۴. سه‌ندی‌کا جیولوجیان.

¹ -د پاشکویدا هندهک ژ ئه‌وان پیزانینان سه‌بارته ب هندهک سه‌ندی‌کایان و هژمار و لقین وان هاتیه دیارکرن هه‌ژی ئامازه‌کرنییه، ژ به‌رکو هندهک سه‌ندی‌کایین دیتر ل باژیری دهوکی دهاریکارنه‌بوون، نه‌شیاینه پیزانینان ل سه‌ر هه‌می سه‌ندی‌کایان کومه‌هین.

۳-۲-۲-زاراڦيڻ هندەك ژ پيشه‌يښ دوولايه‌ني(فه‌رمي-ټازاد) و ږامانا وان:

۳-۲-۱- نوښدار: بوارئ پزيشكى ئيځ ژ ټه‌وان بوارانه كو هژماره‌كا زؤر پښپوريا ب خوفه‌دگريټ. هه‌ژى دياركړنييه كو هه‌ر كه‌سه‌كئ كو د ټه‌فى بياڦيدا كار كه‌ت ب شيوه‌يه‌كئ گشتى پښكداره د زمانئ پيشه‌يښ پزيشكيدا مينا(پزشك ب هه‌مى پښپورين خوفه، په‌رستار، ده‌رمانساز...)، له‌ورا هه‌ول هاتيه‌دان زاراڦيڻ پيشه‌يښ هندەك ژ ټه‌وان وه‌ربرگين بؤ نمونه:

۳-۲-۲- نوښدارئ زارؤكان

#	زاراڦ	ږامان
۱	G.E	هه‌ودانا ريڦيكا
۲	UTI	هه‌ودانا ميزه‌ږؤئ
۳	C.P	فالنجا ميښكى
۴	Pneumonia	هه‌ودانا سيان
۵	Tuberculosis	سل
۶	Amebiasis	ده‌رده ټه‌ميبا، نه‌خوشيا ټه‌ميبا
۷	Asthma	ته‌نگ نه‌فه‌سيا بورين هه‌وايى
۸	Marasmus	سيسبوون (زه‌ږبوون)
۹	Urticaria	خوراندنا پيستي
۱۰	Hepatitis	زه‌ركى
۱۱	Mobilli	سوورك
۱۲	Meningitis	هه‌ودانا په‌ردا ميښكى
۱۳	Chicken Pox	خوريك
۱۴	Mumps	پن‌گوهك
۱۵	Urinalysis	پښكنينا ميزئ
۱۶	C.X.R	تيشكا سينگى
۱۷	Colitis	هه‌ودانا قولونئ
۱۸	Myocarditis	هه‌ودانا ماسولكا دلى
۱۹	Sinusitis	هه‌ودانا دفنئ(جيوب)
۲۰	Tonsillitis	هه‌ودانا گه‌وريئ (به‌لوم)

زامان	زاراف	#
بهري ميزهروئي	Uretero Lith	۱
بهرفرهه بوونا ميزهروئي	Ureterectasis	۲
ميزلدان	Bladder	۳
ميزهرو	Ureter	۴
بهري ميزلدانى	Cystolith	۵
ههودانا ميزلدانى	Cystitis	۶
ههودانا گولچيسكان	Pyelonephritis	۷
سلهيا ميزلدانى	Cystophthisis	۸
ميزلدان بين	Cystoscope	۹
ههودانا قولونى	Colpitis	۱۰
تيشكا گولچيسكى و ميزلدان و ميزهروى	KUB	۱۱
گولچيسكا دهستگرد	Artificial. Kidney	۱۲
ميزلدان برين	Cystectomy	۱۳
پهنجهشيرا گولچيسكان	RCC	۱۴
ههودانا چهوزى	Pyelitis	۱۵
دهرهينانا بهري چهوزى	Pyelolithotomy	۱۶
كريارا شوشتنا ميزلدانى	Vesico Colonie	۱۷
تهنگبوونا ميزهروئي	Urethral stricture	۱۸
وينهينى ميزلدان	Cystogram	۱۹

رامان	زاراف	#
نافا دلی	Intra Cardiac	۱
دلی دوو بوشایی ههین	C.Biloculare	۲
ههودانا سینگی	Stehomyositis	۳
هیزا خاقبوونا دلی	Diastolic.P	۴
بادلی	Pneumatocardia	۵
نهخشی دهنگی دلی	Phono eardiogram	۶
قهتیانا خوینهنهیری	Phlebo Rrhexis	۷
ههودانا خوینهنهیری	Phlebitis	۸
ههودانا ماسولکین گهوری	Juxtanging	۹
تهنگ نهفهسی	Dyspnea	۱۰
تیشکا سینگی	X-Rey	۱۱
دل قوتانا بلهز	Wandering.H	۱۲
تیشکا نهرم	Soft.Rey	۱۳
ههودانا کوم یان راستهوخۆ	Reetitis	۱۴
خوینریژیا میشکی	CVA	۱۵
کونکرنا گولچیسکی	Renipuncture	۱۶
ماتی	Depression	۱۷
هشکبوون	Dehydration	۱۸
زکچوون	Diarrhorae	۱۹

زماڻ	زاراڻ	#
خوينريڙي	Bleedy	۱
دووگياني بو جارا نئيڪي	Primi-parous	۲
دوو گيانيا دوباره	Multi-parous	۳
زايين- ژ داڪ بوون	Labour	۴
ژبه رچوون	Abort	5
دهرهينانا زاروڪي ب ريڪا نشته رگهريا زڪي	Abdomino Hysterostomy	6
ههودانا مندالداڻي	Metritis	7
زاروڪ د مندالداڻيدا	Aborticide	8
بهري زاييني	Prenatal	9
دڙي دووگياني	Contraception	10
ديماهيڪ هاٽنا زاييني	Termination- pregnancy	11
فره دووگياني	Plurigravida	12
چارمين زايين	Quadripara	13
زايينا پي نه گههستي	Premature.L	14
شهڪري دوو گياني	Diabetic in pregnancy	۱۵
ههودانا نافپوشا مندالداڻي	Endometriosis	۱۶
نيشته رگهريا قهيسهري	Caesarian section)	۱۷
خوينريڙيا مندالداڻي	Metrorrhagia	۱۸

رامان	زاراف	#
هه وڊانا رئشئكا كوره	Acule Apperiatis	۱
فتق	Hernia	۲
هه وڊانا زهراقئ	Cholecystitis	۳
رهملا ٽوورا زهراقئ	Gall stone	۴
ژوورا نئشٽهرگره رئئ	Operation room	۵
باوه سئير	Pile	۶
گواتر	Goitre	۷
برئنا لئبن پئستئ	Subcutaneous.W	۸
برئن	Wound	۹
فه كرنا هه سٽئكان	Osteotomy	۱۰
برئنا په نكرئاسئ	Pancreatectomy	۱۱
گرتنا رئشئكان	Intestinal obstrnctor	۱۲
نه خوشئا شه كرى (ئا پئئا)	Diabetic foot	۱۳
سووتن	Burn	۱۴
په نهجه شئرا سئنگئ	Carcinoma of breast	۱۵
خوئئرئژئا سئا	Pneumno Rrhagia	۱۶
فه كرنا مئزلڊان و پروسٽاتئ	Prostatocysltotomy	۱۷
فه كرنا زكى ب رئكا نئشٽهرگره رئئ	Laparotomy	۱۸
فالنجا نئفا له شئ	Hemiplegia	۱۹

ځاښان	زاراف	#
هه وډانا پيستي	Dermotitis	۱
هه سټناز کبوون، هه سټياري	Allergy	۲
کيم بوونا کالسيومي	Hypocalcemia	۳
کرمي خوښي	Blood Worms	۴
پشکنيڼ	Examination	۵
مشه خوړين خوښي	Blood parasite	۶
په نجه شير	Tumors	۷
ب زه حمهت زايين	Dystocia	۸
مشه خوړين دهره کي	Ectoparasite	۹
ژ دايک بوونا بهر خي	Lambing	۱۰
وه بيا وهرده کا	Dock plague	۱۱
کوره رژين	Endocrine	۱۲
هه وډانا سيان	Pneumonia	۱۳
هه وډانا منډالډاني	Metritis	۱۴

زراف	رامان	#
Diagnosis	پیشکیشکرن	۱
Acute Pulpitis	ددان نیشان	۲
Chronic Pulpitis	ددان نیشانا بهردهوام	۳
Swelling	ستویر	۴
Peri-apical lesion	کیسک	۵
Aphthous	دهف کولبوون	۶
Sinusitis	ههودانا بوړیښ دفتی	۷
Filling	ددان کیشان	۸
Root canal	کهنالا رها ددانی	۹
Dental mirror	خودیکا ددانان	۱۰
Surgical Extraction	کیشان ددانا ب نیشته رگری	۱۱
Apicectomy	دهرنیختنا کیسکی	۱۲
Operation under G.A	نیشته رگری ب پهجا گشتی	۱۳
Dental needle	دهرزیکا ددانان	۱۴
Missing Tooth	بی ددانی	۱۵
Orthodontic	راستکرن ددانان	۱۶
Dental Implant	چاندنا ددانان	۱۷
Teeth Bleaching	سپیکرنا ددانان	۱۸
Deciduous teeth	ددانین شیری	۱۹
Permenant teeth	ددانین بهردهوام	۲۰

۸-۲-۲-۳- ئەندازىياري كومپيوتەرى: زانستى كومپيوتەرى ئىك ژ ئەوان زانستىن نوپە كو د نافر خەلكيدا بەربەلافبوى، لەورا دى بينين كو ھندەك فى پىسپورى دخوينن ھندەك زى ب كارى سەخپىركرنا وى رادبن و ۋەكى پىشەيەكى گەلەك زارافان ب خوقەدگريت مينا:

#	زاراف	رامان
۱	temp	كريارا ژيبرنا فايلىن زيده د كومپيوتەريدا
۲	Prefetech	فولدرەكە كو ھندەك فايلىن زيده تيدانە و كارى كومپيوتەرى گراندكەن
۳	3Tab	دوگمەكە ل سەر (Key boord) ى ژ بو كرياتا فەگواستنى ژ فولدرەكى بو فولدرەكى ل سەر دىستوبى بكاردهيت
۴	Net work	تورا پەيوەندى كرنى
۵	Spss	پروگرامەكە بو ب جھئنانا كرياتن نامارى و بيركارى دەيتە بكارئينان
۶	C++.	جورەكى پروگراميە دكومپيوتەريدا
۷	Visuall Basic	زمانى بەرنامە كرنىيە بو دروستكرنا پەنجەرا دەيتە بكارئينان
۸	Packet Traiser	بەرنامەيەكە ژ بو پىكفە گرئدانا تورا ل سەر كومپيوتەرى بكاردهيت
۹	Assemble language	زمانى ئوتويى كومپيوتەرييە ل سەر پروگرامى (cpu) كاردكەت
۱۰	Winrar	بەرنامەيەكە ژ بو كەبسكرنا فايلا و كىمكرنا قەبارى وان بكاردهيت
۱۱	Html	زمانەكى بەرنامەيەكە ژ بو دروستكرنا مالپەرىن ئەنترنيتى بكاردهيت
۱۲	Format Disk	كريارا پاكرن و ژيبرنا ديسكى ژ زانياران
۱۳	pc	كورتيا (Personal Computer) ە واتا كومپوتەرى تاكەكەسى
14	Inter Link	دبیتە ئەگەرى ئاسان فەگواستنا زانياران دناقبەرا دوو كومپيوتەراندا

۳-۲-۹- پاریزهر: ئەو کەسە یی ب کارئ بەرگریکرنئ ژ گونەهبارەکی رادبیت زاراقین وان یین
پیشەیی دزورن هندهک ژ ئەوان زاراقان ئەقین ل خوارینە:

#	زاراق	زامان
۱	حدث	ئەگەر تەمەنی گونەهباری ژ هەژدی کیمتر بیت و گونەهەکی بکەت
۲	الشخص الثالث	کەسەکی زیدەیه د رویدانیدا بەل پەيوەندی ب بابەتیقە هەبیت
۳	الشخص الاجنبي	کەسەکە ج پەيوەندی ب بابەتیقە نەبیت و خو بکەتە د ناف بابەتیدا
۴	الشروع في جريمة	ئەو کەسی کو تاوانەکی دەستپیدکەت بەل ئەوی تاوانی ب دوماهیک ناهینیت و ئیکەدی ب دوماهیک دەینیت
۵	تخارج	
۶	الوصی	کەسەکە پیش زاروکیقە ب کارو بارین وی رادبیت دەمی دادگەهی
۷	القيم	کەسەکە ب کاروباری کەسەکی د دادگەهیدا رادبیت ژ بەر کو شیانا هندی نینە کو ب کارین خو رابیت
۸	الولی	باب یان برایی هەر کەسەکی
۹	التقادم	بورینا دەمی ل سەر ناگەداربوونا سکالایی
۱۰	المدعي العام	ئەو کەسە کو نوینەراتی کۆمەلگەهەکی دکەت
۱۱	القوة القاهرة	دەمی کەسەک ببیتە ئەگەر کو رویدانەک نەهیتە رویدان
۱۲	وقف التنفيذ	ئەگەر یاسا ل سەر کەسەکی نەهیتە سەپاندن
۱۳	اخراج شرطی	کەسەک ب هەل و مەرجان ژ زندانی دەرکەفیت
۱۴	ادانة	گونەهبارکرن
۱۵	انتداب محامی	هەگەر دادگەه ژ دەق خو بو تاوەنباری پاریزەرەکی بگریت
۱۶	مسرح الجريمة	ئەو جەه کو تاوان تیدا هاتیە کرن
۱۷	الجانی	تاوانبار
۱۸	المجني عليه	ئەو کەسە کو تاوان ل سەر هاتیە کرن
۱۹	محكمة الاوراق	دادگەها پیداجوونی

۱۰-۲-۳-۲-۱- رۆژنامەفان: بوارەکی بەرفرەهە واتە ئەو کەسن ئەویین ل رۆژنامە و گوڤاران کاردکەن. ئەف پيشهيه گەلەك لقان ب خوفەدگريت مينا (پەيامنير، بيژەر، هەوالساز، دەرھينەر، کاميرەفان....هتد)کو باھرا پتر د کارھينانا زاراقين پيشهيين خودا هەتا رادەيهەکی د پشکدارن ژ ئەوان زاراقان کو رۆژنامەفانەك بکار دئينيت:

#	زاراق	رامان
۱	هەوال	دەنگوباس
۲	نويياتى	نويبوون د دەنگوباساندا
۳	بيژەر	ئەو کەسە ئەوئ پروگرامئ جوراوجور دييژيت
۴	رېپورتاز	چاقپيکەفتن
۵	ديفچوون	ديفچوونا هەر هەوالەکی بهيتە کرن بۆ ب دەست فە ئينانا راستيا ئەوی هەوالی
۶	سلوگان	دروشم
۷	پروپاگنده	بانگەشە
۸	بەلافۆك	بەلافۆك
۹	مانشيت	نخيسينا ل بنئ شاشا تەلەفزيونئ
۱۰	ليد	سەرديرا هەوالا ل رۆژنامئ
۱۱	ديدار	چاق پيکەفتن
۱۲	گەندەلی	گەندەلی
۱۳	ريکلام	ريکلام
۱۴	مايك	مايك
۱۵	میکسەر	ئاميرئ مونتازکرن بەرھەمئ تەلەفزيونئ
۱۶	مايکروفون	ئاميرەکی بلندکرن دەنگی
۱۷	رابطورت	کومکرن چەند زانیاریەکان
۱۸	پەيامنير	ئەو کەسئ زانیاریا کوم دکەت
۱۹	ئەدیتور	دەرھينەر
۲۰	فۆتۆ	ويئە

۱۱-۲-۳-۳- ژمیریار: ئەو کەسە یی ب تومارکرن و پولینکرنا هەمی کریارین دارایی ب پیفهری پارهی رادبیت ، پاشی ب شروفه کرنا ئەوان ئەنجامان رادبیت ئەوین ب دەست خوفه هیانین. ژ زارافین کو ژمیریار بەردهوام بکاردئینن ئەقین ل خوارینە:

#	زاراف	رامان
۱	المدین	قهرزدار
۲	الدائن	قهرزدهر
۳	المصروفات	داهات
۴	مخول	دەستەهلاتدار
۵	السلفة	پیشین
۶	الامانات	ئەمانەت- بارمته
۷	خلاصة الحسابات	پوختهی ژمیریار
۸	صراف	دراڤ گهور
۹	الصك	چەك
۱۰	ضريبة الدخل	باجا داهاتان
۱۱	مراقب عمل	سەرکار
۱۲	مصادقة	پەسەندی
۱۳	مدقق	هویربین
۱۴	كلفة	تیچوون
۱۵	معیار	پیقهەر
۱۶	الايداع	پارەدانان، سپاردن
۱۷	سحب	راکێشان
۱۸	مستهلك	ژ کارکەفتی
۱۹	تخصیصات	تەرخانکاری

۱۲-۲-۳-۳- ئەندازىار: گەلەك جورىن ئەندازىارىي ھەنە ۋەكى ئەندازىارىيا (رىكان، ئافاھيان، كارەبى... ھتد) دى ھەولەدىن ھندەك نمونا ژ ئەندازىارىيا ئافاھيان بىنين، ژ ھەژى ئامازە پىكرنىيە كو ئەف زاراقىن ئەندازىار بكاردەينن ل گەل يىن كو پالە بكاردەينن ئىكن ژ بەر كو پىكفە كاردەكن.

#	زاراف	رامان
۱	كونكرىت	تىكەلپەك ژ رەمل و خىز و چىمەنتو و ئافىيە
۲	عروش	ھندەك شىشكىن ئاسنى يىن بلندن
۳	ذرعە	پىقاننا ئەو كارى ھاتىە ئەنجامدان
۴	الھواء المقصود	ئەو ھەوايى دكەنە د كونكرىتيدا ژ بو سقكرنا سەنگى وى
۵	السقف الكاذب	بانى لاۋەكىە ئەوئ دكەفىتە ل ژىر بانى سەرەكى بو مەبەستا راستكرنى و پاراستنى
۶	Truss جملون	بانى سى گوشەيى
۷	كبش	زىدەھيا بانىە
۸	شربت	قاتى ئىكى يى لەبجى
۹	كف مال	قاتى دووئ يى لەبجى
۱۰	مخمر	قاتى دىماھيى يى لەبجا گىچى
۱۱	خسف	بلند بوون يان دەرکەقتنا جھەكى دەستنىشانكرى ژ ئافاھيى
۱۲	لوقەر	ئەو دنگە كو ژ سەرى دەيىت خوار دەمى ئافادكەن واتە بى بناغەيە
۱۳	تنزىل	دەمى بەشەك ژ بانى بو مەرەمىن تايبەت نزمتر ژ ئاستىن دىتر دروست دكەن
۱۴	فخ	پارچەكا ئاسنىيە دوو سەرە
۱۵	Steel bar	شىشكا ئاسنى
۱۶	Sheer	ھىزا برىنى

ئهگهر ئهه ته ماشای ئهفان زارافین کو مه ژ زاردهفی خه لکی وهرگرتین یان ژ خودان پیشهیان وهرگرتین بکهین، دی گههینه هندهک ئه نجامان کو ئهفین ل خوارینه:

۱. هندهک پیشه یان کار د کومه لگهها مه دا ل بهر چاف دکهفن، کو زمانهکی جودا ژ زمانئ دایکی بکاردهینن. هه لهبت ئهه و زارافین کو د ئهوان بواران دا کهفتینه بهر دهستی مه دی ب زمانئ بیانی بیت. بو نمونه ئهگهر ئهه سهیری هندهک پیشهیان وهکی نوشداریی بکهین دی بینین کو زمانئ ئینگیزی بکاردهینن، واته زمانئ وان یی پیشهیی ب ئینگیزیه ئهفهژی ل دویف ئهوی چهندی دمینیت کو پیشه یان کاری نوشداریی وهکی زانستهک ژ رۆژئافای دهیته وهرگرتن و باهرا پتریا وهلاتین جیهانی زمانئ ئینگیزی د ئهفی بواریدا بکاردهینن. دیسان ئهاندازیاری ژی زمانئ وان یی پیشهیی ب ئینگیزیه و هندهک جاران عه ره بیی بکاردهینن. سه ره رای ئهفی چهندی مه هندهک پیشهیی دیتر یین ههین کو زمانئ عه ربی بکاردهینن وهکی پیشهیا پارێزه ری و ژمیریاری. ئهف بکارهینانا زمانئ بیانی بو ئهفان پیشهیی کو مه ئامازه پیدایی ب خو فاکته ره که کو زمانئ پیشهیی وان نه هیته تیگه هیشتن ژ لای خه لکهکی دیتره.

۲. ل دویف ئهه نمونین کو مه ب دهستخوفه ئینان ژ هندهک پیشهیان دی بینین هندهک زاراف ژ زمانین بیانی یین هاتینه وهرگرتن ههروهکی ئهه دزانین وهرگرتنا زارافان ژ زمانئ بیانی دیاردهیه کا ئاساییه و د هه می زمانین جیهانی و هه می بواراندا ل بهر چاف دکه فیت. د هندهک پیشه یاندا تیکه لیهک ژ کارهینانا په یفین عه ره بی و ئینگیزی ل بهر چاف دکه فن. بو نمونه په یفین عه ره بی د ئهفان پیشه یاندا بهر چاف دکه فن کو گریدایته ب کاری وانقه مینا (جلی، صقل) کو د پیشهیا زیرنگرییدا بکاردهینن، (تقریم) دکاری جلك دورینیدا بکاردهیت، (تخریم) دکاری باشنفیسییدا بکاردهیت یان (حلج، سبک... هتد) دکاری زیرنگرییدا بکاردهیت و گه لهک نمونه یین دیتر سه ره رای ئهفی چهندی دی بینین ههه د ئهفان پیشه یاندا په یفین ئینگیزی ژی بکاردهینن وهکی (ئو فهر هید، ئاوت لاین... هتد) د پیشهیی نیگارکی شییدا بکاردهیت و (دهبل شیت، مه گه زین... هتد) د کاری وینه گرییدا بکاردهیت، (مایسترو، کلارنیت، فورتی... هتد) د بواری میوزیکی دا بکاردهیت یان د بواری شانوییدا په یفین وهکی (سیناریست، پانتومیم، سینوگرافیا... هتد)، ژ هه ژیه دیارکهین کو ئهف تیکه لیا بکارهینانا زارافین بیانی وهکی ئینگیزی و عه ره بی دبیته ئهگهر دکا دیتر ژ بو وی چهندی کو ئهف زمانه ژ بو خه لکی یی دیارنه بیت.

۳. باهرا پتریا زارافین پیشهیی ئهوان ئامیره یان که رهستان فه دگه ریت کو گریداینه ب کارهکی یان پیشهیهکی تایبه تفه بو نمونه

أ. (ماله کینک) که رهسته یه که کو د بواری خه یاتییدا بکاردهیت و پشکه که ژ پشکین مه کینن.

ب. (پیم) ئاسنەكە زراف و بچویكە كو ساعەتساز بكاردهینیت ژ بو پیکه گریدانا قاویشكا سەعتی.

ج. (کنفاص) جورەکی پەروکیە كو نیگارکیش ژ بو کیشانا نیگارین زەیتی بکاردهینیت.

د. (سندان) نافی ئاسنەکیە كو د پیشی پینەدووییدا بکاردهیت كو پیلان دانە سەر بو چیکرنی.

ه. (فیلیکس) جورەکی لافیتانە كو دکاری باشنقیسییدا بکاردهیت.

و. (کارد) ئامیرەکه د کلیلسازییدا ل جهی کلیلی بکار دهینن ژ بو فه کرنا دەرگەهان.

س. (تیتال) دەرمانەکی تایبەتە د کاری وینەگرییدا ژ بو شوشتنا وینا بکاردهیت. ئەف نموونە و گەلەك نموونین دیتر یین نافین ئامیرە یان کەرستان د هەر پیشەیه کییدا ل بەر چاقدکەفن کو خودانین ئەوان پیشان ب تنی واتا وان دزانن ژ بەر پیدفیا کاری سەرەدەری ل گەل دکەن.

۴. هندیك پیشە یین هەین وەکی (جوتیار، پالە، نانپیش) د سەرەدەمین دکەفندا هەر د کۆمەلگەها کوردهواریدا هەر هەبووینە و پیشەیین سەرەکی بووینە بو ب ریقه برنا ژيانا پوژانە لەورا ژ بەرکو ئەف پیشە دکەفن، دی بینین کو ئەو زاراقین پیشەیین وان باهرا پتر ب زمانی کوردی بوونە بەرو فاژی پیشەیین دیتر کو د زمانی واندا تیکەلیەك ژ کارهینانا زاراقین بیانی ل بەرچاچا دکەفیت.

۵. هندیك ناف یان زاراق یین هەیین کو د هندیك پیشاندا هاوبەشن بەلی رامانین جیاواز ددەن وەکی نافی ئامیرەکی کو د کاری دارتاشیی و ئاسنگەریی؛ کلیلسازییدا بکاردهیت ئەوژی (مزرەف)ه کو پیشەیین مە ئامازە پیدای بکاردهینن بەلی د هەر پیشەیه کییدا کارین جیاواز دکەت و فورمەکی جیاواز هەیه، یان نامیری (شەفرە) کو د باشنقیسیی و دارتاشیی و سەر تراشییدا بکاردهیت بەلی ئەفی نامیری د هەر پیشەیه کییدا فورمی جیاواز یی هەی و کارەکی جیاواز دکەت. یان(ئوکسیجین) کو د بواری نوشدارییدا وەکی گازەکی بکاردهینن ژ بو هەناسەکیشانن بو نەخوشان بکاردهیت بەلی ل سەرتراشییدا یان جوانکارییدا ئوکسیجین دەرمانەکه ل گەل رەنگی بکاردهینن بو رەنگرنا پرجی و گەلەك نموونین دیتر دشیین بو ئەفی دیاردی بینین و مەبەستا مە ژ فی چەندی هندیك زاراقین هەفپشک یین هەین کو د هەر پیشەیه کییدا رامانەکا جودا پادگەهینت.

ب شىۋەيەكى گىشى پىشتى مە ئەف فەكولىنە ئەنجامداي ئەم گەشتىنە فان ئەنجامىن ل خواری:

۱. جوراوجوریا زمانى د هەمى زماناندا دەیتە دیتن. زمانى كوردى ژى ئىك ژ ئەوان زمانانە كو ئەف دیاردە تىدا دیارە.
۲. د زمانى كوردیدا باھرا پتیا جوراوجورپین زمانى ژ بو ھۆكارى جوگرافى فەدگەریت واتە ھۆكارى جوگرافى كارتىكرنەكا سەرەكى ھەبوویە بو پەیدا بوونا جوراوجوریا زمانى.
۳. ھندەك جوراوجورپین زمانى ھەنە كو د ھندەك كۆمەلگەھاندا ل بەرچاڤناكەڤن. بو نموونە ئەو جوراوجورپیا زمانى ئەوا ب رىكا ھۆكارى ھەبوونا چىنپن جىاواز د كۆمەلگەھىدا يان ژى ب رىكا نەژادى دروستدبیت يان ژى جوراوجورپیا پەگەزىیا چارچوقەكرى دزمانى كوردیدا نینن.
۴. ھۆكارى سەرەكى بو دروستبوونا جوراوجورپیا زمانىیا پىشەيى د زمانى كوردیدا بو كارتىكرنا زمانپن بيانى ل سەر زمانى كوردى دزفریت بو نموونە ھندەك پىشە د كۆمەلگەھا كوردیدا ب زمانپن جىاواز دەپنە بكارھىنان. بو نموونە زمانى ئنگلیزى د پىشەپنن نوشدارى و ئەندازىارى و بواری بكارھىنانا كومپىوتەرى.....ھتد و زمانى ئەرەبى د پىشەيى پارىزەرىپىدا ب شىۋەيەكى ئاشكرا دەردكەڤیت.
۵. رەنگشەدانا كوردىیا پەتى د ھندەك پىشەياندا مینا جوتيارى، پالەيى...ب ئاشكرايى دەردكەڤیت.
۶. دیاردا وەرگرتنا پەيقان د باھرا پتیا پىشەياندا ف بەر چاڤدكەڤیت ئەفە ژى ژ بو وى ئەگەرى دزفریت كو ھندەك پىشە ژ نوى ھاتنە دناڤ كۆمەلگەھا كوردیدا لەورا دئەڤى بواریدا وشیت كوردى ب كىمى دەپتە دیتن.

پشکو

زانکویا دھوکئ

پوڙا هنارتني : / / ۲۰۰۹

کوليڙا ئادابي

پوڙا وهرگرتني : / / ۲۰۰۹

پشکا زماني کوردي

بو / ..... زور بهريز

ب / راپرسين

ريز و سلاق...

ئارمانجا سهرهكيا في راپرسيني، ئه نجامدانا فهكولينهكا زمانقانييه ل ژير ناقونيشاني ((جوراوجوريا زماني ل دهقهره بههدينان- زماني پيشهيه وهك نموونه)) . تشتهكي ئاشكهرايه د ناق ههر زمانهكيدا چهندين شيوازيين جوراوجوريين ئاخفتني يين ههين. ههلبهت ئهف ههمهپهنگيا زماني فهدگهريتهفه بو چهند ئهگهريين جياوازيين وهكو (جوگرافيا دهقهرئ ، پهگهز و ژيي ئاخفتنكهران، پيشهكار و ئاستي واني خاندني، ديسان ههبوونا تهخ و چينين جودايين جفاكي و .. هتد).

كهواته يهك ژ وان هوكارين سهرهكيين رولي خو د پهيدا بوونا جور و شيوازهكي تايبهتي زمانيدا دبينيته پيشهيه - المهنه - ههر پيشهيهكي زي كومهكا زاراف و ئيديه مين تايبهت ب سنوري پيشهكاري خوفه يين ههين، لهورا هيقيدارين ژ ههوهييين هيڙا ل دويپ پيشهكار، يان پسپوريا خو ئهوان زاراقين كو گرئدايي ب پيشه و كاري ههوهفه د في راپرسيني دا بو مه دياركهن. ل دوماهيي، هاريكاري ههوه جهي سوپاسييه و پشتهفانيهكه بو ئه نجامدانا ليكولينين زانستي ل سهر زماني كوردي.

سهرپه رشتياري قوتابي

د. عبدالوهاب خالد موسي

قوتابيا ماستهري

بيريقان محمد شريف

ناقى سى قولى :

پيشه:

پسپورى:

ژى:

جهى كارى:

رامان	زاراڧىن (پيشه يىن) تايبهت ب كاريفه	
		۱
		۲
		۳
		۴
		۵
		۶
		۷
		۸
		۹
		۱۰
		۱۱
		۱۲
		۱۳
		۱۴
		۱۵
		۱۶
		۱۷
		۱۸
		۱۹
		۲۰

سه‌ندیكا پارێزه‌رێن كوردستانی

لقی دهوك

جورین پارێزه‌ران

۱- راهی‌ناو

۲- كاراو

۳- راویژكار

هژمارا گشتی یا پارێزه‌ران ل پارێزگه‌ها دهوكی (٤٥٣) پارێزه‌ر

ریككه‌فت ٢٠٠٩/٨/١٧

رېځخراوا هونه رمه نديين كوردستاني

لقى دهوك

پشكين رېځخراوى

- ۱- پشكا شانويى (نواندن، دهرهينان)
- ۲- پشكا موزيك و ستران گوتنى
- ۳- پشكا شيوه كارى (سیراميك، نيگار كيش، پهيكه رسازى)

ههژمارا گشتيا هونه رمه نندان: ۵۰۰ هونه رمه نند

رېكه فت ۲۰۰۹/۸/۱۲

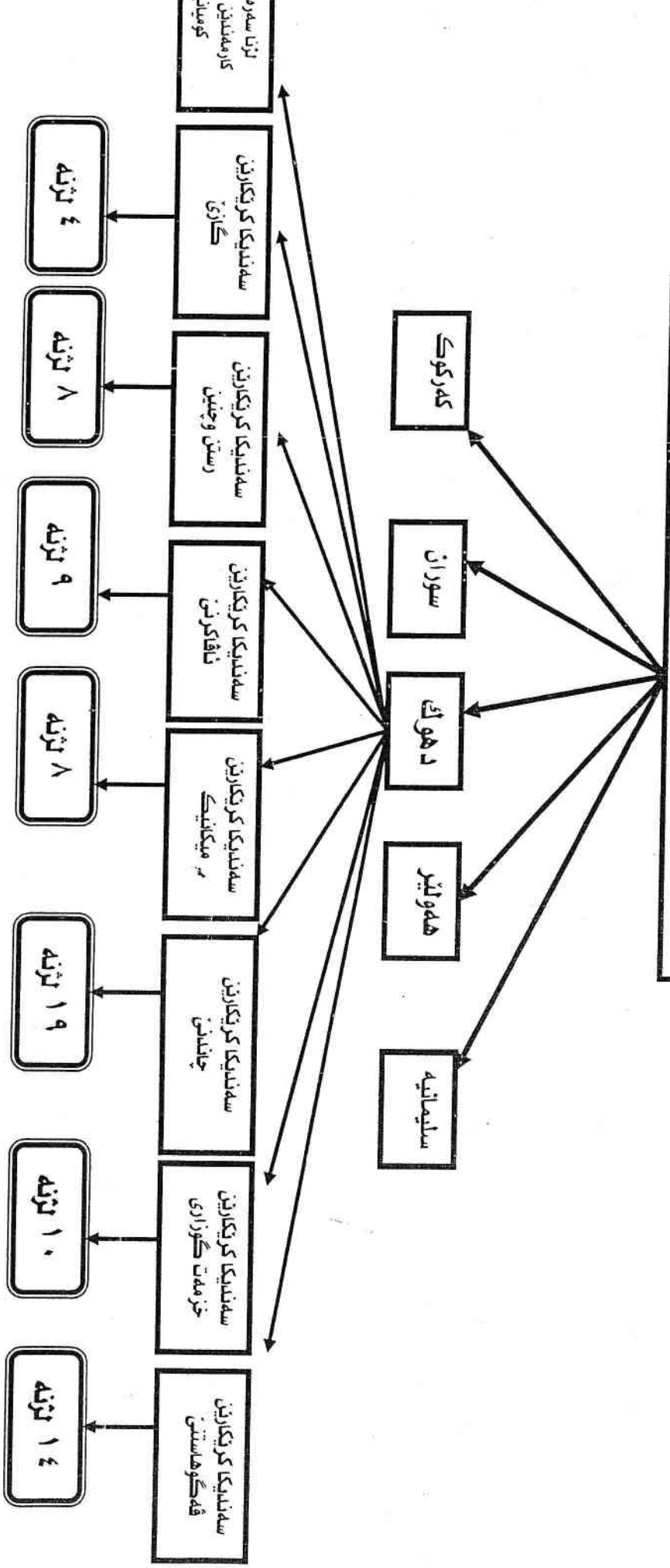
سهنديکا نوژدارين ددانا
لقى دهوك

هژمارا گشتيا نوژدارين ددانان ل دهوكي: ۱۰۱ نوژدار

بئىكە تىيا گىشى يا سەندىكىلەين كرىكارىن كوردستىنى

KURDISTAN REGION
KURDISTAN VETERINARIANS
SYNDICATE
Duhok - Branch

هه‌رێمی کوردستانی عێراق
هه‌ندیکای بێزێشکانی به‌یتهری کوردستان
لقا دهوکی

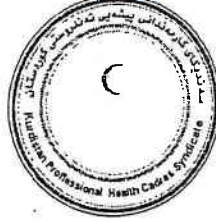
ب ناڤی خودی مه‌زن و دلوقان

هه‌ژمارا نه‌ندامیت سه‌ندیکا بێزێشکین فیتیر نه‌ری تا کو ریکه‌فتی 2009/8/6 د بنه (238)
نه‌ندام لگه‌ل ریز گرتی.

دکتور
ع. لقمان ته‌یب به‌رواری
سه‌روکی لقا دهوکی
2009/8/6

بو / جەن شولەزێ
ب/ بیژانین

ژماره گشتی یا ئەندامین سەندیکا کارمەندانی پێشەین تەندروستی لقا دھوک (1896)
ئەندام و سەندیکا قان توێژین لخاری خوقه دگریت.

• بەشی تیمارکاری

1 دەرجوین کولێژا تیمارکاری

2 دەرجوین پەیمانکەها تیمارکاری

3 دەرجوین ئامادەیا تیمارکاری

4 خولین تیمارکاری

• بەشین پەیمانکەها تەندروستی یا باندا

1 ھاریکارین نوژداری

2 ھاریکارین خوپارستنی

3 ھاریکارین دەرمانسازی

4 ھاریکارین بی ھوشکەری

5 ھاریکارین تیشکی

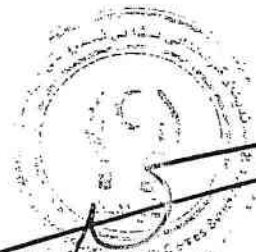
6 ھاریکارین سەرژمیریاری

• پەیمانکەها بزیشکی تەکنیکی

1 ھاریکارین تاقیکەھی

2 ھاریکارین تاقیکەهین دانا

3 لێنەرین جاقا

سەندیکا کارمەندانی پێشەین تەندروستی
لقا دھوک

وێنەبەک

دوسیا تاییەت

به‌شین سه‌ندیکایی

- ۱- نه‌ندامین سهره‌کی
- ۲- نه‌ندامین وهرگرتی
- ۳- ممارس فئه ا
- ۴- ممارس فئه ب
- ۵- ممارس فئه ج

هژمارا گشتی یا وردبینان ل پاریزگه‌ها دهوکی ب گشتی: ۱۸۰۰ کس

جورين نوژداران

ئیک: نيشتهرگهري (بهشی نيشتهرگهري گشتي)

- ۱- نيشتهرگهري دهماران
- ۲- نوژداري چافا
- ۳- نوژداري گوھ و دفن و گهوري
- ۴- شکهستنا ههستيان

دوو: ئيشين دل و هنافان

- ۱- شيشتنا گولجيسکان
- ۲- قهستهرا دهمارين خويني
- ۳- ئەندامين ههرزکرنی
- ۴- نوژدارين تافيگههان
- ۵- نوژدارين پيستي
- ۶- نوژدارين تيشکی و سونهري

سێ: نوژدارين چفاکی

چار: نوژدارين دهروني

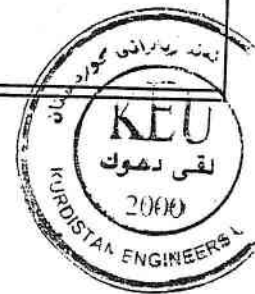
پينج: نوژدارين ژنان

شهش: نوژدارين زاروکان

هژمارا گشتيا نوژداران: ۷۸۱ نوژدار

عدد	معلومات	
1653	المهندسين المنتمين	
1375	ذكور	جنس
278	اناث	
75	معماري	اختصاص
711	مدني	
16	مساحة	
81	موارد مائية	
174	ري و بزل	
225	كهرباء	
266	ميكانيك	
12	بناء وانشاءات	
40	كمبيوتر / حاسبات / سيطرة ونظم	
3	الكتريك	
9	الكتريك و اتصالات	
6	نقط ومعادن	
3	مكائن ومعدات	
4	انتاج معادن	
10	تبريد وتكييف	
11	كيمياوى	
1	بيئة	
1	سلامة عامة	
4	ري ومكائن زراعية	
1	انظمة حرارية	

ژمارا ئیکه تیا سه ندیکیاین کریکارین کوردستانی / دهوک هه تا ۲۸/۴/۲۰۰۹

ژمارا ئیکه تیا / سه ندیکی	ژمارا ئێزین سه ندیکی	ژمارا ئه نداما
۱. ئیکه تیا سه ندیکیاین کریکارین کوردستانی دهوک	-	۱۴
۲. سه ندیکی کریکارین فه گوهاستنی	۱۴	۹۷۹۲
۳. سه ندیکی کریکارین چاندنی	۱۹	۴۷۰۳
۴. سه ندیکی کریکارین میکانیک	۸	۵۷۴۰
۵. سه ندیکی کریکارین خزمهت گوزاری	۹	۲۸۳۷
۶. سه ندیکی کریکارین ئافاکرنی	۹	۴۱۹۸
۷. سه ندیکی کریکارین رستن و چنن	۸	۱۴۴۶
۸. سه ندیکی کریکارین گازی	۴	۴۲۵
سه رجه می گشتی	۷۲	۲۹۱۵۵

ژمارا ئافره تا دینه (۷۸۲)

سەندیکا ئابوورئناسىن كوردستانى / لقى دھوك

ژمارە	نامار ژلايى رهگەزى قە
۵۶۰	نئىر
۲۴۲	مى
۸۰۲	سەرجهەم
	ژلايى باوەرنامى قە
۱۴	دكتوراه
۴۲	ماجستىر
۲۲	دبلوما بالا
۷۲۴	بەكالوريوس
۸۰۲	سەرجهەم
	ژلايى بسپورى قە
۳۳۹	ئابوورى
۴۰۸	كارگىرى
۵۵	نامار
۸۰۲	سەرجهەم

ليستا ژيډهران

(۱) ب زمانى كوردى

۱. په رتوك

۱. بېرنارد كه مري، جيړيددايه مهند، دهوك والئ، ك. دهيقيد هاريسن، ۲۰۰۷، زمان، وەرگيرانى كامل محمهد قهره داخى، چاپى يه كه م، چاپخانهى تيشك، سليمانى.

۲. رهفيق شوانى، ۲۰۰۱، چهند بابته تيكى زمان و ريزمانى كوردى، چاپى يه كه م، دوزگاي چاپ و بلاو كوردنه وهى موكرىانى، هه وليئر.

۳. سهلام ناوخوش و نهريمان، ۲۰۰۹، زمانه وانى، بهرگه كانى (يه كه م، دووهم، سييه م)، چاپى يه كه م، چاپخانهى مناره، هه وليئر.

۴. سهلام ناوخوش، نهريمان عهبدووللا خوشناو، ئيدريس عهبدووللا، ۲۰۰۹ كوردولوجى، چاپى يه كه م، چاپخانهى مناره، هه وليئر.

۵. سهلام ناوخوش بهكر، ب م، زمانناسى و هه ندى بابتهى زمانناسى كوردى كومه نه ليكولينه وهيه كى زمانناسى يه، بلاو كراوه كانى كتيفروشى سوران، هه وليئر.

۶. عهبدووللا غه فوور، ۲۰۰۸، جيوگرافىاي باشوورى كوردستان، چاپى يه كه م، چاپخانهى رهنج، سليمانى.

۷. عهلى عبدالواحد نه لوافى، ۲۰۰۷، زانستى زمان، وەرگيرانى ئيبراهيم عهزىز ئيبراهيم، بهريوه بهرايه تى چاپخانهى روشنييرى، هه وليئر.

۸. محمد معروف فتاح، ۱۹۸۴، زمانه وانى، چاپخانهى دارالحكمة، اربيل.

۹. منوچيهر موحسنى، ۲۰۰۷، دروازه كانى كومه نئاسى، وەرگيرانى ريڤوار سيوهيلى، موسلج ئيروانى، مراد حه كيم، دارا سوبجان، نه بو بهكر عهلى، دلشادحه مه، ته حسين تهها، چاپى سييه م، چاپخانهى دوزگاي ئاراس، هه وليئر.

۱۰. ه.ج. ويدووسن، ۲۰۰۸، سه رته تايهك بو زمانه وانى، وەرگيرانى هوشهنگ فاروق، چاپخانهى خانى، دهوك.

ب. نامین ماسته‌ری ب زمانی کوردی:

۱۱. دیار عه‌بدو لکه‌ریم سه‌عید هالو، ۲۰۰۷، یاسایین دهنگی د کوردیا ژوریدا، ناما ماسته‌ری، کولیژا نادابی، دهوک.
۱۲. شعبان شعبان احمد، ۲۰۰۲، شیوازی شیجری جزیری، نامه‌ی ماسته‌ر، زانکوی سه‌لاحه‌دین (نه هاتیه به‌لافکرن).
۱۳. عه‌بدوله‌ناف ره‌مه‌زان نه‌حمه‌د، ۲۰۰۹، ئه‌تله‌سی زمانی (هه‌ریمی کوردستانی عیراق وه‌ک نمونه)، زانکوی سه‌لاحه‌دین، هه‌ولیر.
۲. ب زمانی فارسی
۱۴. ادریان اکم‌جیان، ریچارد ای. دمرز، ان ک. فارمر، رابرت ام. هارتیش، ۱۳۷۳، زبان شناسی درامدی بر زبان و ارتباط، ترجمه: علی بهرامی، چاپخانه دانش، تهران.
۱۵. اندره مارتینه، ۱۳۸۰، مبانی زبان‌شناسی عمومی اصول و روشهای زبان‌شناسی نقشگرا، ترجمه: هرمز میلانیان، چاپ اول، چاپ و صحافی مازیار، تهران.
۱۶. پیتر ترادگیل، ۱۳۷۶، زبان شناسی اجتماعی درامدی بر زبان و جامعه، ترجمه: محمد طباطبایی، چاپ اول، چاپ و صحافی فارسی (فاروس ایران)، تهران.
۱۷. ج. ب. پراید، ۱۳۷۳، جامعه‌شناسی یادگیری و تدریس زبان، ترجمه: سیداکبر میر حسنی، چاپخانه سپهر، تهران.
۱۸. جورج یول، ۱۳۸۵، بررسی زبان، ترجمه: علی بهرامی، چاپ اول، چاپخانه حافظ قم، تهران.
۱۹. جولیا اس فالک، ۱۳۸۳، زبان شناسی و زبان: بررسی مفاهیم اساسی و کاربردها، ترجمه: علی بهرامی، چاپ دوم، چاپخانه گوهر اندیشه، تهران.
۲۰. چین نایچینسن، ۱۳۸۰، مبانی زبان‌شناسی، ترجمه محمد فائض، چاپ دوم، چاپ نوبهار، تهران.
۲۱. رابرت لارنس تراسک، ۱۳۸۰، مقدمات زبان شناسی، ترجمه: فریار اخلاقی، چاپ اول، چاپ سعدی، تهران.
۲۲. فردینان دوسوسور، ۱۳۸۲، دوره زبان‌شناسی عمومی، ترجمه: کورش صفوی، چاپ دوم، چاپخانه معراج، تهران.
۲۳. کورش صفوی، ۱۳۸۰، گفتارهایی در زبان شناسی، چاپ اول، چاپ و صحافی معراج، تهران.
۲۴. گروفهر هادسن، ۱۳۷۸، مباحث ضروری و بنیادین زبان شناسی مقدماتی (ضروریات زبان‌شناسی مقدماتی)، ترجمه: علی بهرامی، چاپ سوم، چاپخانه گوهراندیشه، تهران.

٢٥. لويس ژان كالفيت، ١٣٧٩، درامدی برزبانشناسی اجتماعي، ترجمه: محمد جعفر پوينده، چاپ و صحافي پڑمان، تهران.

٢٦. محمد رضا باطني، ١٣٨٥، چهار گفتار درباره زبان، چاپ پنجم، انتشارات آگاد، تهران .

٢٧. مهدي مشكود الديني، ١٣٨٤، توصيف و اموزش زبان فارسي، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه فردوسي، مشهد.

٢٨. نيل اسميث، ديدري ويلسون، ١٣٧٤، زبانشناسی نوين نتايج انقلاب چامسكي، ترجمه: ابوالقاسم سهيلي، علي اشرف صادقي، علي صلح جو، مجد الدين كيواني، يحيى مدرسي، رضا نيلى پور، چاپ دوم، چاپ نقش جهان، تهران .

٢٩. ويليام اكرادى، مايكل دابروولسكي، مارك ارنف، ١٣٨٤، درامدی برزبانشناسی معاصر، ترجمه: عهلى درزى، جلد دوم، چاپ دوم، چاپ مهر، تهران.

٣. ب زمانى عهدهبى

٣٠. ابراهيم انيس، ١٩٦٥، في اللهجات العربية، الطبعة الثانية، مكتبة الانجلو المصريه، القاهرة.

٣١. رشيد عبدالرحمن العبيدي، ٢٠٠٢، مباحث فى علم اللغة و اللسانيات، الطبعة الاولى جامعة صدام للعلوم الاسلامية ووزارة الثقافة، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد.

٣٢. رمضان عبدالنواب، ١٩٨٢، فصول فى فقه العربية، الطبعة الثانية، الناشر مكتبة الخانجي بالقاهرة. القاهرة.

٣٣. شحده فارع، جهاد حمدان، موسى عمايرد، محمد الغنايى، ٢٠٠٣، مقدمة فى اللغويات المعاصرة، الطبعة الثانية، دار وائل للنشر و التوزيع، عمان، اردن.

٣٤. عبدالرحمان ايوب، ١٩٦٦، محاضرات فى اللغة العربية، مطبعة المعارف، بغداد.

٣٥. على عبدالواحد الوائى، ١٩٥١، اللغة و المجتمع، الطبعة الثانية، دارالحياة الكتب العربية، القاهرة.

٣٦. كمال بشر، ب. م ، علم اللغة الاجتماعى، دار الغريب للطباعة و النشر و القديريج القاهرة.

٣٧. محمد احمد ابو الفرج، ١٩٦٦، مقدمة لدراسة فقه اللغة، الطبعة الاولى، دار النهضة العربية، بيروت.

٣٨. محمد حسين عبدالعزيز، ١٩٨٢، مدخل الى علم اللغة، دارالنمر للطباعة، القاهرة،

٣٩. محمد علي الخولي، ٢٠٠٠، مدخل الى علم اللغة، دار الفلاح لنشر التوزيع، الاردن.

٤٠. مسعود ياسين، ٢٠٠٦، اللغة الكردية و قواعدها، المطبعة هاوار، دهوك.

٤١. مصطفى اللطفي، ب. ت، اللغة العربية فى اطارها الاجتماعى، معهد الانماء العربى.

٤٢. ميلكا افيتش، ١٩٩٦، اتجاهات البحث اللساني، ترجمة: سعد عبدالعزيز مصلوح، وفاء كامل فايد، المجلس الاعلى للثقافة و الفنون(المشروع القومي للترجمة)، الهيئة العامة لشؤون المطابع الاميرية، الكويت.

٤٣. نايف خرما، ١٩٧٩، اضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة، الطبعة الثانية، مطابع دار القبس، الكويت:

٤٤. هادى نهر، ٢٠٠٢، اساس في فقه اللغة العربية و ارومتها، الطبعة الاولى، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع، عمان، الاردن.

٤٥. هدى، ١٩٨٧، علم اللغة الاجتماعى، ترجمة: محمود عبدالغنى عياد، مراجعة: عبدالامير الاعسم، الطبعة الاولى، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، عراق.

٤. ب زمانى ئينگليزى

46. David Crystal, 2003, A Dictionary of Linguistics and Phonetics, fifth edition, Blackwell Publishing, United Kingdom.

کورتیا فهکولینئ :-

دیاردا جوراوجوریا زمانی بابهتهکئ گریدایی زمانفانیا کومه لایه تییه ، ئەف دیارده د هەر کۆمه لگه هه کیدا ب شیواز و رهنگین جودا جودا دهیته دیتن. د فی فهکولینئدا ههول هاتیه دان جوراوجورینئ زمانی و ئەو هوکارین دبنه ئەگه ری پهبدا بوونا جوراوجورینئ زمانی بهینه باسکرن.

ب شیوهیه کئ گشتی ب مفا وەرگرتنئ ژ هزر و بیرین ئەوان فهکوله رین د فی بیافیدا کارگری، د فی فهکولینئدا هوکارین پهبدا بوونا جوراوجورینئ زمانی ب سهر چوار تهواراندا هاتینه دابه شکرن ، کو ئەو ژى بریتینه ژ هوکارین (کۆمه لایه تی ، ده می ، جوگرافی ، شیواز) و کاریگه ریا ئەفان هوکاران ل سهر زمانی ب نمونه فه د فهکولینئدا هاتیه دیارکرن .

د لایئ پراکتیکی فهکولینئ ژیدا دووپاتی ل سهر هوکارئ کومه لایه تی هاتیه کرن ، کو ئەف هوکاره پتری هه می هوکارین دیتر کاریگه ریا خو ل سهر ئاخفتنا خه لکی دکهت د ناف کومه لگه هیدا ، نه خاسمه هه ر کۆمه لگه هه ک د پیکهاته یا خودا خودان چه ندین پیشه یین جیاوازه و ئەف جیاوازییا پیشه یان ژى ب رهنگه کی ژ رهنگان کارتیکرنا خو ل سهر پهبدا بوونا شیوه یین جوراوجورین ئاخفتنئ دکهت د ناف هه ر کۆمه لگه هه کیدا ، له ورا مه ژى ئەف هوکاره هه لبرارتیه بو لایئ پراکتیی فهکولینئ .

وەرگرتنا داتا و نمونین پیدفی بو ئەنجامدانا لایئ پراکتیکی فهکولینئ ژ ئاخفتنا پیشه کارین دهه را پاریزگه ها دهوکئ هاتینه وەرگرتن ، وهکو نمونه یه ک ژ رهنگفه دانا زمانی پیشه یی د زمانی کوردیدا .

تعد ظاهرة التنوع اللغوي من المواضيع المرتبطة بعلم اللغة الاجتماعي ، و تظهر هذه الظاهرة بأساليب و صور متعددة لدى التركيبات الاجتماعية المختلفة في المجتمع. حاولت الباحثة في هذا المجال تبيان التنوعات اللغوية و اسباب ظهورها في اللغات بصورة عامة و تحديدها في اللغة الكوردية بصورة خاصة.

استفادت الباحثة من اراء الباحثين السابقين في هذا المجال و خصوصا باحثي علم اللغة الاجتماعي في تحديد الاسباب و العوامل الاساسية التي تؤدي الى ظهور ظاهرة التنوع اللغوي و تأثيراتها على اللغة و حددت هذه العوامل بأربع عوامل رئيسية وهي :-

اولا- العامل الاجتماعي .

ثانيا- العامل الجغرافي.

ثالثا- عامل الزمن .

رابعا- عامل أساليب الكلام .

من جهة اخرى تضمن هذا البحث جانبا تطبيقيا اعتمدت فيه الباحثة على تحليل العامل الاجتماعي كونه المحور الاساسي و له تأثير رئيسي و مباشر على ظهور ظاهرة التنوع اللغوي و انعكاسها في الاستعمال اليومي و المباشر للغة لدى الطبقات و الشرائح و ذوي المهن المختلفة في المجتمع.

و لأنجاز الجانب التطبيقي لهذا البحث قامت الباحثة بتوزيع استمارة استبيان معدة لهذا الغرض على الشرائح الاجتماعية و اصحاب المهن المختلفة في مدينة دهوك و ذلك بهدف جمع البيانات المطلوبة منهم فيما يتعلق الاستعمالات اللغوية المختلفة لديهم ، و بالتالي تحليل تلك البيانات للوصول الى استنتاجات معينة و هي بقدر وجود شرائح اجتماعية مختلفة و حرف و اعمال متعددة في مجتمع معين، فضلا عن ذلك توجد ظواهر و تنوعات لغوية متباينة في لغة هذا المجتمع

Abstract

Language varieties are regarded as one of the subjects associated with sociolinguistics. This phenomenon has various modes and forms in the different social structures in the society.

The researcher tries to point out language variety in languages in general and identify it in Kurdish language in particular.

The researcher has made use of previous researchers' opinions in this field and particularly sociolinguists to identify the reasons and the main factors which lead to the occurrence of language variety and its effect on language. These factors are of four main types:

- 1- The social factor.
- 2- The geographical factor.
- 3- Time.
- 4- Modes of speech.

On the other hand, this study includes a practical aspect where the researcher depends on analyzing the social factor being the main axis and having the main and direct effect on this language variety and its reflection in the daily and direct use of the language by the various classes, society and those who have various occupations in the society.

To achieve the practical aspect of this study, the researcher has distributed questionnaires designed for this purpose among the social sections and those who have various occupations in Duhok in order to collect the required data from them regarding their reasons linguistic uses and then analyzing these data to arrive at certain conclusions. These conclusions are as much as the existence of various social sections, and different occupations and jobs in a particular society. Moreover, there are different language varieties and phenomena in the language of this society.

حكومة اقليم كردستان - العراق
وزارة التعليم العالي و البحث العلمي
جامعة دهوك

التنوعات اللغوية في منطقة بهدينان لغة الحرف نموذجاً

رسالة مقدمة الى مجلس كلية الآداب - جامعة دهوك
كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في اللغة الكوردية

من قبل الطالبة
بيريقان محمد شريف

بإشراف
د. عبدالوهاب خالد موسى

2010 ميلادي

1431 هجري

2710 كوردي

**Kurdistan Regional Government – Iraq
Ministry of Higher Education and Scientific Research
University of Duhok**

Language Varieties in Bahdinan Region Jargon as a case study

**A THESIS SUBMITTED
TO
THE COUNCIL OF THE COLLEGE OF ARTS DEPARTMENT OF
KURDISH LANGUAGE
UNIVERSITY OF DUHOK – IN PARTIAL
FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF MASTER OF ARTS IN
KURDISH LANGUAGE**

**By
Berivan Muhammad Sharif**

**Supervised by
Dr. Abdulwahab Khalid Musa**

2010 A.D

1431 A.H

2709 Kurdish